ئابلەمەت ھاجى

ئاتا ئىزىدىن

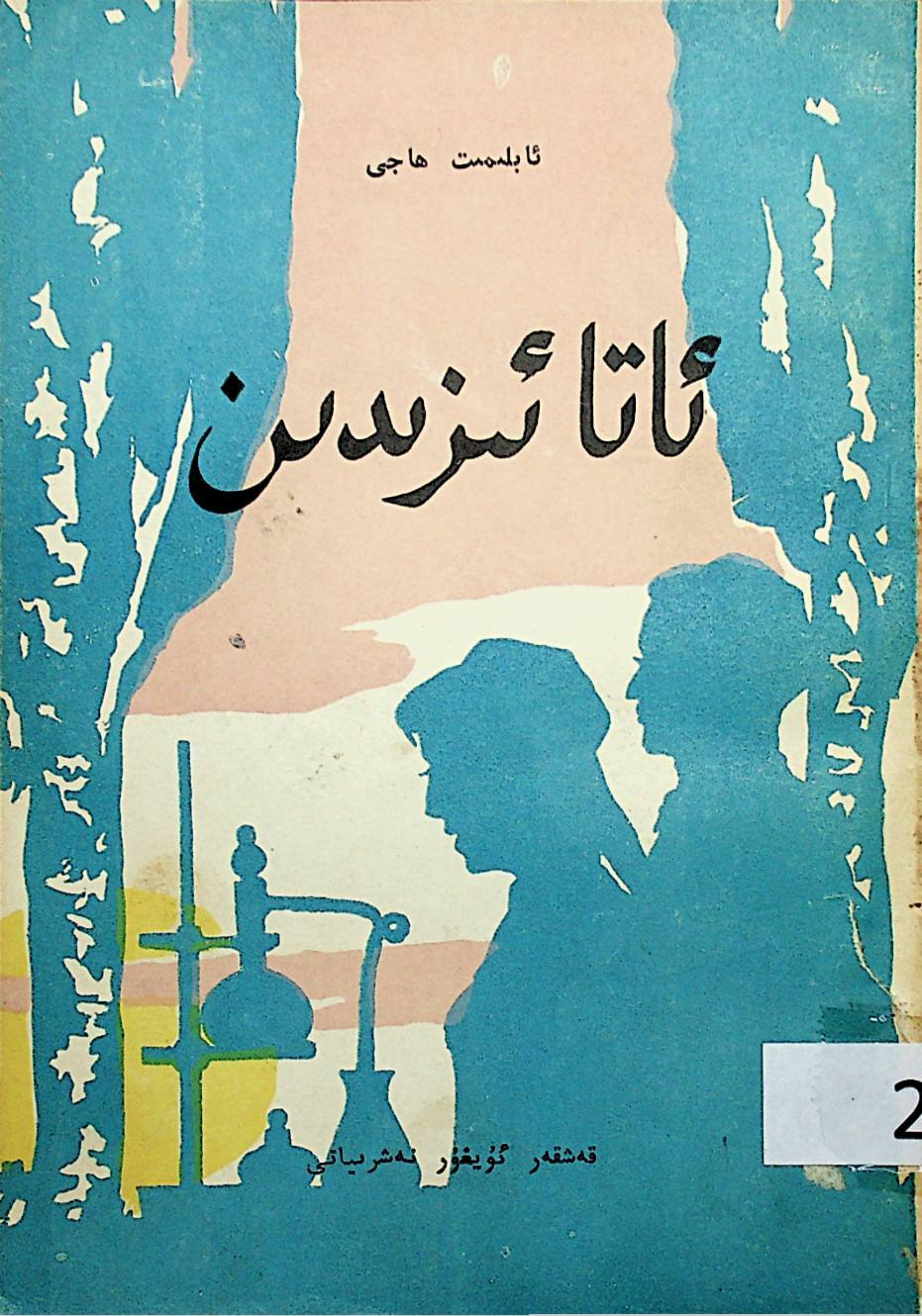

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

2

ئابلىمىت ھاجى

ئاتا ئىزىدىن

(پوۋېست)

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئابلىمىت ئوسمان

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

ئاتا ئىزدىدىن

*

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى نەشر قىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتاپخانىسى تارقىتىدۇ
شىنجاڭ شىنخۇا 2 - باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى
ئۆلچىمى: 1092 × 787 م ۰ م 32 كەسلەم، باسما تاۋاق: 5.625
1982 - يىل 8 - ئاي 1 - نەشرى
1983 - يىل 2 - ئاي 1 - بېسىلىشى
كىتاپ نومۇرى: 10264.21
سانى: 1 — 10.000
باھاسى: 0.27 يۈەن

نەشرىياتتىن

يازغۇچى ئابلىمىت ھاجى 1937 - يىلى ئاتۇشنىڭ ئوكتىپ رتىق يېزىسىدا بىر كۇقۇمۇشلۇق دىنىي زات ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1951 - يىلى ئوكتىپىرىق باشلانغۇچ مەكتىۋىنى پۈتتۈرۈپ، قەشقەر دارىلمۇئەللىمىنىگە ئوقۇشقا كىرگەن. 1956 - يىلى ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن تارتىپ، 1981 - يىلغىچە شۇ مەكتەپنىڭ ئوزىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان، ھازىر قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتىدا تەھرىر.

ئابلىمىت ھاجىنىڭ ئىجادىيىتى 1953 - يىلى باشلانغان بولۇپ، بىر قىسىم شېئىرلىرى شۇۋاقىتلاردىن تارتىپ گېزىت - ژورناللاردا كورۇلۇشكە باشلىغان. 1980 - يىلى مىللەتلەر نەشرىياتى ئۇنىڭ «چېلىش تەنتەنىسى» ناملىق شېئىرلار توپلىمىنى، 1981 - يىلى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى «خەت - چەكلەر ساۋادى» دىگەن كىتاۋىنى نەشر قىلدى.

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئابلىمىت ھاجى ئوزىنىڭ «سادا- قەت»، «تۇتىيا»، «گۇلباغ قىزى» قاتارلىق ھىكايىلىرى ۋە «قەمبەرنىسا» ناملىق داستانى ئارقىلىق كىتاپخانلارنىڭ دىققىتىنى ئوزىگە جەلپ قىلدى.

«ئاتا ئىزىدىن» پوۋىستى يولداش ئابلىمىت ھاجىنىڭ "مەدىنىيەت زور ئىنقىلاۋى" نىڭ روھى ۋەجىسمانى ئازاپلىرىدىن قۇتۇلۇپ، يېڭىدىن باشلىغان ئىجادىي ئەمگىكىنىڭ يەنە بىر

مۇددىسى. ئەسەردە ئون يىللىق ئىچكى يېقىلىق دەۋرىنىڭ ناھەق قۇربانى بولغان پىشقەدەم مائارىپچى تۇرسۇن ئەپەندىنىڭ ئوغلى قادىر بىلەن، روھىي دۇنياسى ئىنتايىن زەئىپ، قارا كۆڭۈل، تۆھمەتخور، كىشىلەرگە زىيانكەشلىك قىلىش ھېساۋىغا نەپ ئېلىشنىلا ئويلايدىغان كېرىم ئوتتۇرىسىدىكى ئۆتكۈر زىددىيەت تېما قىلىنىپ، پارتىيىنىڭ سەممىي تەربىيىسى، تىرىشچان، خەلق ئىشلىرىغا سادىق پىشقەدەم مائارىپچىلارنىڭ يېتەكلىشى بىلەن مائارىپ سېپىدە يېتىلىپ چىقىۋاتقان قادىر، ئانارلاردەك ياش باغۋەنلەرنىڭ پائالىيەتلىرى خېلى ئۇستۇن بەدىئىي ماھارەت بىلەن سىزىپ بېرىلگەن. لىنبىياۋ، جاڭ چىڭ ئەكسىلئىنقىلاۋىي گۇرۇھىغا قول - چوماقچى بولۇپ، ۋىجدانى بولغانغان كېرىمدەك سەلبىي شەخسلەرنىڭ يىرگىنىشلىك ئاقىۋىتىمۇ خېلى دەل جايىدا ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. ئاپتورنىڭ بۇ ئەسەردە ئاساسلىق پېرسوناژلارنىڭ خاراكتېرىنى ئېچىپ بېرىش، بەدىئىي تىل ئىشلىتىش جەھەتتە ئازدۇر-كۆپتۇر يېتەرسىزلىكلەر بولسىمۇ، كىتاپخانلىرىمىزنىڭ سەممىي ياردىمى بۇ ئەسەرنىڭ كېيىنچە تۈزىتىلىپ، مۇكەممەللىشىشىگە ئاساس بولىدۇ، دېگەن ئۈمىدتىمىز.

مۇنىسى. ئەسەردە ئون يىللىق ئىچكى يېغىلىق دەۋرىنىڭ ناھەق قۇربانى بولغان پىشقەدەم مائارىپچى تۇرسۇن ئەپەندىنىڭ ئوغلى قادىر بىلەن، روھىي دۇنياسى ئىنتايىن زەئىپ، قارا كوڭۇل، تۆھمەتخور، كىشىلەرگە زىيانكەشلىك قىلىش ھېساۋىغا نەپ ئېلىشنىلا ئويلايدىغان كېرىم ئوتتۇرىسىدىكى ئۆتكۈر زىددىيەت تېما قىلىنىپ، پارتىيىنىڭ سەممىي تەربىيىسى، تىرىشچان، خەلق ئىشلىرىغا سادىق پىشقەدەم مائارىپچىلارنىڭ يېتەكلىشى بىلەن مائارىپ سېپىدە يېتىلىپ چىقىۋاتقان قادىر، ئانارلاردەك ياش باغۋەنلەرنىڭ پائالىيەتلىرى خېلى ئۇستۇن بەدىئىي ماھارەت بىلەن سىزەتلەپ بېرىلگەن. لىن بىياۋ، جاڭ چىڭ ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھىغا قول - چوماقچى بولۇپ، ۋىجدانى بولغانغان كېرىمدەك سەلبىي شەخسلەرنىڭ يىرگىنچلىك ئاقىۋىتىمۇ خېلى دەل جايىدا ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. ئاپتورنىڭ بۇ ئەسەردە ئاساسلىق پېرسوناژلارنىڭ خاراكتېرىنى ئېچىپ بېرىش، بەدىئىي تىل ئىشلىتىش جەھەتتە ئازدۇر-كۆپتۇر يېتەرسىزلىكلەر بولسىمۇ، كىتابخانلىرىمىزنىڭ سەممىي ياردىمى بۇ ئەسەرنىڭ كېيىنچە تۈزىتىلىپ، مۇكەممەللىشىشكە ئاساس بولىدۇ، دېگەن ئۈمىدتىمىز.

بىرىنچى باپ

ئاق ئايدىڭ كېچە ...

سانسىزلىغان يۇلتۇزلار كۆزلىرىنى چىمىلدىتىپ، تەبەسسۇم قىلاتتى.

يول ياقىسىدىكى سۆۋادان تېرەكلەرنىڭ قارامتۇل، كۆككۈچ يوپۇرماقلىرى، ئاستا سىيپاپ ئۆتۈۋاتقان يېنىك شامالدىن شىلدىرلىماقتا. چاسا، دۈگىلەك ۋە ئۈچ بۇرجەكلىك گۈللۈكلەردىن قىزىل، سېرىق ئەتىر گۈللەرنىڭ خۇشبۇي ھىدى كەلمەكتە. قاشلىرىدا پىچان ۋە قىياقلار ئۆسۈپ كەتكەن كىچىك ئېرىقلاردا سۈزۈك سۇلارنىڭ شىقىرىشى ئاڭلىناتتى.

ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ ئالدىدىكى ئىگىز مۇنارىغا ئورنىتىلغان سائەتنىڭ تىلى دەل ئونىنى كۆرسەتكەن ئىدى. بىرنەچچە سائەتتىن بېرى دەرس تەييارلاپ ئىشخانىدىن ئەمدىلا چىققان يىگىت — تاشقىرىنىڭ سالقىن، ساپ ھاۋاسىنى كۆكسى تولغىچە سۈمۈرۈپ بەكمۇ راھەتلەندى، ئاندىن تويماسلىق بىلەن ئايغا قارىدى. ئۇنىڭغا تولۇن ئاي ئاجايىپ نۇرلۇق ۋە گۈزەل كۆرۈندى، گويا ئۇ ئۆمرىدە بىر قېتىم كۆرۈۋاتقاندەك ... كېيىن ئۇ ئاينىڭ ئەكسلەتكۈچى شولىسىدىن يەرگە خىلمۇ - خىل خەرىتىلەرنى سىزىۋاتقان دەل - دەرەخلەرنى ۋە گۈللەرنى، ئارىلاپ مېڭىپ كەتتى. تەنتەربىيە مەيدانىدىن ئۆتكەندە ئالدىدىكى فىزىكا

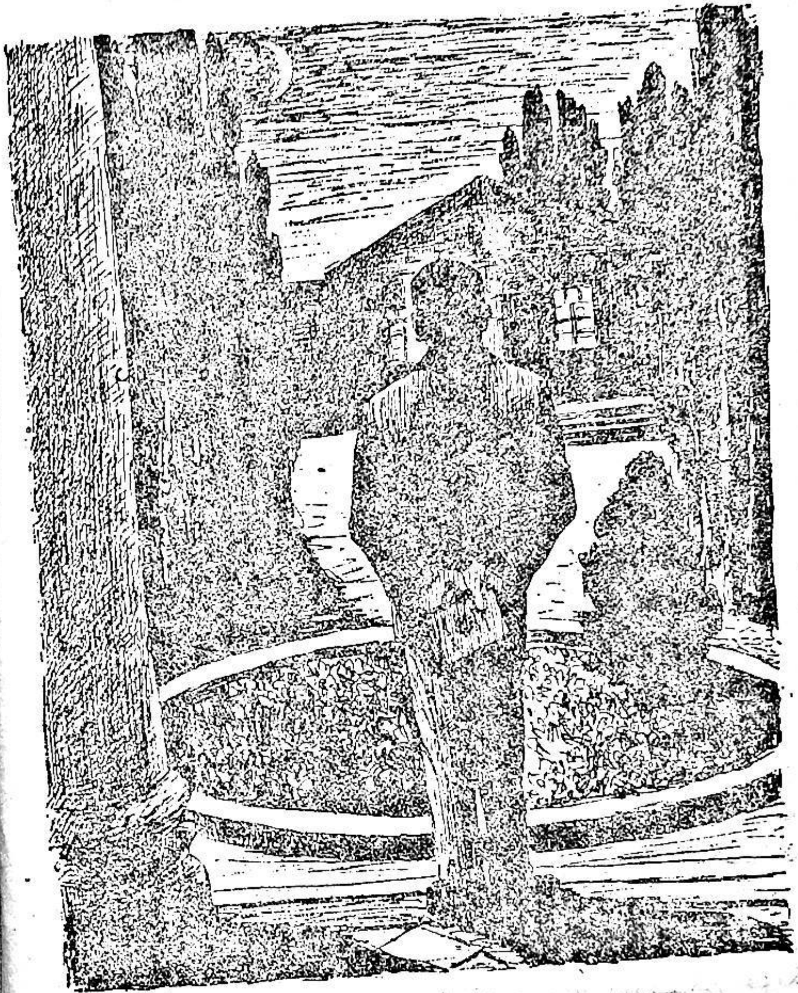

تەجرىبىخانىسىدا بىر يېنىپ، بىر ئۆچۈپ تۇرغان لامپوچكىغا كۆزى چۈشتى - دە، ھەيران بولۇپ تۇرۇپ قالدى. لامپوچكا لاپپىدا يېنىپ، لاپپىدا ئۆچەتتى. بۇ ھال خېلى بىر ۋاقىتقىچە بىرقانچە قېتىم تەكرارلانغاندىن كېيىن توختىدى، ئاندىن تەجرىبىخانىنىڭ ئىچىدە پارلىداپ يېنىپ تۇرغان لامپوچكا نۇرى كەڭ، ئازادە دەرىزىلەردىن ئەتراپقا چېچىلىشقا باشلىدى. شۇ چاغدا يىگىت تەجرىبىخانىغا قاراپ يول ئالدى. تەجرىبىخانا ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە بىر قىزنىڭ ئاستا، يېقىملىقىنا ئېيتىۋاتقان ناخشىسىنى ئاڭلاپ يەنە بىردىنلا توختاپ قالدى.

سەھەردە قىچقىرىپ كەلسە،
كۆڭۈلنى ئويغىتار كاككۇك.
كېلەر پەسلى باھارىدا،
ئاجايىپ خوش نىمە كاككۇك.

يىگىت تەجرىبىخانىنىڭ ئىشىگى ئالدىدا تۇرۇپ ناخشىنىڭ داۋامىنى كۈتەتتى. قىزنىڭ ئاۋازى بىردەم يوقاپ كەتتى - دە، يىگىتنىڭ قەلبى تەقەززالىق ئىلكىدە پۇچىلىنىۋاتقاندا، تولىمۇ نەپىس ھالدا قايتىدىن جاراڭلىدى:

ئەگەر قىچقىرىسلەر يازدا،
دەرەخنىڭ ئۈستىدە كاككۇك!
ئۈنىڭ ئاۋازىدۇر ھەيۋەت،
جىنىڭنى ئويغىتار كاككۇك.

يىگىت ئىشىكنى بوش چېكىپ:

— رۇخسەتمۇ؟ — دېدى.
ئىچىدىن قىزنىڭ لېۋەنگىنە ئاۋازى ئاڭلاندى:
— كىم؟
— مەن.
قىز بىر ئاز جىمىۋېلىپ جاۋاپ بەردى:
— كىرىڭ!
يىگىت ئىشىكنى ئاستا ئېچىپ، ئەدەپ بىلەن تەجرىبىخانىغا كىردى. ئۇنىڭ ئەلياتقۇ مەزگىلدە تۇيۇقسىز كىرىپ كېلىشى قىزنى ھەيران قالدۇردى بولغاي، قىز قولىدىكى تەجرىبە سايىمىنىنى سۈرتۈۋاتقان ماتانى غىجىملىغىنىچە تۇرۇپ قالدى، يۈزلىرى ئوت ئالدى. كېيىن ئۇزۇن كىرپىكلىك يۇمۇلاق كۆزلىرى نۇرلىنىپ، ئىللىق كۈلۈمسىرىدى. يىگىتمۇ بىمەھەل كىرگەنلىكىدىن ئوڭايسىزلاندىمىكىن - تاڭ، يۈزلىرى قىزىرىپ، يۈرىكى دۈپۈلدەشكە باشلىدى، تىلى كالۋالىشىپ، گەپكە كەلمەي قالدى. ئۇ قىزنى كۆندە نەچچە ۋاق كۆرۈپ تۇرمىغان بولسىدى كاشكى!؟
يىگىتنىڭ تىلى تەسلىكتە ئۇنگە كىردى:
— تېخىچە ئىشلەۋاتامسىز؟
قىز يىگىتكە لاپپىدە بىر قارىدى - دە، يەنە ئىتتىكلا كۆزىنى قاچۇرۇپ جاۋاپ بەردى:
— ئەتە "يورۇقلۇقنىڭ قايتىش قانۇنى" نى ئۆتمەكچى ئىدىم، ئالدىن تەجرىبىسىنى ئىشلەپ تەييارلاپ قوياي دېۋىدىم.
— ناھايىتى ياخشى قىپسىز.
— يەنە بىر ئوقۇتقۇچىمىز لېنزىدا تەسۋىر ھاسىل قىلىشنى ئۆتمەكچى ئىكەن. بۇنىڭدا ھەر بىر ئوقۇغۇچى ئۆز ئالدىغا

مۇستەقىل تەجرىبە مەشغۇلاتى ئۆتكۈزۈشى لازىم ئىدى. ئۇنداق قىلمىغاندا ئۇلارنىڭ كىنو، خېزەندىلىك، رەسىم ئاپاراتلىرىنى ئەمەلىي ۋە چوڭقۇر چۈشىنىۋېلىشىغا مۇمكىن بولمايتتى. بىزنىڭ تەجرىبىخانىمىزدا، بۇنىڭغا ئائىت تەجرىبە سايمانلىرىدىن پەقەت بىرسىلا بولۇپ، تېخى بۇمۇ كونا، تازا ياخشى ئەمەس ئىدى. شۇڭا ئەتىگەندىن بىرى سىناق قىلىپ ئىشلەپ قىرىق ئوقۇغۇچى ئۈچۈن يېتەرلىك ھالدا ئاددى شەكىلدىكى تەجرىبە سايمىنى ھازىرلاپ قويدۇم.
— بۇنى تېخىمۇ ياخشى قىپسىز. قېنى، ئېيتىپ بېقىڭا، ئاددى شەكىلدىكى تەجرىبە سايمىنى دېگىنىڭىز قانداق بولىدۇ؟
— مەسىلەن، ئالدىڭىزدىكى ئاق تام، بىر لېنزا ئەينەك ۋە بىر شام ...
— بۇنىڭ بىلەن لېنزىدا قانداق تەسۋىر ھاسىل قىلىسىز؟
— تامنى ئېكران قىلىپ، بىر قولىمىزدا لېنزا، يەنە بىر قولىمىزدا شام تۇتۇپ، ئىككى ھەسسە پوكۇس ئارىلىقىنىڭ سىرتىدا كىچىكلىتىلگەن، دۈم كۆمتۈرۈلگەن ھەقىقى تەسۋىرنى ھاسىل قىلىمىز، ياكى ئىككى ھەسسە پوكۇس ئارىلىقىنىڭ ئىچىدە ۋە بىر ھەسسە پوكۇس ئارىلىقىنىڭ سىرتىدا چوڭايتىلغان، دۈم كۆمتۈرۈلگەن ھەقىقى تەسۋىرنى ھاسىل قىلىمىز.
— ھېچ چۈشەنمىدىم.
قىز يىگىتكە قاراپ كۈلۈپ قويدى - دە، ئالدى بىلەن شامنى يورۇتتى، ئاندىن لامپۇچكىنى ئۆچۈرۈۋېتىپ دېدى:
— قېنى كۆرۈپ بېقىڭ.

ئۇ بىر قولىغا لىنزا، يەنە بىر قولىغا شامنى ئالدى ۋە ئىككى ھەسسە پوكۇس ئارىلىقىنىڭ سىرتىدا، كېيىن ئالماشتۇرۇپ ئىككى ھەسسە پوكۇس ئارىلىقىنىڭ ئىچىدە ھەم بىر ھەسسە پوكۇس ئارىلىقىنىڭ سىرتىدا تامنى نىشان قىلىپ تۇتتى. يىگىت قىز بىلەن يانمۇ - يان تۇرۇپ، ئۇنىڭ قولىدىكى شام يورۇقىنىڭ لىنزىدىن ئۆتۈپ تامغا چۈشۈپ كىچىكلىتىلگەن ۋە چوڭايتىلغان، دۈم كۆمتۈرۈلگەن ھەقىقى تەسۋىرنى ھاسىل قىلغانلىقىنى كۆردى - دە:

— بۇنداق بولغاندا قىرىق ئوقۇغۇچى ئۈچۈن قىرىق لىنزا، قىرىق شام بولسىلا بولىدىكەنغۇ؟ — دېدى.

— بۇنىڭ ئاددىيلىقى ۋە ئەۋزەللىكى مانا شۇ يەردە... ئەگەر لىنزىدا تەسۋىر ھاسىل قىلىش سايمىنىنى سېتىۋالماقچى ياكى ياساتماقچى بولساق، ئاز پۇل كەتمەيدۇ - دە، ئۇنىڭ ئۈستىگە سېتىۋالىدىغان سايمان ھازىر نەدە دېيسىز؟ ياساتسىمۇ ئوڭاي ئەمەستە!

— توغرا، بۇ ئەمەلىي گەپ بولدى.

قىز لەۋۇچكىنى يېقىۋېتىپ دېدى:

— بىزدە تەجرىبە سايمانلىرى خېلىلا يېتەرسىز. ئۆزىمىز ئىزلىنىپ ھەل قىلمىساق بولمايدۇ. بولۇپمۇ فىزىكا ئوقۇتۇشىدا قائىدە، تەجرىبە، ھېساپلاش زىچ بىرلەشتۈرۈلۈپ، ئورۇنغا قويۇلمايدىكەن، ئوقۇ - ئوقۇتۇش سۈپىتىگە ھەققى كاپالەتلىك قىلغىلى بولمايدۇ، بۇ قارىشىم قانداق؟

— توغرا، تامامەن ئورۇنلۇق.

يىگىت — قىز تەييارلاپ قويغان تەجرىبە سايمانلىرىنى كۆرۈشكە باشلىدى. شۇ پەيتتە قىزنىڭ كۆزى يىگىتكە تىكىلدى.

يىگىت قامەتلىك ھەم كېلىشكەن ئىدى. ئۇنىڭ كەڭ مۈرىسى، بۈركۈتنىڭ كۆكسىگە ئوخشاش سەل ئالدىغا چىقىپ تۇرغان بېجىرىم كۆكسى ئىگىز بويىغا يارىشىپ، ھەيۋەتلىك تۈس بېرىپ تۇراتتى، ئۇزۇنچاقراق ئەمما توشۇق كەلگەن يۈزىگە قاڭشالىق بۇرنى بىلەن ئوت چاقناپ تۇرىدىغان سېھىرلىك كۆزى باشقىچە زىننەت بېغىشلايتتى.

يىگىت تەجرىبە سايمانلىرىدىن كۆزىنى ئۈزۈپ قىزغا قارىغاندا، قىز ئىتتىكلا كۆزىنى قاچۇردى، بەلكى تارتىنىش ھېس قىلغاندۇ. نېمىگە تارتىنىدۇ؟ ئوقۇغۇچىلىرىم چۈشەنمىسە كېرەك، بۇ تارتىنىشنىڭ ھەيران قالغۇدەك يېرى يوق. جاھاندا كىشىنىڭ كۆزىگە كىشى قارىيالمايدىغان ئىشلار ئازمىتى؟ بولۇپمۇ بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈپ قېلىشقان، چىن سۆيگۈ سەپىرىگە قەدەم تاشلاۋاتقان يىگىت - قىزلار ئۆزلىرىنىڭ كۆڭۈل سىرلىرىنى تىل بىلەن ئېيتىشالمايۋاتقان چاغلاردا، كۆزلەر ئالمىشىپ بېقىشىدۇ. بىرسى تىكىلىدۇ - يۇ، ئىككىنچىسى قاچىدۇ. مانا بۇ دەسلەپكى سۆيگۈ ئېكرانىدا كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان ئەڭ گۈزەل، ئەڭ قىزىقارلىق كۆرۈنۈشتە! ... كۆزلەر قېچىشىدۇ - يۇ — ئەمما ھەر ئىككى يۈرەكتە بىر خىل ئوت، بىر خىل ئىنتىزارلىق گۈلخان بولۇپ يانىدۇ. ھەي كۆزلەر! ھەي كۆزلەر، ئاشۇ ئوت، ئاشۇ ئىنتىزارلىقنىڭ سىلەردە چولپاندەك يېنىپ، چىن سۆيگۈ دىلىنى ئىپادىلەۋاتقانلىقىڭلارنى كىشى بىلمىسە كاشكى!..

قىز يەرگە قارىغىنىچە ئۈنچىقمايتتى. يىگىت تەپەككۇر ھېسلىرى ئەكس ئېتىپ تۇرغان ئويچان كۆزلىرىنى قىزغا

تىكىپ تۇرۇپ، سوزلەشكە باشلىدى:

— مەن ئويلايمەن، ئىنسان هاياتىدا ئوتتۇز يىل ۋاقىت باردەك. بۇنىڭغا هەيران قالماڭ! مانا شۇ ئوتتۇز يىل هاياتنىڭ گۈللىنىدىغان ۋاقتى، قىممەتلىك دەۋرى بولىدىغاندەك ...... قايسى ئوتتۇز يىل دىمەكچىسىز؟ نەخ يىگىرمىدىن ئەللىك كىچە ...

— قالغىنىچۇ؟

— قالغىنىنى ئىنكار قىلمايمەن، ياكى بىهۇدە دەپمۇ هىساپلىمايمەن. ئويلاپ كورۇڭ، توغۇلغاندۇقتا، ئوماق بالىلىق، شوخ ئوسمۇرلۇك، ئوتتەك ياشلىق ۋە بەگۋاشلىق ... ئەللىكتىن كىيىنچۇ؟ قىرىلىقنىڭ كارۋانلىرى يىتىپ كەلدى دىگەن سوز. بۇنىڭدىن شۇنداق مەنە چىقىدۇكى، هاياتنىڭ ئاساسى ئەنە شۇ ئارىلىقتىكى ئوتتۇز يىلدا قۇرۇلىدۇ. شۇنداقمۇ - ئەمەسمۇ؟

— بۇ گەپ ئارقىلىق زادى نىمە دىمەكچىسىز؟

— دىمەكچىمەنكى، "ياشلىقتا قىلغان ئىبادەت تاشقا باسقان موهۇردەك، قىرىلىقتا قىلغان ئىبادەت قۇمغا باسقان موهۇردەك،" دىگەندەك، هەر بىر ئادەم ئاشۇ ئوتتۇز يىلدا — ياشلىق مەزگىلىدە قەيسەرلىك بىلەن ئىزلىنىش تەتقىق قىلىش، ئىجات قىلىش، ئىشلەش كىرەك، دىمەكچىمەن.

— ئەمما، مەن بۇ جەهەتتە ئوزەمدىن رازى ئەمەسمەن، — قىز ئىختىيارسىز هالدا قولىدىكى ماتا بىلەن شىرەنىڭ ئۈستىنى سۈرتتى-دە، ئاندىن جەينىكىنى شىرەنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، ئالدىغا چۈشۈۋالغان تۇم قارا چىچىنىڭ ئۇچىنى بىر چۆۋۈپ، بىر ئىشىپ ئولتۇردى. ئۇنىڭ كوزلىرى قانداقتۇ بىر خوشاللىقتىن مەس ئىدى.

— بىر شائىر، — دىدى قىز بىشىنى ئاستا كوتىرىپ

يىگىتكە قاراپ، — ئادەمدە بىلىم بولۇشى سوگەكتە ئىلىك بولغانغا ئوخشايدۇ" — دەپتىكەن.

— توغرا، — دەپ تەستىقلىدى يىگىت، — ئەدىپ ئەخمەت يۈكنەكنىڭ «ئەتەبە تۇلهەقايىق» دىگەن كىتاۋىدا شۇنداق دىيىلگەن ئىدى. بىلىم — هەقىقەتەن قۇدرەتلىك. ئىنسانىيەت بىلىم ئارقىلىق تەبىەت ئۈستىدىن غەلىبە قىلىپ، موجىزىلەرنىڭ سىرىنى ئىچىپ، ئوزلىرى ئۈچۈن بەخت يارىتىدۇ.

— شۇنداق، بىلىم ئەقىلنىڭ چىرىغى، باي، ئاۋات، گۈللەنگەن ئەل قۇرۇشنىڭ ئەنگۈشتىرى.

— خوش شۇنداق ئىكەن، كوز ئالدىمىزدا نىمە - نىمە ئىشلارنى قىلىشىمىز كىرەك؟

قىز بىر پەس ئويلىنىۋىلىپ جاۋاپ بەردى:

— كوز ئالدىمىزدا قانداق قىلىپ ئوقۇتۇش سۈپىتىنى يۇقۇرى كوتىرىش مەسىلىسى تۇرۇپتۇ، بۇ بىز ئۈچۈن بىرىنچى دەرىجىلىك چوڭ ئىش.

— كوزقارىشىڭىزغا قوشۇلىمەن، نوۋەتتە ئوقۇ - ئوقۇتۇش سۈپىتىنى يۇقۇرى كوتىرىش مەسىلىسى مەكتەپ خىزمىتىنىڭ مەركىزىي نۇقتىسى.

— كورۇپ تۇرۇۋاتىسىز، هازىر سۈپەت نىمە دىگەن تۆۋەن - هە!

— راستىلا تۆۋەن، — دەپ قۇۋۋەتلىدى يىگىت ۋە قىزغا سوئال قويدى، — سىز بۇنى نىمە دەپ چۈشىنىسىز؟

— بۇنىڭدا ئاچقۇچ بىز ئوقۇتقۇچىلار، بىزدە ۋەتەن، خەلق ئالدىدا يۇكسەك مەسئۇلىيەت بولۇشى كىرەك. ئوقۇغۇچىلارنى ۋەتەننىڭ كىلەچىكى، ئۈمىدى دەپ قاراپ تەلەپچانلىق بىلەن تەربىيلەش بىز ئۈچۈن قەرز. بىراق بىرقىسىم ئوقۇتقۇچىلار بۇ

نۇقتىنى چۈشەنمەيۋاتىدۇ. ئۇلار دەرسنى ئەستايىدىل، پۇختا تەييارلاپ ياخشى ئۆتۈش، قەرەلىك ھالدا ئىمتىھان ئېلىپ خۇلاسە قىلىپ تۇرۇش، مۇۋاپىق تاپشۇرۇقلارنى بېرىپ، تەكشۈرۈپ، يېتەكچىلىك قىلىش، دەرستىن سىرتقى كورژۇكىلارنى قۇرۇپ، تەربىيلەپ ئۈستۈرۈش، ئەلاچىلارنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىگە تېخىمۇ ئىلھام بېرىش، دەرستە ئاجىز ئوقۇغۇچىلارغا كونكىرېت ياردەم بېرىش قاتارلىق جەھەتلەردە پۇختا ئەمەس.

قىز سەل تىنىۋالدى، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى باياتىندىن بېرىقى تارتىنىش ھېسسى ئەمدى قاياقىدۇر تاراپ كەتكەندەك ئىدى. ئۇ، ئۇزىچە كۈلۈپ كەتتى - دە، قوشۇپ قويدى:

— "سامساق ئاكام قاينايدۇ" دىگەندەك ئۇزەمچىلا قاينىماپ كەتتىممۇ - نىمە؟

— دىگەنلىرىڭىزنىڭ ھەممىسى قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار، — دىدى يىگىت باشقىچە روھلىنىپ، — گەرچە ھازىر قىلىۋاتقان بولساقمۇ، ئومۇمى كەيپىياتقا ئايلىنالمايۋاتىدۇ. "يالغۇز ئاتنىڭ چېڭى چىقماس، چېڭى چىقسىمۇ دىڭى چىقماس،" بىز ئورتاق ھالدا ئوقۇش - ئوقۇتۇش سۈپىتىنىڭ يۇقۇرى پەللىسىگە قاراپ غولاچ تاشلىشىمىز كېرەك.

يىگىت بۇ گەپنى قىلىۋاتقاندا، قولىغا ئېلىپ ئويناپ ئولتۇرغان دولقۇن لامپا پولىغا چۈشۈپ كەتتى - دە، چۇل - چۇل بولۇپ كەتتى. يىگىت خىجىللىقىدىن نىمە قىلارىنى بىلمەي، ياتقان سۇنۇقلىرىغا قاراپ ئىختىيارسىز "ۋىيەي" دەۋەتكىنىنى ئۇنچىقماي تۇرۇپ قالدى. قىز چوچۇپ، لامپىنىڭ پولدا چېچىلىپ سەزمەي قالدى. ھەقىقەتەن لامپا قىممەت باھالىق، دىگەن ۋاقىتتا تاپقىلى بولمايدىغان لامپا ئىدى. بىراق يىگىتنىڭ خۇددى گۇناكار كىشىدەك تېخىچە لامپا سۇنۇقلىرىغا قارىغىنىچە بېشىنى كوتەرمەي

تۇرغانلىقىنى كورۇپ، كوڭۈل ئىزلەپ كۈلۈمسىرىدى. كېيىن لامپا سۇنۇقلىرىنى بىر چەتكە سۈپۈرۈپ يىغىشتۇرۇۋەتتى. ئاندىن شىرەنىڭ بىر تەرىپىگە يولىنىپ ئورە تۇردى - دە:

— كېرەك يوق، ئۇنچىۋالا خىجىل بولماڭ، — دىدى مۇلايىملىق بىلەن.

— تازىمۇ بىر كېلىشمىگەن بىر ئىش بولدىغۇ، — دىدى يىگىت.

— كېلىشمىگەن ئىشنى قىلىپ قويۇپ ئەمىدىزە... قويۇڭ، ئەمدى ئورنىغا كەلمەيدۇ، — دىدى قىز.

يىگىت قىزنىڭ سەممى قەلبىنى چۈشەندى. شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ كوڭلى ئىمىن تاپمىدى:

— بۇ كوپنىڭ مۈلكى، مېنىڭچە ئورنىغا كەلتۈرۈپ قويۇش كېرەكقۇ، دەيمەن؟

— سىز...؟

— مەن بولماي...

— مەنچۇ، — دىدى قىز تىرىككەندەك بولۇپ، — ھازىر تەجرىبە سايمانلىرىنى ساتىدىغان دۇكاندىن بۇ خىل لامپىنى تاپقىلى بولمايدۇ. كېيىنچە بىرنى سېتىۋېلىپ سەپلەپ قويارمەن.

يىگىت ئۇنچىقمىدى. ئۇ قىزنى رەنجىتىشنى خالىمايتتى. شۇڭا يانچۇغىدىن تاماكا قۇتىسىنى ئېلىپ:

— چېكىشكە رۇخسەتمۇ؟ — دىدى.

— رۇخسەت سورىدىڭىزمۇ؟ ئۇنداقتا رۇخسەت يوقتە...

— ئۇنداق بولسىمۇ مەيلى، تەجرىبىخانا ئەمەسمۇ؟

— تاۋى نازۇك، ئانچىكىم دەپ قويدۇم، — دىدى قىز نازلىق كۈلۈپ، ئۇ كۈلگەندە ئاپپاق سەدەپتەك چىشلىرى پارقىراپ كەتتى. توغاچتەك ئىككى مەڭزىدىكى زىناقلار لىپىدە پەيدا

بولۇپ، يەنە لېيىدە ئىنىپ كەتتى.

يىگىتنىڭ قەلبىنى قىزنىڭ رۇخسارىدىن يېغىۋاتقان بىر گۈزەل نۇر چىرمىۋالغان ئىدى. نىمەشقىدۇر ئۇ يەنە بىر ئاز ھودۇقۇشقا باشلىدى. قىز بولسا تارتىنىش ئىلكىدە قىزىرىپ كېتىۋاتاتتى...

ئىنخ... يىگىتلەر، قىزلار! ئۇلارغا نىمە بولدىكىن دىپ ھەيران قالماڭلار، بۇلار يۈرەك سىرلىرىنى ئېيتىشالمايۋاتىدۇ. كۆڭۈل رىشتىنىڭ ئەڭ گۈزەل ۋە يېقىملىق تارتىش كۈچى ئۇلارنى بىر-بىرىگە تارتىۋاتىدۇ-يۇ، بىراق مۇشۇنداق چاغلاردا بولىدىغان تارتىنىش سەزگۈسى ئۇلارغا توسالغۇ بولۇۋاتىدۇ... لېكىن يۈرىكىنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدا مۇقەددەس بىر ئوتنىڭ لاۋۇلداپ يېنىپ تۇرغانلىقىنى ئۆزلىرى بىلىشىدۇ. بۇ ئوتنى مەن ياخشى كۆرىمەن. بۇنداق ئوت ئەجدادلىرىمىزدىن مىراس قالغان. بۇ ئوت بىزدە بولغاندەك كەلگۈسىدىكىلەردىمۇ بولىدۇ. بۇ ئوت تارىختىن-تارىخقا ئۆتۈپ، ئەسىرلەرنى بىر-بىرىگە چېتىپ ئالەمنى گۈللەندۈرگۈچى مۇقەددەس ئوت...

— گەپ قىلمامسىز؟ — دىدى يىگىت ھودۇقۇشىنى زورىغا يېڭىپ.

— نىمە دەيمەن، گەپ تۈگىدىغۇ؟

— ئۇنداقتا بىر ناخشا ئېيتىپ بەرمەمسىز؟

— قىزىقسىز-دە، مەن ناخشا ئېيتالايتتىممۇ؟

— ھېلىقىسى نىمىتى؟

— ئۆزەمچىلا، "قاغىلار قاق ئېيتىدۇ، ئۆز كۆڭلىنى خۇش ئېيتىدۇ" دىگەندەك...، — قىز بېرىپ دەرىزىنى ئېچىۋەتتى. كېچىنىڭ ئىللىق سالقىنى تەجرىبىخانىغا ئېقىپ كىرىشكە باشلىدى.

قىز دەرىزە ئالدىدا تۇرۇپ ئۆزىچە ئويلايتتى: ئاجايىپ... ئۇنى بۇ كېچىدە قايسى شامال بۇ يەرگە ئۇچۇرۇپ ئېلىپ كىردىكىن، ئۇ مېنى راستىنلا ياخشى كۆرەمدىكىن، بۇ ياخشى

كۆرۈش خىزمەتداشلىق، دوستلۇقتىنمىكىن ياكى مۇھەببەتتىنمىكىن! ئېھتىمال ئۇ مېنى ياخشى كۆرسە كېرەك. بۇ ياخشى كۆرۈش دوستلۇق يىلتىزىدىن ئۈنۈپ چىققان مۇھەببەت گۈلىنىڭ غۇنچىلىشى بولسا كېرەك. بولمىسا، يېقىندىن بۇيان نىمىشقا ئۇ ماڭا قارىسىلا ئۆپكىدەك ئىسسىلىپ، چىلاندەك قىزىرىپ كېتىدۇ ۋە مەن بىلەن گەپلەشسىلا تىلى كالۋالىشىپ قالىدۇ!...، — ئۇ شۇ پىكىرلەرنى بىر قۇر ئويىدىن ئۆتكۈزۈپ ئايغا قارىدى. تولۇن ئاي ئۇنىڭغا خۇش تەبەسسۇم قىلاتتى. ئۇ، گۈللۈككە تىكىلدى. يېنىك شامالدا لەرزان يەلپۈنۈۋاتقان ھەر خىل گۈللەر ئۇنىڭغا سالام بېرىۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇ، تېرەكلەرگە سەپسالدى. سانسىزلىغان تەڭگە ياپراقلار ئۇنىڭغا سۆيۈنگەندەك چاۋاك چېلىشاتتى.

يىگىت قىزغا قارايتتى...

تەبىئەتمۇ ئاجايىپ سىرلىق نەرسىدە! ئۇ، شۇنچىلىك سېخى ۋە شۇنچىلىك بېخىللىكى — ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدۇ. چۈنكى ئۇ، بەزىلەرگە پۈتۈن گۈزەللىكنى ئاتا قىلىۋېتىدۇ، يەنە بەزىلەرگە بولسا ئۆتۈپ كەتكەن مومسۇقتە!...

مانا ئۇ، بىزنىڭ قىزىمىزغا ئۆز قۇچىقىنى شۇنچىلىك يوغان ئېچىۋەتكەنكى، پۈتۈن گۈزەللىكنى قىلچە ئېلىپ قالماي بېرىۋەتكەندەك: بىزنىڭ قىزىمىز غۇنچە بوي، سۇلۇق نوتىدەك، قاشلىرى قىيغان قەلەمدەك، ئۇزۇن كىرپىك، قويكۆز، پىستە بۇرۇن، ئاغزى ئويماقتەك، لەۋلىرى پىيازنىڭ پوستىدەك نېپىز ۋە گىلاستەك قىزىل، ئىككى مەڭزىدىن قان تېمىپ تۇرغاندەك، رۇخسارى ئاق سۈزۈك...

يىگىت قىزنىڭ گۈزەللىكىدىن لەززەتلەنگەن ئىدى.

— شۇنداق قىلىپ ناخشا ئېيتىپ بەرمەمسىز؟

قىز لېۋەنگىنە كۈلۈپ قويدى.

— ئەمسە مەن ئېيتىپ بەرسەم ئاڭلامسىز؟

— چىن قەلبىمدىن.

خۇش كۈندۈر، سائادەتتۇر،
كىشى جانانىغا يەتسە.
چېكىپ جەۋرۇ - جاپالارنى،
كۆزى مەستانىغا يەتسە.

يىگىت ناخشىسىنى يېقىملىق ئاھاڭ بىلەن سالماق ھالدا ئوقۇپ بولۇپ دېدى:

— قانداق، يارامدۇ؟

— ئەسلىدە ناخشىچى ئەمەسمۇسىز.

— ناخشىچى دەك، ئەمما ناخشىنى بىكاردىن - بىكارغا ئېيتمايمەندە!

— نىمىگە ئېيتىسىز؟

— ناخشا يۈرەكنىڭ ئەلچىسى ئەمەسمۇ؟!

دەرىزىنى يېپىۋاتقان قىز پەسكىنىدە كۈلۈپ قويۇپ سائەتكە قارىدى - دە، دېدى:

— كېتەيلىمىكىن، سائەت دەل ئونبىر بوپتۇ.

ئۇلار تەجرىبىخانىدىن چىقىشىپ، ياتاقىقا كېتىشىۋېتىپ ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ئوقۇتقۇچى كېرىم بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى.

— ئوھوي، — دېدى كېرىم، — بۇ تەك كېچىدە ئىككىڭلار قەيەردىن كېلىۋاتىسىلەر؟

— ئىشتىن، — دەپ جاۋاپ بەردى يىگىت.

— ئىشتىن؟! مۇشۇنداق تەك كېچىدە - ھە!

— تېخى تەك كېچە بولمىغاندۇ؟ بىز ياش ئوقۇتقۇچىلار ئۇچۇن ۋاقىتنى قەدىرلەپ كۆپرەك ئۆگىنىشكە، ئىشلەشكە توغرا كېلىدىكەن.

— شۇنداق، ياشلار ئۇچۇن ئۆگىنىدىغان، ئىشلەيدىغان ئىشلار كۆپ - دە ...

— بىلىم بىر دېڭىز بولسا، بىزنىڭ بىلىدىغىنىمىز ئۇنىڭ بىر تامچىسى، بەلكى ئۇنىڭغىمۇ توغرا كەلمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆز ئالدىمىزدا ئوقۇ - ئوقۇتۇش سۈپىتىنى يۇقۇرى كۆتىرىشتىن ئىبارەت بىر مۇھىم ئىش تۇرۇپتۇ. بۇنداقتا ئۆگەنمەي، ئىشلىمەي بولامدۇ؟

— بىراق ياشلار ئۇچۇن ئۆگىنىدىغان، ئىشلەيدىغان يەنە باشقا ئىشلارمۇ بار - دە ...

قىز ئۈنچىقمايتتى. يىگىت كېرىمنىڭ ھەر بىر ئېغىز سۆزىگە كۈلۈپ تۇرۇپ، تەمكىن جاۋاپ بېرەتتى.

— بىز ئۆگىنىشكە، ئىشقا پەرۋانە ئىكەنمىز، ئۆزلىرىنىڭ "باشقا ئىشلار" دېگەنلىرى نىمىكىن - تاڭ!

— شۇنداق، مەسىلەن، مۇھەببەت.

— مۇھەببەت دىسىلە؟ مۇھەببەت ... ھەي، ھەي، مۇھەببەت ياخشى، مۇقەددەس نەرسىغۇ! ئالايلى، ۋەتەنگە، خەلققە، ئاتا - ئانىغا، مېھنەتكە، قىسقىسى ھاياتقا بولغان مۇھەببەت.

— يەنىچۇ؟

— يەنە ئېيتايمۇ؟ ئاشىق - مەشۇقلار مۇھەببىتى ...

— شۇنداق، مەسىلەن، ئىككىڭلاردەك - ھە؟

قىز بۇ گەپنى ئاڭلاپلا ياتاققا قاراپ مېڭىپ كەتتى، يىگىت كېرىمگە قاراپ يەنە بىر كۈلۈپ قويدى - دە، قىسقىلا قىلىپ:

— بۇ مۇھەببەتمۇ ئەگەر ھەقىقى ۋە ئۆز پەسلىدە بولىدىكەن، ھەرگىزمۇ ئەيىبلىك ئەمەس، — دەپلا قىزنىڭ ئارقىسىدىن كىتىپ قالدى.

— ھەي ياشلار، ھەي، توختاڭلار، — دىدى كىرىم، — مۇنداقلا چاخچاق قىلىپ قويدۇم ...

يىگىت بىلەن قىز ياتاقنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ئاي چىڭ تىكلەشكەن بولۇپ، ئۇنىڭ سۈتتەك نۇرلىرى تەبىئەت دۇنياسىنى سويگەن ئىدى. ياتاقنىڭ ئالدىدىكى كىچىك كولدە يەنە بىر ئاي ئۈزۈپ يۈرەتتى.

— خوش ئانار، كېچىڭىز خەيرلىك بولسۇن! — دىدى يىگىت قىزنىڭ مېھرىۋان كوزىگە تىكىلىپ.

— خوش قادىر، ياخشى ئۇخلاپ، كوڭۈللۈك چۈش كورۈپ، سالامەت قوپقايسىز! — دىدى قىزمۇ يىگىتكە ئۇماققىنا قاراپ.

ئىككىنچى باپ

قادىرنىڭ ئۇزۇنغىچە ئۇيقۇسى كەلمىدى.

ئۇ، ئەپچىل، ئازادە ياتىقىدا ئاپپاق نۇر چېچىپ، خۇددى كۈندۈزدەك يورۇتۇپ تۇرغان لامپۇچكا ئەتراپىدا باغرىنى نۇرغا يېقىپ پىرىلداپ ئۇچۇپ يۈرگەن پەرۋانىلارغا قاراپ: "ئىخ ... ئاشىقلار! ئىخ ... ئوت ۋە نۇرلاردىن لەززەت ئالغۇچى چىن سويگۈنىڭ پىدائىكارلىرى! ئۇچۇڭلار، ئۇيناڭلار!" — دەپ چىن قەلبىدىن زوقلىناتتى. ئانار بىلەن بولغان بۈگۈنكى كېچىككىنە سوھبەت خاتىرىسى، ئۇ ئۇزۇندىن بېرى قەلبىدە يوشۇرۇن ساقلاپ كەلگەن بىر تۈگۈنچەكنى يېشىۋەتكەن ئىدى. ئۇنىڭ ئۇچقۇر ئوي-پىكىرلىرى ئانار بىلەن تونۇشقاندىن تارتىپ بۈگۈنگىچە بولغان ئۇنتۇلماس تارىخ بەتلىرى ئۈستىدە چاپاتتى. ئويناق يۈرىكى يېقىملىق ھىس دولقۇنىغا چومۇلگەن ئىدى. شوخ خىيال قوشلىرى شىرىن ئارزۇلار كوكىدە قانات قېقىپ پەرۋاز قىلاتتى.

قادىر بىلەن ئانار تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئىككى يىل بىر سىنىپتا ئوقۇغان ئىدى. قادىر سىنىپ باشلىقى، ئانار ئۆگىنىش ھەيئىتى ئىدى. ئۇلار ئالىي مەكتەپكىمۇ بىللە باردى، مانا ئەمدى قىسمەت شامالىلىرى ئۇلارنىڭ خىزمەت ئورنىنىمۇ بىر مەكتەپكە باغلىغان ئىدى.

ئۇزۇن يىللىق ساۋاقداشلىق ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا تەبىئى چىن دوستلۇقنى شەكىللەندۈرگەن ئىدى.

ئۇلار كۆڭلىنىڭ بىردە ئۆز قەلبىنى دوستلۇقتىن باشقا بىر تۇيغۇنىڭ ئىگەللەيدىغانلىقىنىمۇ قىلچە ھېس قىلىشمايتتى.

ئىخ ... ھايات ئاجايىپ بىر كومېدىيىگە ئوخشايدۇ - دە! ... بەزىدە، بەلكى تولا چاغلاردا ياتلىق تونۇشۇشقا، تونۇشۇش يېقىنلىققا، يېقىنلىق دوستلۇققا، دوستلۇق مۇھەببەتكە ئورۇن بوشىتىپ بېرىدۇ. شۇنداق بىر چاغلار كېلىدۇكى، مۇھەببەت سەزگۈسىدىن قىلچە بىخەۋەر يۈرەكلەردە سويگۈ چاقماقلىرى چېقىلىشقا باشلايدۇ، ئوت پەيدا بولىدۇ. يالقۇنلايدۇ. بۇ يالقۇنلارنىڭ نەپەستى كۈچلۈك نۇر چاچىدۇ. مانا قادىر بىلەن ئانارمۇ چوڭ بولغانسېرى ئۇلارنىڭ يۈرىكىدىكى دوستلۇق پىلتىسىگە بىر تال مۇھەببەت ئۇچقۇنى چاچراپ كەتتى ۋە بۇ ئۇچقۇن ئاستا - ئاستا يالقۇنغا ئايلاندى. بۇ يالقۇن ئالدى بىلەن كىمنىڭ قەلبىدە ياندىكىن!؟ بۇنىڭغا سويۈملۈك كىتاپخانلىرىم بىر نىمە دېسۇن.

قادىر ئالى مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدا ئەتىيازدا ئوتكۈزۈلگەن يېنىك ئاتلىتكا مۇسابىقىسىدە، كۆزۈنىغا سەكرەش جەريانىدا تېيىلىپ كېتىپ، پۇتى ئوشۇقىدىن سۇنۇپ، مەكتەپ دوختۇرخانىسىدا يېتىپ قالدى. شۇ كۈنلەردە ئانار ئۇنى ھەر دىنكى ساۋاقداشلىرى بىلەن كۈنلىكى يوقلاپ تۇردى ۋە قادىرنىڭ سىنىپ دەرسلەرنىڭ كانسىپىكىنى ۋاقتى - ۋاقتىدا ئەكىلىپ بېرىپ كۆڭلىگە ئوقۇشۇپ ئوتۇلگەن تۇردى.

بۇ، تازا چىرايلىق باھار مەزگىلى ئىدى. قادىر قىزىلگۈلنى تولىمۇ ياخشى كورەتتى، ئۇنىڭ بۇ ھېسسىياتىنى ئانارمۇ ياخشى چۈشىنەتتى، چۈنكى قادىر بۇ ھەقتە ئانارغا بىرقانچە قېتىم سوزلەپ بەرگەن ئىدى. قادىرنىڭ يەتتە ياش چاغلىرى

ئىدى، ئۇ ئانىسى بىلەن ئىشىك ئالدىدا ئولتۇراتتى، تام خوشنىسى بولغان بىر ئايال بىر تال قىزىلگۈلنى قولىغا قىستۇرۇپ چىقىپ قالدى، بۇ گۈل قادىرنىڭ كوزىگە گويا لاۋىلداپ يېنىپ تۇرغان قىپ - قىزىل يالقۇندەك كورۈنۈپ، ئۇنىڭ بالىلارغا خاس قىزىقىش سەزگۈسىنى غىدىقلىدى، ئۇ گۈلنى تالاشتى، بىراق ھېلىقى ئايال ئاگلىماسلىققا سېلىپ، يەنە بىر خوشنىسىنىڭ ئويىگە كىرىپ كەتتى. قادىر يىغلىدى، يىغلىغانىدىمۇ پۇتلىرىنى يەرگە ئۇرۇپ، ئوزۇنغىچە ئىسەدەپ يىغلىدى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ ئانىسى بىلەن يېزىدىكى تاغىسىنىڭ ئويىگە چىقتى. بۇ قىزىلگۈللەر راسا ئېچىلىشقا باشلىغان ۋاقىت ئىدى.

قادىر تاغىسىنىڭ ئويىدىكى پۈرەكلەپ ئېچىلىپ كەتكەن قىزىلگۈللەرنى كورۈپ خوشاللىقى ئىچ - ئىچىگە سىغماي قالدى. بالىنىڭ گۈل ئەتراپىدا پەرۋانىدەك ئايلىنىپ يۈرگەنلىكىنى كورگەن تاغىسى مەسلىكى كەلگەن ھالدا: "ھە، ئوغلۇم، سەنمۇ بىزگە ئوخشاش گۈلخۇمار ئىكەنسەن - دە، بوپتۇ، مۇنۇ بىر تۈپ گۈلنى توپىسى بىلەن ئېلىپ، ھويلاڭغا كوچۇرۇپ ئالغىن" — دېدى. قادىر ئىنتايىن خۇش بولدى. دىگەندەك قايتىشىدا تاغىسى بەرگەن ھېلىقى قىزىلگۈلنى يىلتىزى بىلەن يوغان قومۇرۇپ ئېلىپ كەتتى - دە، ھويلىسىغا كوچۇرۇپ قويدى ۋە كۈنىگە نەچچە قېتىم سۇ قۇيۇپ پەرۋىش قىلدى. كۆز كۈنلىرى ئۆز قەرەلىدە كومۇپ، ئەتىيازلىقى ئاۋايلاپ ئاچتى. گۈلگە ھېرىسمەن بۇ كىچىك گۈلچىنىڭ قولىدا پەرۋىش تاپقان بۇ گۈل يىللارنىڭ ئوتۇشى بىلەن ئوسۇپ، باراقسان بولۇپ، ھويلىنى بىر ئالدى. قارايدىغان بولسىڭىز ھەر باھاردا ھۆپپىدە ئېچىلىپ كەتكەن قىپ - قىزىل گۈللەر ئەتراپقا

خۇشپۇراق چېچىپ تۇراتتى. قادىر مۇشۇ گۈلنىڭ ئەتراپىدا
ئولتۇرۇپ دەم ئالاتتى، ئۆگىنەتتى، بەزىدە گۈللەرگە قاراپ
ئۇزاق - ئۇزاق تۇرۇپ كېتەتتى. ئۇ، ھەر باھاردا بىر قۇچاق
قىزىلگۈلنى تاللاپ ئۈزۈۋېلىپ ئانا مەكتۇپگە ئېلىپ باراتتى-
دە، ئوقۇتقۇچىسىغا، ساۋاقداشلىرىغا سوغا قىلاتتى ۋە ھەر
بىرەيلەنگە گۈل تۇتقاندا "بەختىڭىز مۇشۇ گۈلدەك پۇرەكلەپ
ئېچىلىپ كەتسۇن"، دېگەندەك سۆزلەر بىلەن كۆڭلىگە مەلھەم
بېرەتتى. خوشنىسى بولغان ھېلىقى ئايال قادىرلارنىڭ ھويلىسى-
غا كىرىپ قالغۇدەك بولسا قىپ - قىزىل چوغدەك يېنىپ تۇرغان
گۈللەرگە قاراپ زوقلىناتتى ۋە خالىغىنىدىن بىر تالنى ئۈزۈ-
ۋېلىپ قولىغا قىستۇرۇۋالاتتى. بۇنداق چاغلاردا ئايالنىڭ كۆز
ئالدىدىن ئاشۇ بىر چاغدىكى كىچىككىنە بىر ۋەقە لىپلا قىلىپ
ئۆتۈپ كېتەتتى - دە، ئۆز - ئۆزىدىن خۇدۇكسىنىپ، قىزىرىپ
كېتەتتى. قادىر كېيىنكى چاغلاردا خاتىرە دەپتىرىگە قىزىلگۈل
توغرىسىدا مۇنداق بىرنەچچە قۇر تەسىراتىنى يېزىپ قالدۇر-
دى: "قىزىلگۈل، — دەپ يازغان ئىدى ئۇ، — بارچە گۈللەر
ئىچىدە ئەڭ گۈزەل بولۇپ...
سەرخىلى. ئۇنىڭ بەرگى نوۋەي ۋە سېلىق بولۇپ، بويىغا يې-
تىپ رەسىدە بولغان قىزلارنىڭ قامەت سىياقىغا ئوخشايدۇ، ئۇ-
نىڭ غۇنچىسىنىڭ ئاستىدا ئازراق يىرىك تىكىنى بولۇپ، بۇ،
ئۇنىڭ ئۆزىنى ياتلاردىن قوغدايدىغان قورالى، ئۇنىڭ پۇرەك-
لىرىنىڭ باغرى تىلىم - تىلىم، ياپراقلىرى تالا - تالا بولۇپ،
ئەزەلدىن ھەقىقى چىن سۆيگۈ ۋە ئەركىنلىكنىڭ سىمۋولى
ھەم ئەلچىسى بولۇپ كەلدى. ئۇنىڭ رەڭگى قاندەك بولۇپ،
خۇددى قىزىل يالقۇندەك لاۋۇلداپ يېنىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ پۇ-
رىقى تەبىي مەزىلىك، خۇشبۇي بولۇپ، كىشىلەرنى بەكمۇ ھو-
زۇرلاندۇرىدۇ. شۇڭا ئۇنى قىز - جۇگانلار ئېزىزلاپ قولىغا،

يىگىتلەر، ئەرلەر ئەتىۋالاپ چېكىسىگە قىستۇرىدۇ. كىشىلەر
شان - شەرەپ تۇمارى سۈپىتىدە ئۇز قەھرىمانلىرىنىڭ كۆكرىكى-
گە تاقىشىدۇ".

ئانار بازاردىن بىر دەستە قىزىلگۈل بىلەن ئىككى پارچە
كىتاپ سېتىۋېلىپ قادىرنى يوقلىدى. ئانارنىڭ بۇ چېچەنلىكى
قادىرنى تولىمۇ ھاياجانلاندۇرغان ئىدى. ئۇ گۈللەرگە قاراپ
زوقلىناتتى. كىتاپلارغا قاراپ سۆيۈنەتتى. ئۇنىڭ خىيالىدىن
غىل - پال قىلىپ: "ئىخ ئاي يۈزلۈك گۈزەل رەنا، ئىخ ئە-
قىلنىڭ بابىدا دەنا! مەن سەن بىلەن ئۆزەمنى بەختلىك
ھېساپلىسام دوستلۇق ئالدىدا ئەدەپسىزلىك بولارمۇ؟" — دې-
گەن بىر پىكىر ئۆتتى. يۈرىكىدە بولسا بىر پارچە ئوت ئۇچقۇن-
داپ ئانارغا قارىغانسېرى ئۇلغىيىشقا باشلىغان ئىدى. شۇڭا
ئۇ ئالدىدىكى گۈلدەستە ئىچىدىن پىيالىدەك يوغان، قىپقىزىل
بىر گۈلنى تالليۋېلىپ دېدى:

— مەن ئويلايمەن، بۇ ئالەمدىكى كىشىلەرنىڭ قەلبىدىن
ئەڭ چوڭقۇر ئورۇن ئالىدىغان گۈل مانا مۇشۇ قىزىل قانغا
ئوخشاش قىزىلگۈل. مەن قىزىلگۈلنى كۆرگىنىمدە، سەھەر شە-
بەقلىرىدىگە ئوخشاش يېلىنجاپ تۇرغان ئۇلۇغۋار ھېسسىياتقا
چۆمۈپ كېتىمەن.

ئۇ قولىدىكى قىزىلگۈلنى بۇرنىغا يېقىن ئەكىلىپ ئارقا - ئار-
قىدىن پۇرىدى، ئاندىن يەنە ئاۋايلاپ جايىغا قويۇپ قويدى.
كېيىن كىتاپتىن بىرنى ئېلىپ ۋاراقلاپ تۇرۇپ سۆزىنى دا-
ۋام قىلدى:

— بۇ ئالەمدىكى كىشىلەرنىڭ دىلىغا ئەڭ پارلاق نۇر چا-
چىدىغان نەرسە كىتاپتۇر ... كىتاپ — قەلب مەشئىلى، ئە-
قىلنىڭ چولپىنى. ھايات، كۈرەش، بەخت توغرىسىدا دەرس

بەرگۈچى تالانتلىق ئۇستاز. كىتاب — ئىنسان ياراتقان بارلىق موجىزىلەرنىڭ ئىچىدە ئەڭ چوڭقۇر ۋە ئۇلۇغ موجىزە...

ئۇ ئانارغا قارىدى. ئانار بولسا ئۇنىڭ ئالدىدا مانا مۇشۇ قىزىلگۈلدەك ئېچىلىپ، كىتاپتەك نۇر چېچىپ، گويا ماھى پەرى پەيكەردەك ئولتۇراتتى. شۇڭا ئۇ چەكسىز خوشاللىق بىلەن يەنە مۇنداق دېدى:

— سىز مېنى مەن ئەڭ ياخشى كورىدىغان ئىككى نەرسە بىلەن يوقلاپ كەپسىز. گۈلنى پۇرىسام چەكسىز لەززەتلىنىمەن، مۇنۇ كىتاپنى ئوقۇسام تولۇپ تاشقان قۇدرەت تاپىمەن. رەھمەت سىزگە. تولىمۇ رەھمەت!

ئۇ، ئاناردىن كوزىنى ئۈزمەيتتى. ئانارنىڭ كوزلىرىدىن خوشاللىق ئۇچقۇنلىرى يالقۇنلايتتى. بۇ ئۇچقۇنلار قادىرنىڭ قۇياشتەك تازا، ياش يۈرىكىنى غىدىقلاپ، نازۇك ئەكىلەتمەكتە ئىدى.

ئانارمۇ خېلى بىر ۋاقىتلارغىچە ئۇخلىيالمىدى. ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە بابا قادىرنىڭ: "ناخشا يۈرەكنىڭ ئەلچىسى ئەمەسمۇ" — دىگەن سوزى ئاڭلىنىپ، ئۇنى چوڭقۇر ھاياجانغا سالاتتى ۋە لەززەتلىك خىيال دېڭىزىدا ئۈزدۈرەتتى ......

يازلىق تەتىل، قادىر بىلەن ئانار ئويلىرىدىكە بىر ماشىنىدا قايتىشتى. بىر ئورۇندا جۈپ ئولتۇرۇشتى. يولبويى ماشىنا قايسى بىر بېكەت ۋە شەھەرلەرگە كېلىپ توختىغاندا قادىر ئالدى بىلەن ئانارنى ياتاققا ئورۇنلاشتۇراتتى. ئەتىگەندە ماشىنا ماڭىدىغان چاغدا ئۇ يەنە ھەممىدىن بۇرۇن ئورنىدىن تۇرۇپ، ئانار ياتقان ياتاققا كىرىپ، ئۇنىڭ سومكىلىرىنى كوتىرىشىپ ماشىنىغا ئېلىپ چىقاتتى. ماشىنىدا ئولتۇرغىنىدىمۇ ئانار بىلەن ئارىلىقتا بىرئاز بوشلۇق قالدۇرۇپ ئولتۇراتتى. تاماكا چېكىشكە توغرا كەلسە سوراپ چېكەتتى.

بىر كۈنى قىزىق بىر ۋەقە بولۇپ ئوتتى.

ماشىنا كەچقۇرۇن بىر بېكەتكە كېلىپ توختىدى. قادىر بىلەن ئانار ماشىنىدىن چۈشكەنىدىن كېيىن، ئانار سومكىلارنى ساقلاپ تۇردى، قادىر ياتاق بېلىتى سېتىۋېلىشقا كەتتى. شۇ چاغدا، بىرنەچچە كۈندىن بېرى بۇلار بىلەن ھەمسەپەر بولۇپ كېلىۋاتقان بىر ياش بىزەڭلىك بىلەن ئانارغا چاخچاق قىلدى:

— جاھاندا! ئۈزىنى مەرتلەر قاتارىغا قويۇشنى خالايدىغان يىگىت-قىزلار، بىراۋلارنىڭ لەۋزىنى يەردە قويۇشنى خالىمايدۇ.

بۇندىن ئاۋال ئىككى قېتىم گەپ قىلسام ئىن دىمىدىڭىز، ئۈچىنچى قېتىم ئېغىز ئېچىپ ئولتۇرۇۋېتىمەن، بۇگۈن تاماقنى بىرلىكتە يىگەچ بىرئاز پاراڭلاشمايسىز مۇ؟

ئانار ئۈنچىقمىدى.

— بىراۋلارغا گەپ قىلماسلىققا قەسەم ئىچكەنمىدىڭىز - يە، گەپ قىلمامسىز، جانان قىز؟

ئانار بۇ ياشقا سوغاقىقىنا بىر قاراپ قويغاندىن كېيىن، مىيىغىدا كۈلۈپ قويۇپ جاۋاپ بەردى:

— سىزنىڭ ئەڭ ئاددى ئەخلاقىنىمۇ خەۋرىڭىز بولمىسا كېرەك، "ئەقىلغا ئىشارەت، نادانغا جۇۋالدۇرۇز" دىگەن تەمسىلنى ئاڭلىمىغانمىدىڭىز، ئەگەر بىلگۈچىلىگىڭىز بولىدىغان بولسا، گەپ قىلمىغانلىغىم — ناتونۇش بولسىڭىزمۇ ئىنسانلىق قەدرى - قىممىتىڭىزگە ھورمەت قىلغانلىغىم، سىز راستىنلا ئەخمەقلىشىپ قېلىۋاتىسىز، ...

— سىز نىمە دىسىڭىزمۇ مەيلى، مەن ئەيىپكار ئەمەسمەن، ئەمما كوڭلۇم...

ياتاق بېلىتىنى سېتىۋېلىپ بولۇپ يېنىپ كەلگەن قادىر بۇ ياشنىڭ ئاخىرقى سوزلىرىنى ئاڭلاپ قالغان ئىدى. ئۇ يەنە بۇنىڭ ئانارغا يولسىزلىق قىلغان ئەدەپسىز چاخچاقلىرىنىمۇ ئەسلىدى. شۇڭا مۇشۇ پۇرسەتتە تەربىيە ئۈچۈن ئازراق تەنبىھ بېرىپ قويۇشنى لايىق كوردى:

— يولداش، — دىدى ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ، — سىزنىڭمۇ سىڭىللىرىڭىز باردۇ، مەن بۇ سوزنى باشقىچە مەنىدە ئەمەس، ۋىجدانەن ئېيتىۋاتىمەن، تەكرارلاي، سىزنىڭمۇ سىڭىللىرىڭىز بولسا كېرەك، ئەمدى ئۇلارغا بىراۋلار ئەدەپسىز چاخچاق قىلىپ باقسۇنچۇ قېنى، سىز قانداق قىلغان بولاتتىڭىز؟ سىلىق ئېيتاي، ئۇنىڭ قەلبىنىڭ، ئىنساننىڭ قەدرى - قىممىتى، شەرىپى نىمىدە؟! ھەركىتىنىڭ، سوزىنىڭ گۈزەل بولۇشىدا. با-

باياتىنقى دېگەن ئاشۇ لاۋزا گەپلىرىڭىزدىن سىزنى نىمە دەپ چۈشىنىش كېرەك؟

ھېلىقى ياش ئوپكىدەك ئىسىلىپ، پوكانىدەك قىزىرىپ، تۇرغان ئورنىدا داڭ قېتىپ قالدى. قادىر ئۇنىڭغا قاراپ ئېغىر ھالدا بىر خورسىنىپ قويدى - دە:

— يۈرۈڭ، ئانار! — دەپ سومكىلارنى كوتەرگىنىچە ياتاق تەرەپكە قاراپ مېڭىپ كەتتى.

مانا شۇ چاغدا ئانار قادىردىن چەكسىز تەسىرلەندى. ئۇ ئوز كوڭلىدە: "بىلىنگى كۈچلۈك بىرنى يىڭەر، بىلىمى كۈچلۈك مىڭنى" دىگەن شۇ - دە، نىمە دىگەن ئىلمىي - ھە! ... قېنى ئانار، سەن ئوزەڭنى بۇنىڭغا لايىق كورسەڭ ئۇ نىمە دەيدىكىن؟" — دەپ ئويلايتتى. بۇ ئوي ئۇنى ئويلىغانسېرى ئەڭ يالقۇنلۇق بىر ئوت ئىچىگە ئېلىپ كىرمەكتە ئىدى.

ئانار خىيالدىن ئوزىنى يىغدى. ئۇ ئوزىچە كۈلەتتى ... شۇ كېچە ئىككىسى قاچاندا ئۇخلاپ قالدىكىن، تاڭ! ... مۇشۇ كېچىكىنە ئىككى خاتىرە ھەر ئىككىسىنىڭ يۈرىگىنى بىر - بىرىگە باغلايدىغان ئالتۇن يىپقا ئايلىنىپ قالغان ئىدى.

ئۈچىنچى باپ

ھەر كۈنى كەچ يېتىپ، سەھەر تۇرۇشقا ئادەتلىنىپ كەتكەن قادىر بۈگۈنمۇ ھەممىدىن بۇرۇن قوپۇپ مەيدانغا چىقتى. ئەت-راپقا قاراپ، تەبىئەتنىڭ بۈگۈنكى گۈزەللىكىدىن بەكمۇ ھوزۇرلاندى.

كېچە ياققان ئازراق يامغۇر ئۇزۇندىن بېرى پوپۇس توپا ئۆرلەپ كەتكەن قۇرغاق ۋە ئاچ زېمىنغا چىپپىدە سىڭىپ كەتكەن. يەر-جاھان تەكشى سۇ سېپىلگەندەك، دەل-دەرەخ ۋە گۈللەرنىڭ ئۈستىدىكى چاڭ-توزاڭلار يۇيۇلۇپ قىزىل-قىزىل، يېشىللى يېشىل، سېرىقى سېرىق بويىچە يالتىرايتتى.

ئىخ... يامغۇردىن كېيىنكى نەمكۈپ، ئىللىق ساپ ھاۋانى دىمىمىسىز؟! خۇددى ئەتىر-دە، ئەتىر!...

قادىر ئۆز-ئۆزىگە: "ساپ ھاۋا تەنگە داۋا" — دىدى-دە، ئەتىگەننىڭ ھاۋاسىنى كۆكسى تولغىچە سۈمۈرۈپ، ۋۇجۇدى يايرىغاندەك بولدى. ئاندىن ئۇ يۈگۈرەشكە باشلىدى. ئايلانمى-سى توت يۈز مېتىرلىق تەنتەربىيە مەيدانىنى بىرنەچچە قېتىم ئايلىنىپ چىققاندىن كېيىن، بىر پەس ئاستا مېڭىپ ئۆزىنى سەگىتتى. ئارقىدىن گىمناستىكا ئوينىدى. كېيىن ئۇدۇل ئىش-خانا تەرەپكە كەتتى.

داڭ چېلىنىپ، بىر كۈنلۈك مەكتەپ ھاياتى باشلاندى. نەچ-

چە يۈزلىگەن ئوقۇغۇچىلار تەنتەربىيە مەيدانىغا يىغىلىپ، سى-نىپلار بويىچە رەتلىك تىزىلىپ يۈگۈرەشتى، گىمناستىكا ئوينى-دى. كېيىندىن بىر سائەتلىك ئەتىگەنلىك ئىختىيارى مۇزاكىرە باشلاندى-دە، بۇ ئىلىم-مەرىپەت بوستانىنىڭ خۇش-ناۋا بۇلبۇللىرى ئانا مەكتەپنىڭ كەڭ، گۈزەل، ئىللىق قۇچىقىغا يېيىلىپ كەتتى. گايىبىرلىرى گۈللۈك ۋە چىمەنلىكلەر ئەتراپىدا ئايلىنىپ يۈرۈپ، يادلاشقا تېگىشلىك مەزمۇنلارنى يادلايتتى، گايىبىرلىرى يوللارنىڭ يانلىرى ۋە گۈللەرنىڭ ئەتراپىغا قويۇپ قويغان ئۇزۇن ئورۇندۇقلاردا ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇيتتى، كونس-پېكتلىرىنى كۆرۈشەتتى. گايىبىرلىرى يەرلەرنى جىجىلاپ تە-بىي پەنلەردىكى فورمۇلا، مەسىلە-مىساللار، شەكىل، جەدۋەل-لەرنى مەشىق قىلاتتى. يەنە گايىبىرلىرى قوللىرىنى قەلەم، ھا-ۋانى قەغەز قىلىپ تۇرۇپ، قانداقتۇ بىر نەرسىلەرنى ئۆگىنەت-تى. ئاۋۇ كۆلنىڭ بويىدىكى بوستانلىقتا ئولتۇرغان ئىككى ئو-قۇغۇچى قىزغىن مۇلاھىزە قىلىشاتتى:

— قاراڭ! — دەيتتى قارا مۇتۇق، دوغىلاققىنا كەلگەن ئو-قۇغۇچى ئادىل، — ھازىر پۈتۈن مەكتەپ ھەقىقى ھالدا جان-لىنىپ كەتتى. مۇتلەق كۆپ سانىدىكى ئوقۇغۇچىلاردا ئۆزلۈكى-دىن تىرىشىپ ئۆگىنىدىغان جانلىق، يېڭى كەيپىيات يارىتىلدى. بۇ نىمە دىگەن ئىلگىرىلەش-ھە؟

— توغرا، — دەيتتى ئاق-سېرىق، زىلۋا بويلۇق ئوقۇغۇچى چىمەن، — بۇ يېڭى دەۋرنىڭ ساۋاقداشلار قەلبىدە يېڭىچە ئىنتىلىشلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىۋاتقانلىقىدىن بولۇۋاتىدىغۇ، دەيمەن. ئەسلىدە ئىلىم-پەن كەلگۈسىنىڭ بەخت-سائادەت-لىك، چوڭ ۋە قۇدرەتلىك بولۇش يولىدىكى ئەڭ ئۇلۇغ قو-

رال بولۇپ، بۇ قورالنى قولغا ئېلىش بىز ياشلارنىڭ بۇرچىمىز ئىدى، ئەمما ...

— ھە، ئەمما ... دەيسىزغۇ؟

— ئۆزىڭىزگە مەلۇم، ئۆتكەن بىرقانچە يىللار ئىچىدە، ھەي! ... كىمدە-كىم ئىلىم-پەن ئۆگىنىشكە ئىجتىھات قىلسا ياكى باشقىلارغا تىرىشىپ ئۆگىنىش ھەققىدە تەشەببۇس قىلسا، «ئاق مۇتەخەسسىسلىشىش يولىغا ماڭغۇچى» دەپ قارىلىپ، كالتەكلەندى. «ئۇگدا ياتقان گىردە يە، كەتمەن چاپقان جىگدە» دىگەندەك ئىمتىھاندا ئاق قەغەز تاپشۇرغان پۇرسەتپەرەسلەر ئېزىزلاندى. جاپا چېكىپ ئۆگىنىپ، ئىزلىنىپ تەتقىق قىلىپ نەتىجە ياراتقانلار خورلاندى. كۆپلىگەن ياش-ئەزىمەتلەر ئالدىنىپ زىيانكەشلىككە ئۇچرىدى ...

— تازا لىللا گەپ قىلدىڭىز، مانا ئاشۇ زىيانكەشلىككە ئۇچرىغۇچىلارنىڭ بىرسى مەن. دادام قارا-تۇرۇك ئادەم ئىدى. تولا چاغلاردا ماڭا: «بالام، ھازىر ئوقۇيسەن، دەپ مېڭەڭنى ئۇپراتما! نى-نى ئوقۇمۇشلۇق، دانىشمەن كىشىلەرنىڭ ھالى-كۈنىنىڭ نىمە بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپسەن، ...» دەيتتى. بۇ گەپ ماڭىمۇ خۇددى قوي يىپىدەك ياقاتتى-دە، مەكتەپكە خالىسام بېرىپ، خالىمىسام بارمايتتىم، ئەمدى شۇنىڭ زىيىنىنى تازا تارتىۋاتمايمەنمۇ، بولمىسا شۇنچە تىرىشىپ ئۆگىنىۋاتقان تۇرۇقلۇق، نىمە ئۈچۈن ئىمتىھان نەتىجەم يەنىلا تۆۋەن؟!

— مېنىڭ دادامۇ ئانچە ئوقۇمۇشلۇق كىشىلەردىن ئەمەس، ئەمما ماڭا ھەمىشە: «بالام، بىلىم دىگەن گوھەرگە ئوخشايدۇ. ئۇنى تەكچىگە قويۇپ قويساڭمۇ، يەرگە كۆمۈپ قويساڭمۇ بەرىبىر پاقىراپ تۇرىدۇ. ياخشى ئوقۇغىن، شۇندىلا داداڭ سەندىن رازى بولىدۇ» — دەيتتى. مەنمۇ دادامنىڭ نەسىھىتىگە ئەمەل قىلىپ، تىرىشىپ ئۆگىنەتتىم. ئەمدى نەتىجىسىنى كۆرۈۋاتىمەن. ھازىرغىچە ئىمتىھان نەتىجەم توقساندىن يۇقۇرى بولماقتا.

ئىككىسى بىرئاز جىم بولۇپ قېلىشتى. كېيىن بۇندىن كېيىنكى ئۆگىنىش پىلانلىرى ئۈستىدە ئېچىلىپ-يېيىلىپ پاراڭغا چۈشۈپ كېتىشتى.

قادىر ئىشخانىسىدا ئولتۇرۇپ، بۈگۈن ئۆتىدىغان دەرسىنى قايتا بىر قېتىم كۆزدىن كەچۈرۈش بىلەن مەشغۇل ئىدى. ئۇ، ئۆتىدىغان ئەسەرنىڭ دەۋر شارائىتى، ئاساسىي مەزمۇنى، تەپسىلى تەھلىلى، كونكرېتنى مىساللار ئۈستىدە چوڭقۇر باش قاتۇرۇپ ئويلايتتى، ئانالىز قىلاتتى. ئەسەردىكى پېرسوناژلارنىڭ قىياپەت، تىل-ھەركەت، پسىخىك تەسۋىرلىرى، ئەسەردىكى ئىجتىمائى ۋە تەبىي مۇھىت تەسۋىرلىرى ... قاتارلىقلارنى بىر-بىرلەپ قاراپ چىقىپ پىششىقلايتتى. ئۇ ئۆز-ئۆزىگە: «دەرس تەييارلىقى — ئوقۇتۇش خىزمىتىدىكى تۇنجى قەدەم ۋە مەركىزىي ھالقا، بۇ قەدەمنى پۇختا بېسىش ۋە بۇ ھالقىنى چىڭ تۇتۇش كېرەك» — دەيتتى.

ئىشخانىنىڭ ئىشىكى بوشقىنا چېكىلدى.

— كىرىڭ، — دەپ رۇخسەت قىلدى قادىر.

ئىشىكنى ئاستاغىنا ئېچىپ ئادىل كىردى.

— كېلىڭ، ئولتۇرۇڭ!

ئوقۇتقۇچى ئىشارەت قىلغان ئورۇندۇققا ئادىل تولىمۇ تارتىنچاقلىق بىلەن كېلىپ ئولتۇردى ۋە يەرگە قارىغىنىچە تىرناقلىرىنى كولاپ تۇرۇپ سوز كۈتتى.

— بىرەر ئىش بىلەن كىرگەنمىدىڭىز؟ — قادىر مۇلايىملىق بىلەن سورىدى.

— يەنە شۇ ئوتكەنكى گەپ، مۇئەللىم.
— يەنە شۇ ...؟
— مەن كوپ ئويلاندىم. چامىمچە يېتىشەلمەيدىغان ئوخشايمەن، — ئادىل بىر پەس جىم بولۇپ قالدى.
— قېنى سوزلەۋېرىڭ! — دەپ رىغبەتلەندۇردى قادىر.
— خەلقنىڭ ئاش - نېنىنى بىكارغا يەيدىغان ئوخشايمەن، — دەپ سوزىنى داۋاملاشتۇردى ئادىل، — كېيىن خىجىللىقتا قالغىنىمچە، هازىرلا چېكىنىپ كەتكىنىم ياخشىدەك ...
قادىر خېلىغىچە ئادىلنىڭ مەيۇسانە هالىتىگە سەپسېلىپ قارىدى. يىگىرمە ياشلاردىكى يىۋاش، توز كوڭۇل بۇ ئوقۇغۇچى تېخىچە بېشىنى كوتەرمەي ئولتۇراتتى.
— ئۇكام ئادىل، مەن ئوتكەندىمۇ سىزگە ئېيتقان ئىدىم، ئەتراپلىق ئويلاپ كورۇڭ، ئائىلىڭىزنىڭ ئەهۋالىدىن قارىغاندا، سىز شۇ ئائىلىدىن تۇنجى قېتىم ساۋاتلىق بولۇپ، ئىلىم ئۇگىنىپ، مەدەنىيەتكە قەدەم تاشلىغان ئەۋلات ۋە يېڭى تارىخي سەهىپە ئاچقۇچى بىر تاللا ئامەتلىك ئورۇق. خەلق يارىتىپ بەرگەن بۇ ياخشى پۇرسەتنى قولىڭىزدىن بېرىپ قويسىڭىز بولارمۇ؟!
ئادىل جىم ئىدى. قادىر سوزىنى داۋاملاشتۇردى:
— خەلق ئىچىدە: "ئەندىشىنىڭ ئېتى — قورققاق" دېگەن بىر تەمسىل بار. سىزنى قورقۇتۇۋاتقان نەرسە ئەنە شۇ. ئوگىنىش — جەڭ، بەلكى تولىمۇ مۇشەققەتلىك جەڭ. جەڭدىن قورققان جەڭچىنى ياخشى جەڭچى دېگىلى بولمايدۇ. كىشىدە قىيىنچىلىقنى مەنسىتمەيدىغان، ئارقىدا قېلىشقا تەن بەرمەيدىغان بىر جاسارەت بولۇش كېرەكتە!
ئادىل تېخىچە بېشىنى كوتەرمەيتتى. قادىر ئوزىنىڭ ئورۇن-

دۇغىنى ئۇنىڭ يېنىغىراق سىلجىتىپ دېدى:
— ماڭا قاراڭ، ياخشى ئاتقا قامچا لازىم ئەمەس. سىزدە بۇ يېقىندىن بېرى خېلىلا ئىلگىرىلەش بار. سىز ئوزىڭىزنىڭ بۇ ئالاھىدىلىكىڭىزنىمۇ كورۇشىڭىز كېرەك.
— ئانچە چوڭ ئەمەس، مۇئەللىم.
— هەر نەرسە كىچىكتىن چوڭىيدۇ، ئۇمىتۋار بولۇڭ. ئۇمىت كىشىنى ياشنىتىدۇ. مەن ئوقۇتقۇچى، سىنىپ مەسئۇلى ئىكەنمەن، سىزنى جەزمەن يېتىشتۇرۇپ كېتىمەن. ئۇنداق قىلالمىسام مەن ئۇچۇنمۇ نومۇس ئەمەسمۇ؟ سىزمۇ بىجانىدىل تىرىشىڭ، ماقۇلمۇ؟
ئادىل ئويچان كوزلىرى بىلەن قادىرغا قارىغىنىچە نىمە دېيىشىنى بىلمەي تۇراتتى. قادىر شىرەنىڭ تارتمىسىدىن بىر پارچە كىتاپنى ئېلىپ، ئادىلغا ئۇزاتتى:
— بۇ كىتاپ مەندىن سىزگە خاتىرە بولسۇن، ئوقۇپ بېقىڭ.
ئادىل ماقۇلغا ئىشارە قىلىپ، بېشىنى لىڭشىتتى.
بىرىنچى سائەتلىك دەرسكە داڭ چېلىندى. قادىر ئىلمىي ئىشلار باشقارمىسىنىڭ مەشغۇلىيەت باشقۇرۇش ئىشخانىسىدىكى يوغان تاش ئەينەكنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇستىۋاشلىرىنى تۇزەشتۇردى. ئاندىن سىنىپ ژورنىلى بىلەن دەرسلىك ماتېرىياللىرىنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ، سىنىپقا قاراپ ماڭدى. ئۇ سىنىپقا كىرگەندە، سىنىپ باشلىقى چىمەن ئوقۇغۇچىلارغا:
— هورمەت! — دەپ كوماندا بەردى.
ئوقۇغۇچىلار بىردەكلا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشقان ئىدى. قادىر ژورنال ۋە دەرسلىك ماتېرىياللىرىنى شىرەنىڭ ئۇستىگە قويۇپ:

— سالام، ساۋاقداشلار! — دېدى.
ئوقۇغۇچىلار دولقۇنلۇق ھەم تەكشى ئاۋاز بىلەن جاۋاپ قايتۇردى:
— سىزگىمۇ سالام، مۇئەللىم!
— ئولتۇرۇڭلار!
ئوقۇغۇچىلار جاي-جايىغا ئولتۇرۇشتى. قادىر ئوقۇغۇچىلارنى كوزدىن كوچۇرۇۋاتقاندا، ئەڭ ئاخىرقى پارتىدا، — ئوقۇغۇچىلار قاتارىدا ئولتۇرغان تىل-ئەدەبىيات ئوقۇتۇش گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىغى ئالىم ئاكىغا كوزى چۈشتى ۋە كاللىسىدىن "تۇيۇقسىز دەرس تىڭشىغىلى كىرىپتۇ-دە" دېگەن پىكىرنى ئوتكۈزۈۋالدى. ئاندىن سىنىپ ژورنىلىنى ئېچىپ، سىنىپ باشلىغىدىن سورىدى:
— ئوقۇغۇچىلار تولۇقمۇ؟
— تولۇق، — دەپ جاۋاپ بەردى سىنىپ باشلىغى.
قادىر دەرس پىلان دەپتىرىگە قاراپ بىر ئوقۇغۇچىنىڭ ئىسمىنى چاقىردى:
— شاكىرجان!
— بار، — دەپ ئورنىدىن تۇردى ئاق پىسمىلاقسىنا بىر ئوقۇغۇچى.
— سىز ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئوت يۈرەك، تالانتلىق ئىنقىلابىي شائىرى — لۇتپۇللا مۇتەللىپنىڭ «ياشلىق ئۆگەن» — دېگەن شېئىرىنى يادقا ئوقۇپ بېرىڭ! ئوقۇغۇچى قەددى-قامىتىنى رۇسلىۋېلىپ، گېلىنى بىر قېقىۋەتكەندىن كېيىن، ئوقۇتقۇچىغا قاراپ، شېئىرنى دولقۇنلۇق، ئىنتوناتسىيىلىك دېكلاماتسىيە قىلىشقا باشلىدى:

ياشلىق تىرىش، تىرماش، ھارماي ئۆگەن،
ئىلىمنىڭ دېڭىزى قايناق ھەم چوڭقۇر.

نادانلىق ئۇ — ھەممىنى بىلدىم دېگەن،
كورۇپ ۋاراقلاپلا بىر قۇر.
....

ئۇنىڭ ئاۋازى بىردىنلا پەسلەپ، رۇخسارى چوڭقۇر تەپەككۇر تۈسىنى ئالدى.

ئويلىساڭ ياشلىق — قىسقا سېنىڭ ئومرۇڭ،
تاڭدا چىچەكلەپ، گويا كەچتە قۇيرۇلىدۇ.
دىماقتا خۇش پۇراق چېچىپ گۈللىرىڭ،
كوزنى ئېچىپ يۇمغاندەك تۇيۇلىدۇ.
....

ئۇ يەنە چىرايىنى جىددى ئوزگەرتىپ، جۇشقۇن ھىسسىيات بىلەن كوتىرەڭگۇ ئاھاڭدا داۋام قىلدى:

ياشلىق چاقماقسەن، چېقىپ ئۇچسەن،
ئەۋرىشىم چېغىڭ بۇ، ئۆگەنگىن-ئۆگەن.
قاراڭغۇ دىل چولىگە بىر كۈن چوكسەن،
ئادەم بولۇش دۇلدۇلىغا سالمىساڭ يۈگەن.
....

ئوقۇغۇچى شېئىرنى ئوقۇپ بولغاندا، سىنىپ گويا چىۋىن ئۇچسا ئاڭلانغۇدەك جىمجىتلىققا چوكۈپ، ئوقۇغۇچىلار نازۇك، چوڭقۇر ھىسسىياتلارغا چومۇلگەن ئىدى. ئالىم ئاكا ھە دەپ بېشىنى لىڭشىتىپ تەبەسسۇم قىلاتتى، مىڭىسىدە بولسا "ياخشى

ئۇستازدىن ياخشى شاگىرت يېتىشىپ چىقىدۇ، — دىگەن شۇ-ده" — دىگەن پىكىر كېزىپ يۈرەتتى. قادىر بۇ ئوقۇغۇچىدىن يەنە ئىككى سوئال سورىغاندىن كېيىن:

— ياخشى، نومۇرىڭىز يۈز!... داۋاملىق ئالغا بېسىڭ! — دىدى.

ئۇ يەنە بىر ئوقۇغۇچىدىن سىناق ئېلىپ نومۇر قويۇپ بولۇپ:

— سىزنىڭ نومۇرىڭىز ئاتمىش بەش، كۆڭۈل قويۇپ ئوبدان ئۆگىنىڭ! — دىدى.

ئۇ، بۈگۈن ئۆتىدىغان يېڭى دەرسنى باشلىدى:

— بۈگۈن، — دىدى ئۇ دوسكىغا تېمىنى يېزىۋېتىپ، — «سۇ پەرىسى» دىگەن ھىكايە ئۆتۈلىدۇ. ئالدىن ھىكايىنى ئوقۇيمىز، ئاندىن ئاغزاكى ھىكايە قىلىمىز. سىلەر دىققەت قىلىپ ئاڭلاڭلار، مەن بىر قېتىم ئوقۇپ، ھىكايە قىلىپ بېرەي.

ئۇ، ھىكايىنى ئوقۇشقا باشلىدى ...

ئۇ ھىكايىدىكى بايان، تەسۋىر، لىرىكا، مۇھاكىمە، چۈشەندۈرۈشلەرنى چوڭقۇر ھاياجان بىلەن ئوقۇيتتى. ھىكايە پېرسوناژلىرىنىڭ دىئالوگ، مونولوگلىرىغا كەلگەندە، ئەرلەرنىڭكىنى ئەرچە، ئاياللارنىڭكىنى ئاياللارچە تەلەپپۇز قىلاتتى. بۇنداق چاغلاردا ئوقۇغۇچىلار كۈلۈشۈپ كېتەتتى. ئۇ بولسا:

— نىمىشقا كۈلىسىلەر؟! بۇرۇنىنىڭ بۇرۇنىسىدا بىر خىشچى بولغان ئىكەن، ئۇ بىر قېتىم ناخشا ئېيتقاچ خىش قويۇۋاتقان ئىكەن، يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر يولۇچى ئۇشتۇمتۇت كەلگىنىچە خىشچىنىڭ خىشلىرىنى دەسسەپ-دەسسەپ چەيلەۋېتىپتۇ. بۇنىڭدىن دەرغەزەپ بولغان خىشچى ھىلىقى يولۇچىنىڭ ياقىسىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ: "ھەي، قانداق نىمە سەن؟ ئەتىگەندىن بۇيان مىڭ بىر مۇشەققەتلەر بىلەن قويغان خىش-

لىرىمنى بۇزۇپ تاشلىدىڭمۇ؟" — دەپتۇ. يولۇچى بولسا ئۇنىڭدىنمۇ بەكرەك غەزەپ بىلەن: "ھوي دىتسىز، مېنىڭ يۈرەك-قېنىمنى سەرپ قىلىپ يېزىپ چىققان ناخشامنى سەنمۇ نىمە ئۈچۈن بۇزۇپ ئوقۇيسەن؟" — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ-دە، ياقىسىنى بىر سىلكىپ خىشچىنىڭ قولىدىن ئاجرىتىۋېلىپ ئۆز يولىغا راۋان بولۇپتۇ. خوش، دىمەكچىمەنكى، بۇ بىر ئەدىبىي ئەسەر ئىكەن، تولۇپ تاشقان ھىسسىيات بىلەن خاراكتىر بويىچە ئوقۇش كېرەك. ئىنتايىن ياخشى بولغان بىر ئەدىبىي ئەسەرنى ياخشى ئوقۇيالمىساق، تەسىرى يوق، جانسىز بىر نەرسىگە ئايلىنىپ قالىدۇ، — دەيتتى.

ئۇ، ھىكايىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، ئاغزاكى ھىكايە قىلىشقا باشلىدى ... ئۇنىڭ قىياپىتى خۇددى سەھنىدە رول ئويناۋاتقان ئەرتىسلەرگە ياكى ئۇستا مەدداھلارغا ئوخشايتتى. ئۇ گاھ ۋاقىرايتتى. بىردىنلا پەسلەپ كېتەتتى، بەزىدە كۈلەتتى، ئىللىق تەبەسسۇم قىلاتتى. ياكى چىرايلىرى تۈرۈلۈپ، كۆزلىرى غەزەپتىن چاقناپ كېتەتتى. يەنە ھەيرانلىقتا داڭ قېتىپ قالاتتى، ئويچان ھالدا يىراققا تەلمۈرەتتى.

ئوقۇغۇچىلار گويا مۇستەھكەم قاتۇرۇپ قويغان ئالتۇن ھەيكەلدەك مىت قىلماستىن ئۇنىڭغا تىكىلىشكەن ئىدى...

ئالىم ئاكا ئۇچقۇر خىيالغا بېرىلگەن بولۇپ، ئۇ ئاللىقاچان "سۇ پەرىسى" دەپ ئاتالغان تېخنىك قىزنىڭ قېشىغا كېتىپ قالغان ئىدى. ئۇ سۇ پەرىسى بىلەن بىللە تاغ يېرىپ، ئۇستەڭ چېپىپ "پايناپ" يېزىغا ئابى-ھايات باشلاپ كەلمەكتە ئىدى.

ئىككىنچى سائەتتە ھىكايىنىڭ بىرقانچە مۇھىم ئېپىزوتلىرىنى بىرنەچچە ئوقۇغۇچىغا بولۇپ-بولۇپ، نۆۋەت بىلەن ئوقۇ-

تۇپ، ھېكايە قىلدۇرۇپ پىششىقلىدى. تىرمىنلار، مۇرەككەپ سۆزلەر ۋە ئاتالغۇلار توغرىسىدا ئىزاھات بەردى.

ئۈچىنچى سائەتتە ھېكايە ئۈستىدە تەھلىل ۋە مۇزاكىرە ئېلىپ باردى.

ئۈچ سائەتلىك دەرس جانلىق ۋە تەسىرلىك ئۆتۈلگەن ئىدى. بۇ دەرستىن ئالىم ئاكىنىڭ يۈرىكى ئويناپ كەتتى. ئۇ ئۆز ئىچىدە: خۇيمۇ دادىسىنى دوراپتىغۇ! بەلكى "ئاۋالقى قۇلاقتىن كېيىنكى مۈڭگۈز ئېشىپ كېتىپتۇ" دېگەندەك، دادىسىدىنمۇ ئىستىداتلىق، سەنئەتلىك ئوقۇتقۇچى بولۇپ يېتىشىپ چىقىدىغاندەك، — دەيتتى.

ئۇ دەرستىن كېيىن ئوقۇتۇش تەتقىقات گۇرۇپپىسىنىڭ ئىشخانىسىدا قادىر بىلەن خېلى ئۇزۇنغىچە سۆزلەشتى:

— دەرسنى ياخشى ئۆتتىڭىز، — دېدى ئۇ، — نىمە دەپ تەرىپلىسەم بولاركىن! ھە، بۈگۈن ئادەمنىڭ يادىدىن مەڭگۈ چىقمىغۇدەك بىر مەيدان ئويۇن قويدىڭىز، خەلق ئىچىدە مۇنداق تەمسىل بار ئىكەن: "ئويۇڭ ھېيتتىكىدەك بولسا، بالاڭ پاخلان ۋاقتىدىكىدەك." مەن ئېيتىمەن: دەرس مانا مۇشۇ بۈگۈنكىدەك بولسا... ھەممىمىز دەرسنى سىزگە ئوخشاش قىلىپ تەييارلاپ، سىزگە ئوخشاش زوقمەنلىك بىلەن ئۆتىدىغان بولساق، ئوقۇتۇش سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشتە گەپ يوق - تە! — ئۇ بىرئاز تۇرۇۋېلىپ داۋام قىلدى، — ئۈچ سائەتلىك دەرسنى تەييارلىغىلى نەچچە سائەت ۋاقىت كەتتى ۋە قانداق تەييارلىق قىلدىڭىز؟

— ئاۋال ئەسەرنى تەپسىلى، ئىنچىكە ئوقۇپ چىقتىم، ئاندىن بۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك قوشۇمچە ماتېرىياللارنى كۆردۈم، ئىككىسىنى سېلىشتۇرۇپ، ئانالىز قىلدىم، مۇھىم نۇقتىلارنى بەل-

گىلىدىم. مەزمۇنلۇق، ئىخچام كونسپېكت تۈزدۈم، پىلان تۈزۈپ ئوقۇتۇش باسقۇچلىرىنى ئورۇنلاشتۇردۇم. مۇشۇ ئىشلار ئۈچۈن يەتتە سائەت ۋاقىت كەتتى.

— مانا، مانا، بۇ قالتىس روھتە! بىر ئوقۇتقۇچى ۋەتەن، خەلق ئالدىدا مۇشۇنداق مەسئۇلىيەتچان تۇيغۇدا بولۇش كېرەك. چۈنكى، ئۇلار ئۆز ئۈمىدىنى بىزگە تاپشۇرغان. —

ئالىم ئاكىنىڭ سۆزلىرى ئىشخانىدا دەرس تەييارلاپ، تاپشۇرۇق تەكشۈرۈپ ئولتۇرغان بىرنەچچە ئوقۇتقۇچىنىڭمۇ دىققەت - ئېتىۋارىنى تارتقان ئىدى. ئۇلار ئۆز كۆڭۈللىرىدە رازىمەنلىك بىلدۈرۈپ "خوبدان گەپ بولۇۋاتىدۇ" — دېيىشىپ تەستىقلىشىپ ئولتۇرۇشاتتى. شۇڭا بىر ئوقۇتقۇچى سۆز قىستۇرۇپ قوشۇمچە قىلدى:

— گېپىڭىزنى بولۇۋەتتىم ئالىم، — دېدى ئۇ، — مەن كىشىنى ئالدىدا ماختاشنى ياخشى كۆرمەيتتىم، ئەمما كۆرگىنىمنى، ئەمەلىيەتنى دېمىسەم بولماس... قادىرنىڭمۇ ئۆزىگە تەمەننا قويۇپ ياكى مەغرۇرلىنىپ كېتىشىگە ئىشەنمەيمەن. ئۇكام قادىر، ياخشى ئىلگىرىلەۋاتىسىز، سىز ئىز باسىدىغان ئەۋلات بولۇشىڭىز كېرەك ئىدى، راستىنلا ئىز بېسىۋاتىسىز. ئالىمنىڭ سۆزىگە قوشۇپ قوياي، ئۆتكەندە "ۋەتەنگە سۆزۈم" دېگەن شېئىرنىمۇ ماھىرلىق بىلەن ئۆتتىڭىز، شېئىرنى پۈتۈنلەي يادلاپ، ھەركەتلىك دېكلاماتسىيە قىلىپ بەردىڭىز. يەنە شۇ شېئىرنى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ، ئوقۇغۇچىلارغا شېئىردىكى ئوبراز، شېئىردىكى نۇتۇق ھەققىدە قىسقا، ئەمەلىي چۈشەنچە بېرىپ چوڭقۇر تەسىر قوزغىدىڭىز. بۇنىڭغا ئۇلاپلا شېئىر يېزىش مەشقى ئويۇشتۇرۇپ، نەزەرىيە بىلەن ئەمەلىيەتنى زىچ بىرلەشتۈردىڭىز...

— توغرا، — دېدى ئالىم ئاكا، — ئۇ دەرسمۇ بىر

موجىزە بولغان ئىدى. قادىر ئۇكام، مەن سىزنىڭ داۋاملىق ئالغا بېسىشىڭىزغا تىلەكداشمەن.

پىشقەدەملەرنىڭ ئىشەنچلىرىگە نىمە دەپ جاۋاپ بېرىشنى بىلمەي، چەكسىز ھاياجاندا ئولتۇرغان قادىر ئىككى ئېغىز سوز بىلەن ئىپادىسىنى بىلدۇردى:

— بىزدە «ئەرنى ئۇمىتكە ياراتقان، قوينى قۇربانلىققا» دىگەن تەمسىل بار ئىكەن. ھەرقايسىلىرىنىڭ سوزلىرى مېنى ئۇمىتلەندۇرمەكتە، ئۇستازلارنىڭ ئۇمىدىنى جەزمەن ئاقلاشقا ئىشەنچىسىدىمەن...

ۋاقىت يۇگۇرۇك ئاتتەك چېپىپ، سائەتلەر - سائەتلەرنى قوغلاپ، بىر كۇنلۇك دەرس ئاياقلاشتى. قادىر ئىختىيارى ھەركەت ۋاقتىدا بولىدىغان «دەرستىن سىرتقى ئەدىبىيات ئۇگىنىش گۇرۇپپىسى» نىڭ ئۇگىنىش ۋە پائالىيەتلىرىگە قاتنىشىش ئۇچۇن چىقىپ كەتتى. ئالىم ئاكا ئوقۇغۇچىلار ئارا ھەپتىدە بىر قېتىم ئوتكۇزۇلىدىغان «سوز مۇسابىقىسى» نىڭ پىلانىنى تۇزۇشكە كىرىشتى. كىيىم ئالدىدىكى دەرسلىك ۋە ماتىرىياللىرىنى يىغىشتۇرۇپ، شىرەسىنىڭ تارتمىسىغا سىلىۋەتكەندىن كېيىن، بىر تال تاماكا ئوردىدى - دە، چاقمىغى بىلەن تۇتاشتۇرۇپ، ئارقا - ئارقىدىن ئۇزمەي قاتتىق شورىدى ۋە ئالدىدىكى تاماكا قالدۇقلىرى بىلەن توشۇپ كەتكەن كۇلدانىغا تاماكىنىڭ كۇلىنى قاقتى. ئاندىن ئىشخانىغا كوز يۇگۇرتۇپ، ئالىم ئاكىدىن باشقا ھەممەيلەننىڭ چىقىپ كېتىپ، ئىشخانىنىڭ خالى قالغانلىغىنى كورگەندىن كېيىن سورىدى:

— بىرئاز ۋاقتىڭىز بارمىدۇ. ئالىم؟

— گىپىڭ بارمىدى؟

— ھەئە، ئازراقلا.

— ئىشمنى كېيىنگە قالدۇرسامۇ بولىدۇ. سوزلە.

— مەن، — دىدى كىيىم تاماكىسىنى يەنە بىر شورىۋې-تىپ، — ئېيتمايمۇ دىۋىدىم، ئەمما يولداش يولداشقا مەسئۇل، ھەممىمىز ئىنقىلاپقا دىگەندەك... ئوقۇ - ئوقۇتۇش ئىشلىرىغا بولغان مەسئۇلىيەتلىك تۇيغۇم، قىسقىسى ۋىجدانىم بىر مەسىلىنى ئېيتىشقا ئۇندەۋاتىدۇ.

ئۇ ئالىم ئاكىنىڭ كوزىدىن بىرەر ئىپادە ئىزلىمەكچى بولغاندەك تىكىلىپ قارىدى. ئاكا ئالىم بولسا قولىدىكى قەلىمىنى پىقىرىتىپ ئويىنىغىنىچە خىيالچان ھالدائولتۇراتتى.

— بۇ قېتىمقى باسقۇچلۇق سىناقنى خۇلاسە قىلغانىدا، دەپ داۋام قىلدى كىيىم، — قادىر دەرس بەرگەن ئىككى سىنىپنىڭ ئومۇمى نەتىجىسى سەكسەن بەش نومۇردىن يۇقۇرى بولۇپ، مەكتەپ بويىچە ئەڭ ئالدىنقى قاتاردا ئۇزلەشكەن. ئەگەر راستىنلا شۇنداق بولىدىغان بولسا، ئالقىشلاشقا ئەرزىيدۇ. لېكىن...

— ھە، ئېيتە، لېكىن دىگىنىڭچۇ؟ — دەپ سوئال قويدى ئالىم ئاكا.

— ئۇ بالىدا مۇبالىغىچىلىق باردەك قىلىدۇ.

— مۇبالىغىچىلىق؟

— ھەئە.

— بىرەر ئاساسىڭ بارمۇ؟

— ئاساس دىسەڭ...

— قېنى، بولسا سوزلىگىن.

— ئەمىسە، سەنىلا ئاڭلاپ قالغىن، ئوتكەندە قادىر ئىمتىھان قەغەزلىرىنى تەكشۇرۇپ بولۇپ شىرەسىنىڭ ئۇستىدە قويۇپ قويغان ئىكەن، ئوز ئارا بىر تەجرىبە ئالماشتۇرۇپ بېقىش خى-

يالىمدىن كىچىپ، ھە، بۇ نىيىتىمنى سەنمۇ باشقىچە چۈشىنىپ
قالمىغىن يەنە، ئۇزئارا ئۈگىنىش ئارزۇسى بىلەن بىرقانچە
قەغەزنى كورۇپ باققان ئىدىم، مولچىرىمىچە ھەر بىر قەغەزگە
كەم دىگەندە بەشتىن ئۇنغىچە نومۇرنى ئۇشۇق قويۇۋىتىپتۇ.
ئۇنداق بولغاندا، ئوقۇغۇچىلارنىڭ تىپشى پال ـ پال، ئىچى غال ـ
غال، نامى ئۇلۇق، سۆپرىسى قۇرۇق بولۇپ قالىدۇ ـ دە.
— بەشتىن ئۇنغىچە دىگىن؟
— شۇنداق، ۋىجدان بىلەن ئېيتسام، بۇنداق قىلىش قىسـ
قىسى ۋەتەننى، خەلقىنى، ئەۋلاتلارنى، ئۆزىمىزنى ئالداش،
ساختىپەزلىكتە!

ئوتتۇرا بوي، يۇمۇلاق يۈز، كەڭ پىشانىلىك ئالىم ئاكا بـ
لىمنىڭ ھەر تەرەپلىمە ۋە كوپلۈگى، ئوقۇتۇش سەنئىتىنىڭ
ئاجايىپ دەرىجىدە ئۇستۇنلۈگى، كەڭ قوساق، خۇش چاخچاق،
چىقىشقاق خىسلەتلىرى بىلەن كوپنىڭ ئالدىدا ئابرويلۇق ئىدى.
ئۇ، بىر كىشىنىڭ بىرەر ئىشتا نەتىجە قازانغانلىقىنى كورگەندە،
شۇ كىشىدىنمۇ كوپرەك خوشال بولاتتى. يەنە ھەمىشە: "ياشلار ـ
نى ئۇنتۇپ قالىدىغان بولساق، خەلق ئالدىدا تولىمۇ مەس ـ
ئۇلىيەتسىزلىك قىلغان بولىمىز" — دەيتتى. ئۇ، كوڭلى ھەسەت
ۋە كورەلمەسلىكتىن ھەمىشە پاراكەندە يۈرىدىغان، كىشىلەر ـ
نىڭ بەخت ـ سائادىتى ۋە ئىستىقبالىغا خۇددى كىچىك بالىـ
لار ئويۇنچۇققا مۇئامىلە قىلغاندەك مۇئامىلە قىلىدىغان، ھەممە
پاسكىنىچىلىقلارنى قەلبىگە قاچىلىۋىلىپ، يەنە ئوزىنى پەرىشتە
قاتارىغا قويۇۋالىدىغان پەسكەش كىشىلەردىن بەكمۇ نەپرەتلە ـ
نەتتى.
ئۇ نىمىندۇر بىر نەرسىنى ئويلاۋاتقاندەك ئىدي.

— بۇندىن باشقا، — دىدى كىرىم ئاۋازىنى سەل پەسەيـ
تىپ، — يېقىندىن بۇيان ئۇ، ئۇنداق تەجرىبەم، مۇنداق تەجـ
رىبەم دەپ داۋراڭ سېلىۋاتىدۇ، يېزىۋاتىدۇ. بۇ خۇددى بىرنى
كاكىلاپ ئۇننى ۋاتاقلىغاندەك ئىش ئەمەسمۇ؟ قانداق، سەن
تەكشۇرۇپ باقتىڭمۇ ـ يوق؟
ئالىم ئاكا جاۋاپ بەرمەيتتى.
شۇ چاغدا قادىر ئالدىراش قايتىپ كىردى ۋە شىرەسىدىن
بىر توپ ئىمتىھان قەغەزلىرىنى ئېلىپ ئالىم ئاكىنىڭ ئالـ
دىغا قويۇپ:
— باياتىن ئېسىمدە يوق چىقىپ كېتىپ قاپتىمەن، تەجرىبە
ئالماشتۇرۇش مەقسىدى بىلەن بۇ قېتىمقى ئىمتىھان قەغەزلىرىـ
دىن بىر قىسمىنى كورگەزمە تەرىقىسىدە تام گېزىتىدە ئېلان
قىلماقچى ئىدىم. شۇڭا چوڭ خۇش خەت بىلەن قايتىدىن كوـ
چۈرگۈزۈپ. قويۇلغان نومۇرلارنى قىزىل رەڭدە چوڭ رەقەم
بىلەن يېزىپ تەييارلاپ قويغان ئىدىم. سىز بىر قۇر كوزدـ
ىن كەچۈرۈۋەتسىڭىزمىكىن. — دىدى.
— ياخشى قىپسىز، — دىدى ئالىم ئاكا، — ئۇ، ئوقۇغۇـ
چىلارغا چوقۇم ئىلھام بولىدۇ. مىنىڭچە بۇنى ئاما تولۇق
كورىدىغان ئورۇنغا، تاماقخانىنىڭ ئالدىدىكى "ئۈگىنىش سەھـ
نىسى" گە چىقىرىش كىرەك. بۇ، ئامىمىنىڭ ئىجادىيىتىنى قولـ
يازما ئارقىلىق نەشر قىلىشتۇر. ئوقۇ ـ ئوقۇتۇش مانا مۇشۇنداق
كونكرىت چارىلەر ئارقىلىق ئىشقا ئاشىدۇ ـ دە! ماقۇل، مەن
كورۇپ چىقاي.
— تېزرەك بولسا!
— خاتىرجەم بولۇڭ! ئەتە ئەتىگەندە قولىڭىزغا بېرىمەن.
— رەھمەت، مەن چىقاي.

قادىر چىقىپ كەتتى، ئارقىسىدىن:

— ئۇزىڭىزگىلا دەيدىغان بىر ئېغىز گېپىم بار ئىدى، — دىگىنىچە ئالىم ئاكىمۇ چىقىپ كەتتى. ئىشخانىدا كېرىمنىڭ ئۆزىلا قالغان ئىدى. ئۇ، تەپمۇ-تەكشى قىلىپ كېسىلگەن ئاق قەغەزلەرگە چوڭ خۇش خەت بىلەن دانە-دانە قىلىپ يېزىلغان ئىمتىھان نەتىجىلىرىنى كورگەندە، ئىچىنى بىر نەرسە تاتىلاپ يەۋاتقاندەك تىتىلداشقا باشلىدى. تاپ-تاتىراڭغۇ رەڭگى بىردىنلا قارىداپ، كەيندىن تېخىمۇ تاتىرىپ كەتتى.

ئۇ، ئويلايتتى...

ئاللىقاچان غەرپكە قاراپ پەسلەپ كەتكەن قۇياش ئىشخانىغا بەخش قىلىۋاتقان ئالتۇن يىپتەك سېغى نۇرلىرىنى ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ قاچقان ئىدى. ئىشخانىنىڭ ئالدىدىكى گۇللۇكتە كېپىنەكلەرنىڭ گۇل سەيلىسىمۇ كورۇنمەيتتى...

توتىنچى باپ

يەكشەنبە...

شەھەرنىڭ گۈزەل، ئاۋات كوچىلىرىنىڭ بىرىدە، كۈن چىقىشقا قارىتىپ سېلىنغان يوغان، كوك دەرۋازىلىق بىر ئوي بار ئىدى. دەرۋازىدىن كىرگەندە كەڭ-كۇشادە ھويلىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدىكى ئاسمانغا بوي سوزۇپ، ھەر تەرەپكە شاخلاپ كەتكەن بىر تۈپ ئۈژمە دىلنى مەپتۇن قىلاتتى. ئۇنىڭ شېخىغا ئېسىپ، ھەر خىل يوپۇشلار بىلەن بېزەپ قويغان تومۇر قەپەزدىكى تۇلەپ كەتكەن تومۇچۇق ئاۋازىنى خىلمۇ-خىل ئوزگەرتىپ، يېقىملىق ھالدا جىۋىلدايتتى. كۈن پېتىش تەرەپتىكى تامنى ياقىلىتىپ قويۇلغان قاتار-قاتار تەشتەكلەردىكى ھەر خىل گۇللەر پۇرەكلەپ ئېچىلىپ، ھويلىغا چىرايلىق تۈس بەرگەن ئىدى. ئۇدۇلدىكى مېھمانخانىنىڭ دەرىزىسىدىن كورۇنۇپ تۇرغان، تامغا تارتىپ قويۇلغان ئوتقاشتەك گىلەملەر كوزنى قاماشتۇراتتى.

ئۇزۇن، كەڭ سۇپىلىق ئازادە پىشايۋاندا بىر ئەر كىشىنىڭ بىر ئايالغا ھەدەپ كايىۋاتقانلىغىغا خېلى بولۇپ قالغان ئىدى.

ئەر كىشىنىڭ ئىسمى سادىر ئاخۇن، ئايالىنىڭ تىللاخان ئىدى. ياش قۇرامى ئەللىككە تاقاپ قالغان، ئوزى دوغىلاقىنا كەلگەن سادىر ئاخۇن قولىدا تۇتۇپ تۇرغان پىيالىدىكى چاي-

نى ئىككىلا ئوتلاپ تۇگىتىپ، پىيالىنى داستىخانغا قويۇپ قوي[illegible] كېيىن يەنە سوزلەشكە باشلىدى!

— ئېيتقىنا، دەم ئېلىش كۇنلىرىمۇ تۇگىمەيدىغان نىمە ئىش ئىكەن ئۇ؟ ئوتكەن يەكشەنبىمۇ كىردىيىز، چىقىپ كەتتى. ئىگى چاقىسى، ئوي - ماكانى يوق ئادەمدەك...

— ھوي، تولا ئوپىرىسلا دەيمەن! بىرەر ئىشى چىقىپ [illegible] ھىلىمچە كىرىپ قالار، — دەيتتى تىللاخان.

— [illegible] كىرىپ قالار... "باشتا گەپ بولسا، ئاخىردا [illegible] ئاگلىمغاندەك؟ ئۇ قىز بالا ئەمەسمۇ؟ [illegible] كېرەكتە!...

— [illegible] قىز [illegible]... يەنە كېلىپ بىر مەكتەپ [illegible] ئەنسىرەيلا؟

— [illegible] ئەنسىرەيلا دەيسىنا؟! چوڭ بولۇپ قال[illegible] [illegible] ئەنسىرەش لازىم - دە!...

سادىر [illegible] ئاچچىقى كەلگەن چاغلاردا ئاسانلىقچە [illegible] كېيىنى يىمەيتتى، ئۇنىڭ دىگىنى دىگەن ئىدى. [illegible] بىرەر بانايى - سەۋەبلەر بىلەن لەپىسدە خۇيى [illegible] خۇيىنى بەش قولدەك بىلىدىغان تىللاخان ھەرقاچان [illegible] بولدى، بۇنىڭدىن ئوچۇق ئادەم يوق ئىدى. ئېرى[illegible] ئۇنىڭغا مىلىشالايتتى: سادىر ئاخۇن ئاچچىقلاپ، ئورلەپ كەتكەن چاغلاردا بولسا، جىم بولۇۋالاتتى؛ ئاچچىقىنى يۇتۇپ يۇمشاپ قالغان چاغلاردا بولسا، گىگى - مۇگى ئولتۇرۇپ، دەيدىغان گەپ - سوزلىرىنى ئېلىپ قالماي دەۋالاتتى.

ھازىر تىللاخان جىم، سادىر ئاخۇن سوزلىگەنسېرى قىزىپ، نېرۋىسى ئورلەپ، جىلى بولماقتا ئىدى:

— يەنە نىمىدىن ئەنسىرەيلا دەۋاتقىنىڭنى قارا!؟ مەن شۇنداق ئەنسىرەيمەن، مەن ئۇنىڭ دادىسىغۇ؟! "ئوغلۇڭ ئاشىق بولسا كوككە باق، قىزىڭ مەشۇق بولسا يەرگە" دىگەن گەپنى ئاڭلىمىغانمىدىڭ؟ ئۇ بىزنى يەرگە قارىتىپ قويمىسۇن دەيمەندە.

تىللاخان ئۇنچىقمايتتى.

— مەن ساڭا ئېيتىپ قوياي، قىز بالا دىگەننى ئاتا ئۇزچە لايدۇ، ئانىلىق سوپىتىڭ بىلەن ئۇنىڭغا ئاگاھ بول. ئۇنىڭ توغرىلىق بىرەر ئېغىز گەپ قۇلىقىمغا پىسىڭگىدە كىرىپ قالىدىكەن، مەندىن ياخشىلىق كۇتمە!

تىللاخان تاش چىشلىۋالغاندەك ئولتۇراتتى.

— ھە، تىلىڭ تۇتۇلۇپ قالدىمۇ؟ — دىدى سادىر ئاخۇن.

— گەپ قىلسام تېخى، — دەپ ئاغزىنى ئاچتى تىللاخان، — قىلمىسام تېخى... "گەپنى تەگسە تېرىق بولىدۇ" دىگەن بىر گەپ بار، نىمىشقا تەگەۋېرىلا - دەيمەن؟ كورۇپ تۇرۇۋاتىلىغۇ، قىزىمىزنىڭ كوڭلىدە بىر ئىلىم ئىشتىياقى بار، ئويگە كىرىسىمۇ، تامىقىنى يەيدۇ - يۇ، كىتاۋىنى قولىغا ئالىدۇ، ياكى شىرەنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ، بىر نىمىلەرنى يېزىشقا باشلايدۇ. ئوزلىرىمۇ بىلىلا، تولا چاغلاردا مەن: "بۇنداق بېرىلسەڭ مىڭەڭنى ئالدۇرۇپ قويىسەن قىزىم" دىسەم، ئۇ "ئانا سەن مەندىن ئەنسىرىمە، ۋاقىت ئالتۇن، ياشلىق ئالتۇن، ئىلىم ئالتۇن، مەن مۇشۇ ئالتۇنلارنى قەدىرلەۋاتىمەن" دەيدىغۇ، ئۇ بۇنداق دىسە، نىمە دىگىلى بولىدۇ؟ بۇگۇنمۇ شۇ ئىشتىياقى بىلەن بولۇۋاتقاندۇر بەلكىم...

— سەن نەدىن بىلىسەن؟

— بىلسەم - بىلمىسەم شۇدە.

— مەن ساڭا ئېيتاي، ئۇنىڭ پەرزىنى ئادا قىلىپ بۇ
يۇش ۋاقتى ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ. ئۇ بولسا بىرقانچە تازا بار
ئېيىدە لايىقلارغا ئۇنىماي پېشىنى قېقىپ كەلىدى. سىزمۇ بۇ
شىكنى ئىچىڭگە تىقىۋالدىڭ!

— مەندە نىمە گۇنا؟! نىكا غايىپ ئەمەسمۇ؟ بەختى - پې
شانىسىدە بىرى باردۇ ياكى، ئۆزىنىڭ كۆڭلىدە بىرەرسى
بارمىكىن.

— نىمە - نىمە؟ كۆڭلىدە بىرەرتىسى بارمىكىن، دەمسىنا؟!

— شۇنداق بولۇپ قالسا، نىمە ئامالىمىز بار؟

— ئامالىم بار، چوقۇم ئامالىم بار. قۇلىقىڭنى دىڭ تۇ
تۇپ ئاڭلىۋال! پاقالچىقىنى چېقىپ تاشلايمەن.

— "هوي، گەپ دىگەنىڭ تۇرغۇچى بار، بولمىسا ئۇلغۇ
چى بار..." دىگەن نەقىل بار. ئويلاپراق سۆزلىسىلە. قىزىمىز
ئوي قىزىمىدى؟ ئۇنىڭمۇ بىرەر ئويلىغىنى باردۇر. شۇنداق
بولسىمۇ ئەيىپمىدى؟!

— هە! ئەيىپمىدى دىگىن؟ ئوقتۇم، ئەمدى ئوقتۇم، هەممە
گۇنا سەندىكەن. سەن شۇنداق دىسەڭ ئۇ پورەكىكە چىقى
ۋالامدۇ؟!

— هوي، بۇرۇندىن قالغان "ياخشى سۆز ئىسسىتقۇ، يامان
سۆز سوۋۇتقۇ" دىگەن بىر گەپ بار. تولا ئۇنداق جىنىمغا
تېگىپ ئەيىپلاۋەرمىسىلە دەيمەن، هەممىسىگە مەن ئەيىپكار-
مۇ؟ بىرى — قىزىمىز هازىر ئىلىمگە ئاشىق بولۇپ
قالدى. بۇنىڭ نىمە يامىنى، ئۇنى خۇرسەندلىك بىلەن: "قى
زىم، كامال تاپقىن" دىسىلە، يەنە بىرى، ئەمدى ئۇنى،
تۇرمۇشىمۇ ئۆزىنىڭ ئىختىيارىغا قويۇپ كامال تاپقىن دەيلى.

ئاڭلىسام مەكتىۋىدىكىلەرمۇ ئۇنىڭ ياخشى تەربىنى قىلىدىكەن.
مۇشۇنداق بىر قىزىمىزنىڭ بولغانلىقى بىلەن بېشىمىز كوككە
يەتسە بولغۇدەك...

ئاخىرقى بىرنەچچە ئېغىز سۆزلەر سادىر ئاخۇنغا سەل تەسىر
قىلغاندەك، ئۇنىڭ ئاچچىقلاش نېرۋىلىرىغا ياندۇرۇش ئوكۇلى
سالغاندەك بولىدى. شۇڭا ئۇ جىم بولۇپ قالدى. بەلكى
ئويلاۋاتقاندۇر...

تىللاخانمۇ پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي گېپىنى داۋام قىلدى:

— ماڭا قارىسىلا هوي، قىزىمىزنىڭ ئەقلى - هوشى جايىدى-
كەن، ئۇ شۇنچە يىللاردىن بېرى ئۆزىنى شىشە قۇتا ئىچىدە
ساقلىغان گوهەردەك ساقلاپ كېلىۋاتىدۇ. خۇداغا شۈكۈر...

— ئۇغۇ شۇنداق، — دىدى سادىر ئاخۇن سەل - پەل ئېچىل-
غاندەك بولۇپ.

— سىلە تاماقلىرىنى يەپ، دۇكانلىرىغا بارسىلا، خېرىدار-
لار ساقلاپ قالمىسۇن. هوكۇمەت ئىشىغا كېچىككەن بىلەن تې-
خىمۇ ياخشى بولمايدۇ. مەن بىر قاچا ئاش ئېلىپ، قىزىمىز-
نىڭ قېشىغا چىقىپ كىرەي، بەلكى هىلىمۇ ئۆزىنى ئۇنىتۇپ
ئىشخانىسىدا ئولتۇرغاندۇ.

— هەر هالدا نەسىهەتىڭ چىڭ بولسۇن.

تىللاخان ئوچاقنىڭ بېشىدىن قازاننى چۈشۈردى. هويلىنى
مەزىلىك پولۇنىڭ پۇرىقى قاپلىدى. ئەر - خوتۇن ئىككىسى
بەدەشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇپ پولۇ يىدى، ئاندىن سادىر ئاخۇن
ئىشىغا كەتتى. تىللاخان مەكتەپكە قاراپ ماڭدى.

تىللاخان كۈن قايرىلغاندا مەكتەپكە كەلدى - دە، دەرۋا-
زىدىن كىرىپ ئۇدۇل قىزىنىڭ ياتىقىغا باردى. ياتاقنىڭ ئىشى-
گىدە قۇلۇپ بار ئىدى. ئۇ، بىر - ئىككي كىشىدىن سوراپ،

سۇرۇشتە قىلدى. ئۇلار "كورمىدۇق" دەپ جاۋاپ بېرىشتى. ئۇ
ياتاقنىڭ ئالدىدىكى سېىدىنىڭ تۈۋىدە خېلى ئۇزۇنغىچە سايدار
ئولتۇردى. ئاخىرى زېرىكتى بولغاي، ئورنىدىن تۇردى. "تەج
رىبىخانىدا ئىشلەيمەن دىگەنىدەك قىلىۋىدى، شۇ يەردە بولم
ۋۇن يەنە"، — دەپ ئويلىدى ئۇ، ئاخىرى تەجرىبىخانىنى
ئىزلەپ يول ئالدى. يولدا كۈتمىگەندە كېرىم بىلەن ئۇچرى
شىپ قالدى. ئەسلىدە كېرىم شەھەرگە چىققان ئىدى. ئۇ ياز
داپ ئوتۇپ كېتىۋاتقىنىدا تىللاخان سوراپ قالدى:
— ئوزلىرى مۇشۇ مەكتەپتىمۇ؟
كېرىم بۇرۇلۇپ تىللاخانغا بىر قۇر كوز يۈگۈرتۈپ چىققا
دىن كېيىن:
— شۇنداق، مەشەدىمەن، — دەپ جاۋاپ بەردى.
— خاپا بولمىسىلا ئوزلىرىدىن سورىۋالاي، تەجرىبىخاناغىلار
قاياقتىكىن؟
— سىلە...؟
— ئانارنىڭ ئانىسى بولىمەن، قىزىم بۈگۈن ئويىگە كىرمەي
قويدى، شۇڭا ئىزلەپ چىققان ئىدىم. ياتىقىغا بارسام يوقكەن،
تەجرىبىخانىدا ئىشلەيمەن دەۋاتاتتى.
— ھە، سىلە ئانارنىڭ ئانىسى بولىدىكەنسىلىدە!؟ ئاۋۇ ئال
دىلىرىدىكى سېرىق بىنا — تەجرىبىخانا، بىراق، ئۇ يەردىمۇ
بولماسلىقى مۇمكىن. بۈگۈن دەم ئېلىش كۈنى ئەمەسمۇ؟
— ئۇ يەردە بولمىسا نەگە كېتەر؟
كېرىم بىر پەس ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدى. كېيىن تىللاخانغا
قاراپ ھېجايدى - دە:
— ئەمدى، ئوزلىرى ئانارنىڭ ۋالىدىسى بولىدىكەنلا، بول
سا ئېيتمىسام بولاتتى. ئەمما، ئاتا - بوۋىمىزدىن قالغان "ئاگ

لىمىغان قۇلاقتا گۇنا يوق، ئاڭلىغان سوزنىڭ ئىگىسى" دىگەن
تەمسىل بار ئىكەن، ھەممىمىزنىڭ پەرزەنتى بار ئەمەسمۇ؟ ئېي-
تاي، قىزلىرىنىڭ بېشىنى مۇشۇ يەردە بىر يىگىت ئايلاندۇرۇپ
يۈرىدۇ. ئويىگە كىرمەسلىكىنىڭ سەۋەبىمۇ شۇ، دىسەم - دىمە-
سەم ئانار شۇ يىگىت بىلەن بىر يەرگە كەتتىغۇ - دەيمەن.
كۈتۈلمىگەندە ئاڭلىغان بۇ سوزدىن تىللاخان ھاڭۋېقىپ
تۇرۇپ قالغان ئىدى. كېرىم يەنە ئەزۋەلىدى:
— ئۇنىڭ ئۇستىگە قاملاشمىغانلا بىر يىگىت دىسىلە، ھەر
ھالدا ئويلىنىپ باقالا. — ئۇ يىلاندەك تولغىنىپ، ئىتتىك
كېتىپ قالدى.
تىللاخان تۇرغان جايىدا مىخلاپ قويغاندەك تۇراتتى.
كوزنى يۇمۇپ - ئاچقىچىلىك ۋاقىت ئىچىدە بولغان بۇ سىر-
لىق گەپلەرگە ھەدىگەندىلا چۈشىنىپ يېتەلمىدى. ئۇ ھازىر
ئاڭلىغانلىرىغا يە ئىشىنىشنى، يە ئىشەنمەسلىكىنى بىلمەيتتى،
خاپا بولۇشنىمۇ، كۈلۈشنىمۇ بىلمەيتتى. چىكىش ئوي - خى-
ياللار ئۇنى گاراڭ قىلىپ قويغان ئىدى. تېخى باياتىنلا ئويى-
دە ئېرى بىلەن بولۇپ ئوتكەن گەپ - سوزلەر، ئۇنىڭ چى-
گىش خىياللىرىنى تېخىمۇ چىگىشلەشتۇرمەكتە ئىدى. ئۇ ئوزى-
نىڭ قىزىنى ھىلى كىتاپ ئوقۇۋاتقان، بىرنىمىلەرنى يېزىۋات-
قان ھالدا شىرەنىڭ ئالدىدا كوز ئالدىغا كەلتۈرسە، ھىلى
قانداقتۇ نامەلۇم بىر يىگىت بىلەن ئاللا قەيەرلەردە سەيلە -
تاماشا قىلىپ يۈرگەن ھالدا كەلتۈرەتتى.
ئۇ، بىر بېسىپ ئىككى بېسىپ، تەجرىبىخانىنىڭ ئالدىغا
كەلدى - دە، تەجرىبىخانىنىڭ قوش قاناتلىق، چەشرەڭ سىر
بىلەن سىرلانغان ئىشىكىدىكى يوغان قۇلۇپقا كوزى چۈشتى.
كوڭلىدە راستىنلا گۇمان تۇغۇلدى. "ئۇھ..." دىگىنىچە تەجرى-

بىخانىنىڭ پەشتىقىدا ئولتۇرۇپ قالدى.

ئۇ شۇنداق پەرىشان بولۇپ تۇرغىنىدا قادىر شەھەردىن چىقىپ قالدى. تىللاخان ئۇنىڭغا قاراپ-قاراپ قويدى، قادىرمۇ تىللاخانغا قاراپ-قاراپ قويۇپ ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ كېتىۋېتىپ ئويلاپ قالدى بولغاي، ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ:

— ئانا، سىلە بىر كىمنى ئىزلەملا، — دېدى.

— ئانارنى ئىزلەپ چىققان ئىدىم.

— ھە، سىلە ئانارنىڭ ئانىسى بولامملا؟

— شۇنداق ئوغلۇم.

— ئانار يوقمىكەن؟

— ھېچيەردە يوققۇ، ئۇ قىزىم، نەگە كەتتىكىن-تاڭ!

قادىر بىرئاز ئويلىنىۋېلىپ، دېدى:

— مۇشۇ يەردە سەل تۇرۇپ تۇرسىلا، ئىشخانىغا بىر قاراپ باقاي.

قادىر ئىشخانىغا كىرىپ كېتىپ، ھايال ئۆتمەي ئانارنى باشلاپ چىقتى. ئانار ئانىسىنى كۆرۈپ، يىراقتىنلا كېپىنەكتەك پىرىلداپ ئۇچۇپ كەلدى-دە، ئانىسىغا ئېسىلىپ، مەڭزىنى-مەڭزىگە يېقىپ:

— ۋىيەي، ئانا، سىنى تازىمۇ ئاۋارە قىپتىمەن-ھە!؟ يازىدىغان مۇھىم بىر ماقالام بار ئىدى. ئاخىرىنى ئۈزۈۋېتىپلا كىرەي دېۋىدىم تېخى، — دېدى.

ھىلىلا كىرىمدىن ئاڭلىغان گەپ-سۆزلەر تىللاخاننىڭ كۆڭلىدە بىر قەۋەت تۇمان پەردىسى ھاسىل قىلىپ قويغاچقا، چىرايىدا تېخىچە بىرئاز خاپىچىلىق ئەنگىزى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. شۇنداقتىمۇ قىزىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى چاندۇرماسلىققا تىرىشاتتى. چۈنكى ئانار ئۇنىڭ يالغۇزلا، گۈلدەك ئارزۇلۇغى

ئەمەسمۇ؟ ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ يۈرەك پارچىسىنىڭ كۆڭلىگە غەشلىك سېلىپ قويۇشنى خالامتى؟!

— يائاللا قىزىم، — دېدى ئۇ چىرايىغا زورلاپ كۈلكە تۈسىنى بېرىپ، — سېنىڭ شۇ تۈگىمەس، ئوقۇيدىغان كىتاپلىرىڭ، يازىدىغان ماقالىلىرىڭ بار-دە! باشقا كۈندە قىلساڭ بولماسمىدى؟ ھەپتىدە بىر كېلىدىغان يەكشەنبىدە بىزمۇ سەن بىلەن بىر دوستىخاندا ئولتۇرۇپ، ئازادە مۇڭدىشىشنى ئارزۇ قىلالاتتۇققۇ؟!

— جېنىم ئانا، — ئۇ شوخلۇق بىلەن ئانىسىنىڭ مەڭزىگە بىرنى سۆيۈپ قويدى، — مۇشۇ كۈنلەردە ئىشىمنىڭ ئالدىراشلىقىنى ساڭا ئېيتقان ئىدىممۇ؟! يۈرە ياتاققا بارايلى.

ئۇلار ياتاققا بارغىنىدا، قادىر ئۆزىنىڭ ياتىقى تەرەپكە بۇرۇلغان ئىدى.

— ياتاققا كىرىڭ قادىر! — دېدى ئانار مۇلايىمغىنا.

— رەھمەت ئانار، ئانىڭىز بىلەن كەڭ-كۇشادە مۇڭدىشىۋېلىڭ.

— يۈرۈڭا، ئانام تاماق ئېلىپ چىققان ئوخشايدۇ، بىللە يەيلى.

— رەھمەت، يەنە بىر مورىتى كېلە...

— شۇنداق قىلمامىلا بالام، — دېدى تىللاخان.

— خوش، رەھمەت ئانا.

قادىر مېڭىپ كەتتى. تىللاخان ئارقىسىدىن قاراپ قالدى ۋە ئانارىدىن سورىدى:

— ئۇ يىگىتمۇ ئوقۇتقۇچىمۇ قىزىم؟

— ھەئە، ئانا.

— قەيەردىن ئىكەن؟

— شەھەردىن.
— كىمنىڭ بالىسى ئىكەن؟
— تۇرسۇن ئەپەندى دېگەن كىشىنىڭ، ئۇ كىشى ئىلگىرى مۇشۇ مەكتەپنىڭ داڭلىق ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ، شەھەر بويىچە نامى بار ئىكەن، تېخى.
— ھازىر نەدە ئىكەن؟
— ھازىر... مەرھۇم...
— ھە، رەھمەتلىك بولغان دېگىنە؟!
— شۇنداق، ۋاقىتسىز، بىھۇدە ئەجەل بىلەن رەھمەتلىك بولغان...
— ھە، ھالدا ئۇ يىگىت ئىرقۇمۇشلۇق ئەۋلاتتىنكەن ـ غۇ؟
ئانىسىنىڭ بۇ سۆزلىرى ئانارنىڭ لاۋۇلداپ يېنىۋاتقان يۈرىكىگە ماي سەپكەندەك بولدى. ئۇ ئۆزىچە "ھېلىمۇ بولسا، قادىر ئانامنىڭ كۆڭلىگە يېقىپ قالدى" دەپ ئويلىدى.
ئۇ، ئانىسىنى چىنىدەك تازىلاپ قويغان ياتىقىغا باشلىدى. ئىللاخان كارۋاتنىڭ ئۈستىگە سېلىنغان كۆرپە ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، خۇددى بىرىنچى قېتىم كۆرۈۋاتقاندەك، بىردەم تامغا يېپىشتۇرۇلغان نۇسخىلىق مەنزىرە رەسىملەرگە قارايتتى، بىردەم بۇلۇڭ ئۈستەلنىڭ ئۈستىگە تىزىپ قويۇلغان لوڭقىلاردىكى ھەر خىل گۈللەرگە كۆز تاشلايتتى، بىردەم شىرەنىڭ ئۈستىگە قويۇلغان يوغان ئەينەك قاچىدىكى ئالتۇن بېلىقلارغا سەپسالاتتى. بىردەم قىپ-قىزىل يالىلداپ تۇرغان سىرلىق پولغا تىكىلەتتى. مەلىكوي، خولۇم-خوشنىلىرى ئىچىدە ئۆزىنىڭ شەرەندازلىقى بىلەن داڭ چىقارغان بۇ ئايال قىزىنىڭ تەبىئىتىنىڭمۇ ئىززىنى دوراپ چىققانلىقىغا بەكمۇ خۇشال ئىدى. شۇڭا ئۇنىڭ چىرايىدىكى باياتىنقى خاپىچىلىق ئەنگىزى پۇر-رىدە كۆتىرىلىپ كەتكەن ئىدى.

مەن ئويلايمەن: ئانا — بالا ئۈچۈن قانچىلىك مۇقەددەس ۋە سۆيۈملۈك! بالا — ئانا ئۈچۈن قانچىلىك ئەزىز ۋە پەخىرلىك! بالا ئانىسىنىڭ يورۇق يۇلتۇزى. بۇ يۇلتۇز چەكسىز شېرىن ۋە ئۆتكەك يالقۇنلۇق ھايات مۇھەببىتىنىڭ ئانا جىسمىدە قوياشتەك نۇرلىنىشى، بۇ نۇر توققۇز ئايلىق جاپالىق مۇساپىنى بېسىپ ئۆتۈپ، ئاخىرقى ئاچچىق تولغاق ئازاۋىدىن كېيىن يورۇق جاھانغا يۈز ئاچىدۇ. ئانا تۈن كېچىلىرى كىرپىك قاقماي، كۈندۈزلىرى ئارام تاپماي بۇ نۇرغا نۇر قوشۇپ چاقنىتىدۇ. ئۇ، بۇ نۇرنى: "ئەزىزىم، قوزام، ئۈمىدىم، يۈرىكىمنىڭ پارىسى" — دەپ قەدىرلەيدۇ. بۇ، ئانا ئەقىدىسىنىڭ جاراڭلىق ناخشىسىنى. ئانا، مەڭگۈ ئانىدۇر. بالا ھەرقانچە چوڭ بولغان چاغلاردىمۇ، ئانا ئالدىدا مەڭگۈ كىچىك بولۇپ كۆرۈنىدۇ. ئانا مۇھەببىتى — مۇقەددەس، بۇ مۇھەببەت بالىنىڭ ھەرقانداق نۇقسانلىقلىرى ئۈستىدىن غالىپ كېلىدۇ. بۇ مۇھەببەت بالىنىڭ پەزىلەتلىرىدىن ئىلھاملىنىپ تېخىمۇ پارلاق نۇر چاچىدۇ...
ئىللاخان ئەمدى خۇشال ئىدى.
ئانار ئانىسىنىڭ ئالدىغا دوستىخان سېلىپ، نان، پېچىنە، قەن-گېزەكلەرنى ئېلىپ كەلدى ۋە چاي قۇيدى. ئانار ئۆزىمۇ ئانىسى ئېلىپ چىققان دوستىخاننى ئېچىپ، ئانىسىغا ئۇدۇلمۇ-ئۇدۇل ئولتۇردى.
ئانا — ھۆرمەت چىينىنى ئىچىۋاتاتتى. بالا — ئىززەت پولۇرىنى يەۋاتاتتى. ئانار ئانىسىغا ئۇماققىنا قاراپ قويۇپ سۆزلىدى:
— ئانا، مېنى كىرمىدى دەپ رەنجىدىڭمۇ؟ دادامۇ تازا خاپا بولغاندۇ-ھە!
غۇنچە بوي، خۇش چىراي، مۇلايىم، ئېغىر-بې

سىق، ھەر بىر ئېغىز سۆزىنى ئويلاپ قىلىدىغان تىللاخان پىيالىدىكى سىن چاينى بىر ئوتلاپ قويۇپ، دېدى:

— رەنجىسەممۇ، رەنجىگەندىمەن، قىزىم. داداڭ راستىنلا خاپا بولدى. قارا سېنى! دەم ئېلىش كۈنىدىمۇ ئىشلەمسەن؟

— ئانا، مەن دادام بىلەن سېنىڭ گېپىڭنى قاچان ئاڭلىمىغان؟! سىلەرنى رەنجىتىشنى ھەرگىزمۇ خالىمايمەن، جېنىم ئانا، بەش - ئون كۈن مېنى "ئۆيگە كىرمىدى" دەپ رەنجىمىسەڭلا، بۇ كۈنلەردە مەن ئوقۇ - ئوقۇتۇش خىزمىتى بىلەن بەك ئالدىراش.

ئانارنىڭ ئورۇنلۇق گەپ - سۆزلىرى، شوخ قىلىقلىرى، كۆڭۈل ئاياشلىرى تىللاخاننىڭ ئانىلىق مېھرىنى تېخىمۇ ئېرىتىۋەتكەن ئىدى. ئۇ، مۇشۇ پۇرسەتتە قىزى بىلەن بىخارامان مۇڭدىشىپ، كۆڭلىنى چېكىپ باقماقچى بولدى. بۇنداق چاغلاردا تىللاخان بىر ئاز جىمغۇر بولۇپ قالاتتى. بۇ جىمغۇرلۇقتىن ئانىنىڭ كۆڭلىدە قانداقتۇر بىر ئويىنىڭ ئۇچۇپ ئوتۇۋاتقانلىقىنى بايقىۋېلىشقا ئانارمۇ ئۇستا بولۇپ كەتكەن ئىدى.

— قىزىم، — دېدى تىللاخان، — سەن تامىقىڭنى يەۋەرگىن، مەن گەپ قىلغاچ ئولتۇراي.

ئانار ئانىسىغا قاراپ كۈلۈپ قويدى.

— مەنغۇ ئوقۇمىغان قارا - تۇرۇك خوتۇن، ئىلىم - بىلىم دېگەننى بىلمەيمەن. ئەمما تۇرمۇشتا كۆپنى كۆردۈم. بېشىمدىن ئۆتكەن ئىسسىق - سوغاقلارمۇ ئاز ئەمەس. كىشىلەر "ئۆمۈر ئاتقان ئوق" دەپ بىكار ئېيتمىغان. راست، قارىساڭ ئۆمۈر كۆزۈڭنى يۇمۇپ - ئاچقىچىلا نە - نەلگە كېتىپ قالىدىكەن، ياشلىقچۇ قىزىم، ياشلىق ئۆمۈرنىڭ شاھزادىسىمىكىن دەيمەن.

تىللاخان گەپنى يىراقتىن ئەگىتمەكتە ئىدى. باشقا چاغلار-

دا ئانىسى ئۆمۈر، ياشلىق توغرىسىدا ئاغزىنى ئاچتىمۇ - بولدى، دەرھال بېشىنى قىقىپ قېچىپ كېتىدىغان ئانار بۈگۈن ئەدەپ بىلەن ئۈنچىقماي ئولتۇراتتى. بۇ ھال تىللاخاننى ئۈمىدلەندۈردى. ئۇ ئۆز ئىچىدە: "ئەمدى بۇنىڭغا ئېغىز ئېچىپ گەپ قىلىشنىڭ ۋاقتى - سائىتى كېلىپ قالغان ئوخشايدۇ" — دەپ ئويلايتتى.

— قىزىم، ساڭا ئېيتسام، ھەر نەرسە ئۆز پەسلى بىلەن گۈزەل، ئۆز ئالاھىدىلىكى بىلەن قىممەتلىك. باھارنى ئالساق كىشىلەر ئۇنى ئىللىقلىقى ۋە چوكانتال گۈزەللىكى بىلەن ياخشى كۆرىدۇ. گۈلمۇ تازا پۇرەكلەپ ئېچىلغان گۈزەللىكى بىلەن كىشىلەرنى مەپتۇن قىلىدۇ. ھېساپلاپ باقسام، مانا، سەنمۇ يىگىرمە توت ياشقا كىرىپ قاپسەن، تازا بوستان بولغان، پۇرەكلەپ ئېچىلىپ پۇراق چاچقان ۋاقتىڭ. خۇداغا شۈكۈر، ھېلى، ھالى - كۈنىمىز قەدىر ئەھۋال. داداڭ بىلەن مەن مۇشۇنچىلىك ۋاقتىمىزدا پەرزىڭنى ئادا قىلىپ قويۇشنى ئارزۇ قىلاتتۇقتە!...

ئانار بىر ئاز ئوڭايسىزلاندى بولغاي، قۇلاقلىرىنىڭ تۈۋىگىچە شالپەردەك قىزىرىپ كەتتى.

— ئوبدان قىزىم، — دەپ داۋام قىلدى تىللاخان، — بىزدە "نەسىھەت ئاچچىق، مېۋىسى تاتلىق" دېگەن گەپ بار. مەن ئانا، سەن بالا، ئىككىمىزنىڭ ئارىسىنىڭ ئوچۇق - يورۇق بولغىنى ياخشى. قاچانغىچە مەندىن تارتىنىپ، ئىچ - سىرىڭنى بەرمەيسەن؟ بۇ، ئاتام زامانىدىن قالغان ئىشقۇ. قىزلارما، ئېيتقانىدەك، بۇنداق يۈرۈۋەرسەڭ، ئۆزەڭگىمۇ ئوبدان بولماس، ئالدى - كەينىڭدە سۆز - چۆچەك بولۇپ قالمىسۇن دەيمىنا، بىزمۇ خەلقى - ئالەم ئالدىدا!... بۇ مېنىڭ ئانىلىق نەسىھىتىم قىزىم...

ئانار گەپ - سۆز قىلمايتتى. تىللاخان ئانارنىڭ چاچلىرى-
نى سىلاپ، ئەركىلىتىپ تۇرۇپ دېدى:
— ماڭا قارا قىزىم، بىزنىڭ دېگىنىمىزگە سەن رازى بول-
مىدىڭ. "بازاردا مىڭ كىشى، كۆڭۈلدە بىر" دېگەندەك، كۆڭ-
لۈڭدە بىرەرسى بولسا ئېيتىۋەرگىن، مەن ئۇ دۇنيا - بۇ دۇنيا
رازىمەن، داداڭنىمۇ گەپكە كىرگۈزىمەن.
تىللاخان كېيىنىڭ باياتىنقى سۆزىنى ئەسلەپ قالدى بول-
غاي، قوشۇپ قويدى:
— ھەر ھالدا يەتتە ئۇلاپ بىر كەس، لايىقىڭ يەنە
ناباپلاردىن بولۇپ قالمىسۇن!
ئانىسىنىڭ بۇ سۆزلىرى بۇ قېتىم ئانارغىمۇ ياققان ئىدى.
شۇنداق بولسىمۇ، ئۈيغۇر قىزلىرىدا بولىدىغان بىر خىل نا-
زۇك، تارتىنچاقلىق، پەدىشەپ ساقلاش تۇيغۇسى ئۇنىڭغا ئۆز
قەلبىنى يوشۇرۇشقا مەجبۇر قىلغان ئىدى. شۇڭا ئۇ يەنىلا
ئۈنچىقمىدى.
— ماڭا قارا قىزىم، يەنە سوراي، كۆڭلۈڭدە بىرەرتىسى
بارمۇ - يوق؟
— ھەجەپ ئىكەنسەنغۇ ئانا...
— بار ئوخشايدۇ - ھە. بار ئىكەندە...
— سوراۋەرمىگىنە ئانا، — ئانار گەپنى باشقا ياققا بۇرى-
ۋەتمەكچى بولۇپ دېدى، — مېنى كىردىڭ - كىرمىدىڭ دەي-
سەن. نىمە ئۈچۈن كىرمىگەنلىكىمنى ساڭا چۈشەندۈرۈپ قوياي،
بۈگۈن مانا بۇ ماقالىنى يېزىپ چىقتىم، ئوقۇپ بېرەي، ئاڭلاپ
باقامسەن؟
ئانارنىڭ "سوراۋەرمىگىنە ئانا" دېگەن سۆزىدىن قىزىنىڭ
كۆڭۈل سىرىنى بايقىۋالغان ھوشيار ئانا "كەنجى كىۋەزنىڭ

فوزىسى يوق، تولا گەپنىڭ مەزىسى..." دېگەندەك، بۇ ھەقتە
يەنە گەپنى سوزۇۋېرىشنى ئارتۇقچە دەپ بىلدىمۇ - قانداق،
قىزىنىڭ كۆڭلى ئۈچۈن دېدى:
— قېنى، ئوقۇغىنا قىزىم.
ئانار ئانىسىغا شوخلۇق بىلەن قاراپ كۈلۈپ قويۇپ «سۆز-
نى مەۋسۇملۇق فىزىكا ئىمتىھانىدىن باشلايمەن» دېگەن تېمىدى-
كى ماقالىسىنى ئوقۇشقا باشلىدى:
... مەن بۇ مەۋسۇملۇق فىزىكىدىن ئېلىنىدىغان ئىمتىھان
سوئاللىرىنى كۆپ باش قاتۇرغىنىمدىن كېيىن بىر قەدەر ياخ-
شى چىقاردىم. سوئاللارنىڭ دائىرىسى كەڭ بولۇشتىن تاش-
قىرى، چوڭقۇرلۇق، تېزلىك، ئاسانلىق ۋە تەسلىك جەھەتلەر-
دىن ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈلگەن بولۇپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ فىزى-
كىدىكى ئاساسى چۈشەنچە ۋە قانۇنلارنى ئىگەللەش، ئاساس-
لىق تەجرىبىلەرنى چۈشىنىش ئىقتىدارىنى نۇقتىلىق تەكشۈرۈش-
نى مەقسەت قىلغان ئىدىم...
ئىمتىھان نەتىجىسى — ئوقۇغۇچىلارنىڭ دەرسىنى
ئۆزلەشتۈرۈشىنىڭ خېلىلا ئۈستۈن بولغانلىقىنى بىلدۈردى. مەن
دەرس بەرگەن ئىككى سىنىپنىڭ ئومۇمى نەتىجىسىدىن قارى-
غاندا ھەر بىر سىنىپتا ئەلا نەتىجىگە ئېرىشكەنلەر يىگىرمە
پىرسەنتتىن، سەكسەندىن يۇقۇرى نومۇر ئالغانلار ئاتمىش پىر-
سەنتتىن ئېشىپ كەتتى. بولۇپمۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ چۈشەنچىلە-
رى ئېنىق، ھىساپلاشلىرى توغرا، قەدەم - باسقۇچلىرى روشەن
بولغان. بۇ ئۇلارنىڭ ئاساسي بىلىملەرنى ئىگەللىشىنىڭ پۇخ-
تا ۋە ئاساسى ماھارىتىنى يېتىلدۈرۈشىنىڭ نىسبەتەن پىششىق
ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى...
ئەمما بىزنىڭ دىققەت قىلىشىمىزغا تېگىشلىكى شۇكى،

يەنە بىر قىسىم ئوقۇغۇچىلارنىڭ نەتىجىسى ئانچە ياخشى ئەمەس...

ئايرىم ئوقۇغۇچىلاردا بەزى مۇھىم چۈشەنچە، ئاساسلىق قائىدە ئېنىق ئەمەس، مەسىلەن، نيۇتون قانۇنلىرىنىڭ ماھىيىتىگە بولغان چۈشەنچىسى تار، كۆپ قوللىنىلىدىغان ماياتنىكنىڭ تەۋرىنىشىدە تېزلىك بىلەن تېزلىنىشنىڭ ئۆزگىرىش قانۇنىيىتىنى ياخشى ئانالىز قىلالمىغان...

تەجرىبە مەشقى كەم، ئەمەلىي بىلىمى ئاز، تۆتىنچى سوئال بولسا، بىر قوش پىچاق، قوش يەلكىلىك ئىسچوتچىك ئۇلاپ، ئامپېرمېترنىڭ ئۆلچەش مىقدارىنى ئاشۇرۇش مەسىلىسى بولۇپ، بەزى ئوقۇغۇچىلار قوش پىچاق، قوش يەلكىلىك ئىسچوتچىكنى ئېنىق تونۇيالمىغان، بەزىلىرى توك يول سىزمىسىنى كۆرۈپ، تولۇق بىلمىگەننىڭ سىرتىدا، قوش پىچاق، قوش يەلكىلىك ئىسچوتچىكنىڭ ئىككى پىچىقىنىڭ بىر - بىرىگە توك ئۆتكۈزمەيدىغانلىقىنىمۇ تازا بىلمەيدىكەن...

ھېساپلاش قابىلىيىتى تۆۋەن، ئاساسىي ماھارەتنى ئىگەللىشى يېتەرسىز...

بۇ ئەھۋاللارنى نەزەردە تۇتقاندا، فىزىكا ئوقۇتۇش سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ئاساسنى پۇختا قۇرۇش، ئاساسىي بىلىم ئوقۇتۇشىنى كۈچەيتىش كېرەك...

دەرس سۆزلىگەندە ئاز بولۇش، ساز بولۇش، ئىلھاملاندۇرۇش پرىنسىپىنى ئىزچىللاشتۇرۇش، ئاساسىي بىلىم، ئاساسىي قانۇنلارنى ھەر تەرەپتىن قايتا - قايتا ئېنىق يەتكۈزۈش مۇھىم، مەسىلەن، ئېلېكتر پوتېنسىيال، ئېلېكتر قوزغاتقۇچ، توك يولى چېتىدىكى توك بېسىمى قاتارلىق ئوقۇغۇچىلار ئاسانلا

ئارىلاشتۇرۇۋېتىدىغان چۈشەنچىلەرنى ئوقۇتۇش جەريانىدا ئەمەلىيەتنى چىقىش قىلىپ، فىزىكىلىق ھادىسىلەرنىڭ تۈپ خاراكتېرى ۋە يۈز بېرىشىنىڭ شەرتلىرىنى چىڭ تۇتۇش، ئاساسىي چۈشەنچىنى ئېنىق يېشىپ چۈشەندۈرۈش، مەيلى ئۇنىڭ پەرقى قانچىلىك كىچىك بولسىمۇ، ئوقۇغۇچىلارنى تەپسىلىي پەرق قىلدۇرۇشقا يېتەكلەش ئوقۇغۇچىلارنىڭ مېڭىسىدە فىزىكا ھادىسىلىرىنىڭ روشەن خەرىتىسىنى ئورنىتىش، فىزىكىلىق قانۇنلارنىڭ مەنىسىنى ھەقىقىي تۈردە چۈشەندۈرۈپ، فورمۇلالاردىكى ھەرقايسى ھەرپلەرنىڭ قانداق فىزىكىلىق مىقدارغا ۋەكىللىك قىلىدىغانلىقىنى ھەم ئۇنى قوللىنىشنى چۈشەندۈرۈش كېرەك...

چارە - تەدبىرلەرنى ئىزلەپ، شارائىت يارىتىپ، ئوقۇتۇش جەريانىدا كۆرسەتمىلىك تەجرىبىلەرنى كۆپرەك ئىشلەش، كۆرسەتمىلىك دەرسنى ئوبدان ئۆتۈش، فىزىكا تەجرىبىخانىسىنى ياخشى باشقۇرۇش، ئىلمىي تەجرىبىلەرنى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆزلىرى قول سېلىپ ئىشلەش، تەجرىبە دەرسلىرىنى تولۇق ئۆتۈشكە تىرىشىش، دەرسلىكتە بەلگىلەنگەن تەجرىبە مەزمۇنلىرىنى ئىشلەپ تۈگىتىش، دەرستىن سىرتقى ئىلىم - پەن گۇرۇپپىلىرى پائالىيىتىنى پائال قانات يايدۇرۇش لازىم...

فىزىكا ئوقۇتۇش تەتقىقاتى ۋە پەننىي بىلىملەرنى ئالماشتۇرۇشنى زور كۈچ بىلەن قاناتىيايدۇرۇپ، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ كەسپىي قابىلىيىتىنى ئۆستۈرۈش كېرەك...

ئومۇملاشتۇرۇپ مەشىق قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىش، ئوقۇغۇچىلارغا فىزىكا قانۇنلىرىنى ئىشلىتىش دەرسىنى ئورۇنلاشتۇرۇش، ئوقۇتۇش سۈرئىتىگە ئاساسەن، باپ، ماۋزۇلار بويىچە مەشىق قىلدۇرغاندىن سىرت، يەنە ئوقۇتۇشنىڭ ھەر بىر باس-

قوچىدا ئوقۇغۇچىلارغا پىلانلىق ھالدا بەلگىلىك مەقداردا
ئومۇمى كونۇكمە مەسىلىلىرىنى تاپشۇرۇش كېرەك.

ئانار ئوقۇشنى توختاتتى. تىللاخان جەينىكىنى تىزىغا تىرەپ، قولى بىلەن ئېڭىكىنى تۇتقان ھالدا قىزىغا قاراپ ئولتۇراتتى.

— قىزىڭ مۇشۇنداق ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ، ئانا، - دېدى ئانار ئانىسىغا مەنىلىك قىلىپ، — سەن قىزىم نېمە دەۋاتقاندۇ، دەپ ئولتۇرغانسەن؟ بىرەر نەرسە ئاڭقىرالىدىڭمۇ - قانداق؟

— يائاللا قىزىم، شۇنچە گەپ - سۆزلەرنى تىزىپ چىققىچە مېڭەڭ قانداقمۇ چىدىغاندۇ؟ نېزىكا دېدىڭمۇ؟

— ماۋۇ ئانامنى، نېزىكا ئەمەس، فىزىكا.

— ھە، فىزىكا دېگىن، بۇ نېمە دېگىنىڭ؟

— فىزىكا دېگەن ماددىلار ھەرىكىتى ۋە ئۇنىڭ قانۇنىيىتىنىڭ ئومۇملىقىنى تەتقىق قىلىدىغان پەن، دېگەن سۆز يا كى تەبىئەت دېگەن بولىدۇ.

— بۇ گېپىڭنىمۇ ئۇقمىدىم قىزىم، ۋاي ئاللىيەي، نېمىدېگەن تولا گەپلەر بۇ، ئويلىشىمچە سېنىڭ ئوقۇتىدىغىنىڭ تازا بىر گادىرماش جاڭگال ئوخشايدۇ، مېڭەڭنىڭ قېتىنغى چىقىپ "ئۇھ" دىگۇچىلىكىڭ قالمىسا كېرەك - ھە!

— نېمە دەۋاتىسەن ئانا، ھەر گۈلنىڭ ئۆزىگە لايىق پۇرىقى بار ئەمەسمۇ؟ مەن مۇشۇ ئىشىمدىن چەكسىز ھوزۇرلىنىمەن، ھەر بىر قائىدە - قانۇن، پورمىلىلارنى ئۆگىنىش - ئۆگىتىش مېڭەمگە چەكسىز ئاراملىق بەخش قىلىدۇ. قېنى، ئېيتىپ باققىنا، سۆزۈم توغرىمۇ - يوق؟

— مەن بىر بىلمىسىز، كۆزى ئوچۇق قارغۇمەن قىزىم، نېمە

دەي، چۈشىنىمسەممۇ، ئېيتقانلىرىڭ توغرا، "ئومتۇلگەن دەريا ئۇشۇققا كەلمەپتۇ" دەپ... سەن بۇ ئىشقا چىن كۆڭلۈڭدىن بېرىلىپسەن، خۇدا مۇرادىڭغا يەتكۈزەر.

ئانار خوشاللىقىدا ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، ئانىسىنىڭ بوينىغا گىرە سېلىۋالدى. تىللاخان چوڭقۇر ئانىلىق مېھرى بىلەن، قىزىنىڭ باش - كۆزلىرىنى سىلايتتى. ئەمما، كېيىم بىلەن بولغان غىل - پاللا ئۇچرىشىشنىڭ خاتىرىسى كۆڭلىنىڭ بىر يەرلىرىنى تاتىلاۋاتقاندەك قىلاتتى...

بەشىنچى باپ

قادىر دەرسلىك ماتېرىياللىرىنى ئېلىپ ئوقۇتۇش بىناسىغا قاراپ ماڭغاندا، ۋاقىت نامازدىگەردىن ئۆتكەن ئىدى. غەرپكە قاراپ ئالدىراپ پېتىپ كېتىۋاتقان دۈپ - دۈگىلەك قۇياش قاتار - قاتار تېرەكلەر ئارىسىدىن ساغۇش قىزىل نۇرلىرىنى چېچىپ تۇراتتى. ئاسمان سوسۇنرەڭ، هاۋا شامالسىز، جىمجىت. ئوقۇغۇچىلار خالىغان ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل ... بەزىلىرى سىنىپلىرىغا كېتىۋاتاتتى، بەزىلىرى توپ ئوينىشىۋاتاتتى، ئايرىملىرى بوستانلىقلاردا، گۈللۈكلەرنىڭ ئەتراپىدا ئولتۇرۇشۇپ ساز چېلىپ، ناخشا ئېيتىشاتتى، ئۇسۇل ئوينىشاتتى، بىر قىسمىلىرى ئۆگىنىش قىلىشىۋاتاتتى.

قادىر ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە، تەجرىبىخانىدىن بىر مۇنچە تەجرىبە سايمانلىرىنى كۆتەرگەن هالدا ئانار چىقىپ كەلدى. ئۇ قولىدىكى سايمانلارنى بىنانىڭ شەرقىي ئىشىگىنىڭ شىمالى تەرىپىدىكى پەشتاققا قويۇپ قويغاندىن كېيىن، سائىتىگە بىر قاراۋېتىپ، دېدى:

— داڭ چېلىشقا يەنە ئون مىنۇت بار ئىكەنغۇ؟

— هەئە، تېخى ئون مىنۇت بار، — دېدى قادىر.

سۆزلىشىشنىڭ مۇنداق تەبىئىي باشلانغانلىقى ئىككىسىنىڭ كۆڭلىگە شادىمانلىق بېغىشلىدى.

— بىرەر مەشغۇلات ئۆتكۈزىدىغان ئوخشىمامسىز، ئانار؟

— هەئە، ئوقۇغۇچىلار بىرقانچە مۇهىم تەجرىبىلەرنى قايتا ئىشلەپ بېرىشىمنى تەلەپ قىلىشىۋىدى.

— ياخشى نىيەت، توغرا قىپسىز.

— سىزچۇ؟

— مەكتەپ بويىچە دەرستە ئاجىز ئوقۇغۇچىلارغا هەر كۈنى مۇشۇ كەچلىك مۇزاكىرە ۋاقتىدا بىرەر سائەت قوشۇمچە ئۆگىنىش قىلىپ بېرىۋاتىمەن.

— بۇمۇ ياخشى چارە.

ئىككىسى بىر - بىرىگە قارىشىپ، ئىختىيارسىز كۈلۈشۈپ كەتتى. ئاندىن قادىر ئەتراپقا بىر قاراۋېلىپ، ئاۋازىنى پەسەيتىۋاراق، ئېهتىياتچانلىق بىلەن دېدى:

— سىزگە بىر - ئىككى ئېغىز گېپىم بار ئىدى، ئەمما هېچبىر تۇتۇق بەرمەيۋاتىسىز ...

— ۋىيەي، تېخى! — دېدى ئانار قادىرنىڭ گېپىنى بولۇپ، — هەمىشە ئالدىڭىزدا پىقىراپ يۈرمىگەن بولسام كاشكى ...

— شۇڭا دەۋاتمايمەنمۇ؟! ئالدىمدا پىقىراپ يۈرۈپ، تۇتۇق بەرمەيۋاتىسىز دەپ ...

— يائاللا، گەپتانلىغىنى؟!

يىراقتىن بۇلارغا قاراپ ئالىم ئاكا كېلىۋاتاتتى. ئالدىن ئۇنى كۆرگەن ئانار:

— ئالىم ئاكا كېلىۋاتىدۇ، — دېدى.

قادىر ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، ئالىم ئاكىغا بىر قاراپ قويۇپ:

— مەيلى، ئۇ، ئىلمىي، كۆكلى - كۆكسى كەڭ ئېسىل ئادەم، — دەپ جاۋاپ بەردى.

— شۇنداق بولسىمۇ ...

— ماقۇل، گەپنى قىسقارتاي، مۇزاكىرىدىن كېيىن ۋاقتىڭلار چىقامدۇ؟
— چىقىدۇ.
— ئۇنداق بولسا، دەل سائەت سەككىزدە بىزنىڭ ياتاقتا ئۇچرىشايلى.
— بولىدۇ.
ئالىم ئاكا بۇلارنىڭ قېشىغا كېلىپلا چاقچاق قىلدى:
— بەللى، مۇشۇنداق بىللە تۇرغىنىڭلارغا بەكمۇ مەسلىكىم كېلىدۇ، جۇمۇ ئۇكىلىرىم.

ئانار ئىللىقىنا كۈلۈپ يەرگە قارىۋالدى. قادىر چاخچاقنا چاخچاق بىلەن جاۋاپ قايتۇردى:
— يارىشىپتۇقمۇ، مۇئەللىم.
— ياراشقانىدىمۇ خىلى خىلىغا، گۈلى گۈلىگە يەركەلگەندەكلا بوپتۇ-دە، قانداق دىدىم؟
— ئالىم ئاكا جاۋاپ كۈتۈپ ئىككىيلەنگە تىكىلدى. ئانار ئېغىچە بېشىنى كوتەرمەي، كۈلۈمسىرەپ، پۇتى بىلەن يەرنى سىپايدتى، قادىر تەبەسسۇم ئىلكىدە يىراق ئۇپۇققا قارىۋالغان ئىدى.
— مەن ئېيتسام، — دىدى ئالىم ئاكا قادىرنىڭ دۈلىسىغا قولى بىلەن نوقۇپ تۇرۇپ، — هازىر بەكمۇ يارىشىدىغان ۋاقتىڭلار. ئوقۇ-ئوقۇتۇش سېپىدە بىر جۈپ كېپىنەك بولۇپ ئۇچساڭلار نىمىدىگەن ياخشى، خۇددى "سېنىڭدەك نازىنىن يارغا، مېنىڭدەك قۇرغۇيۇڭ بولسۇن" — دىگەنىدەك بولاتتى-دە.
داڭنىڭ جاراڭلىق ئاۋازى مەكتەپ مۇھىتىنى تىترەتتى. ئالىم ئاكا ئىشخانىسىغا كەتتى. قادىر بىلەن ئانار سىنىپلارغا قاراپ ماڭدى...
— ئوتكەن سائەتتە بېرىلگەن تاپشۇرۇقلارنى ئىشلەپ كەلدىڭلارمۇ؟ — دىدى قادىر سىنىپقا كىرىپ ئوقۇغۇچىلار بىلەن سالاملىشىپ بولغانىدىن كېيىن.
— ئورۇنلىدۇق، — دەپ جاۋاپ بىردىشتى ئوقۇغۇچىلار.
— ئۇنداق بولسا، تاپشۇرۇق دەپتەرلىرىڭلارنى ئالدىڭلارغا ئېلىڭلار. قادىر بىرنەچچە ئوقۇغۇچىنىڭ تاپشۇرۇق دەپتەرلىرىنى بىر-بىرلەپ كوزدىن كوچۈرۈپ چىقىپ ئالاھىدە خوشاللاندى.

ئوقۇغۇچىلار تاپشۇرۇلغان ماقالىنى شۇنچىلىك قېتىقىنىپ يازغان ئىدىكى، ماقالىلارنىڭ سەرلەۋھەسى قىزىل قەلەم بىلەن چوڭ ھۆسنىخەتلىك، تىنىش بەلگىلىرى ئاساسەن جايىدا، ئابزاسلىرى خېلى ئېنىق ئىدى. مەزمۇنىنى توغرا ئىپادىلىگەن، بۇ ھال كىشىلەرنى ئالغا ئۈمتۈلدۈرگۈچى ئۈمىتتىن ئىبارەت ساھىبجامال قىزنىڭ ئوقۇغۇچىلارنىڭ قەلبىدە يارقانسېرى پارلاق نۇر چېچىۋاتقانلىقىدىن، ئوقۇغۇچىلار ئىلىم دېڭىزىنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قايناملىرىغا قەيسەرلىك بىلەن غۇلاچ تاشلاپ كىرىۋاتقانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى.

ئۇ يەنە بىرنەچچە ئوقۇغۇچىلارنىڭكىنىمۇ كوردى، بۇلارنىڭ يازغان ماقالىلىرىدا خېلى نۇقسانلىقلارنى سەزدى. مېگىسىدە "بەش قول تەڭ ئەمەس، كونكرېت ۋە ھەر تەرەپلىمە ئىش كورۇشكە توغرا كېلىدۇ، ئۈلگىنىڭ كۈچى چەكسىز، ئۈلگىلەرنى شەرەپلەش ئارقىلىق تۆۋەنلەرنى رىغبەتلەندۈرۈش كېرەك، — دەپ ئويلىدى - دە:

— سىلەردىن ئاساسەن خۇشالمەن ۋە زور ئۈمىت كۈتىمەن، — دەپ سوز باشلىدى، — ئىلىم چەكسىز بىر دېڭىز، ئىلىم ئۆگىنىش يىڭنە بىلەن قۇدۇق قازغانغا ئوخشاش قىيىن ئىش، كىشى پەقەت يۈكسەك مەقسەت، قەيسەر ئىرادە، تولۇپ - تاشقان غەيرەت، توغرا، جانلىق ئۇسۇلغا ئىگە بولغاندىلا، بىر مىنۇت ۋاقىتنى ئالتۇندىن قىممەت بىلىپ قەدىرلىگەندىلا، كىتاپنى چىن دوست تۇتقاندىلا، ئۇستازلارغا ھەقىقىي يۆلەنگەندىلا، ئاندىن ئۇ دېڭىزغا بىمالال كىرىپ، كېرەكلىك نازى - نېمەتلەرنى ئېلىپ چىقالايدۇ، يىڭنە بىلەن قۇدۇق قازالايدۇ. ئىلىم - شاختىن شاققا قونۇپ، تەييار نېمەت ئىزلىگۈچىلەرگە ئۆز بوستانىدىن ئورۇن بەرمەيدۇ. ئىلىم — قورقۇنچاق، ئىرادىسىز، ھورۇن كىشىلەرنى

ئېزەلدىن دوست تۇتقان ئەمەس.

قادىرنىڭ ھەربىر جۈملە سۆزى ئىلىمگە تەشنا ئوقۇغۇچىلارنىڭ قەلبىنى دولقۇنلاتماقتا ئىدى. ئۇ بىر پەس تۇرۇۋېلىپ داۋام قىلدى:

— سىلەر خېلى ئالغا باستىڭلار. ئالغا بېسىۋاتىسىلەر، يەنە داۋاملىق ئالغا بېسىشىڭلار كېرەك. گەپ تومۇرىڭلارنىڭ ئىلىمگە قارىتا چىڭ ياكى ئاستا سوقۇشىدا. خوش، ئۇنداق بولسا، بىرقانچە ساۋاقداشىڭنىڭ ماقالىسىنى ئوقۇپ كورەيلى، قېنى كىم ئوقۇيدۇ؟

— ھەر قايسى سىنىپلاردىن يىغىلغان ئوتتۇزدىن ئارتۇقراق ئوقۇغۇچى بىردەكلا قول كوتەرگەن ئىدى.

— قېنى، سىز ئوقۇڭ!

بىر قىز ئوقۇغۇچى ئورنىدىن تۇرۇپ «گوركىي ۋە كىتاپ» دىگەن ماقالىسىنى ئوقۇشقا باشلىدى.

ئۇلۇغ يازغۇچى گوركىي كىچىكىدىن تارتىپلا كىتاپ ئوقۇشقا ھەۋەسمەن ئىدى. ئۇنىڭ مەكتەپتىكى نەتىجىسى ئالاھىدە ياخشى بولغىنى ئۈچۈن، ئەلا مۇكاپاتقا ئىگە بولغان. بىراق كەمبەغەللىك دەستىدىن پەقەت ئىككى يىللا ئوقۇيالىغان. ئۇ جان بېقىش ۋە ئائىلىسىنى قامداش ئۈچۈن ھەر تەرەپكە قاتراپ، تۈرلۈك - تۈمەن ئىشلارنى ئىشلىگەن بولسىمۇ، باشتىن - ئاخىر بىرلا ئىشنى — كىتاپ ئوقۇشنى ئۇنتۇپ قالمىغان. ئۇ، كېيىنكى ۋاقىتلاردا: "ئەگەر ئەينى ۋاقىتتا بىرەر كىشى ماڭا 'بولدى بېرىپ كىتاپ ئوقۇغىن، ئەمما بۇ ئىش ئۈچۈن بىر قېتىم كالتەكلىنىسەن' دىسە، ئېھتىمال بۇ شەرتنى قوبۇل قىلغان بولاتتىم" — دەپ ئەسلەيدۇ. ئۇ ھەممە خەۋپ - خەتەرگە قارىماي كىتاپ ئىزلەيتتى. خوجايىن ياكى ئۆي ئىگ-

سىنىڭ نازارىتى ھەم چەكلىشىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، كېچى[سى] كىتاپ كۆرەتتى. ئۇ، كونسېرۋا قۇتىسىدىن كىچىك چىراق ياساپ، ئۆي ئىگىسىنىڭ شامدانىدىكى قالدى - قاتتى مايلار[ى]نى يىغىپ، ئىسكىلات، لاپاس، بالىخانا قاتارلىق ئورۇنلارغا موكۇنۇپ، جاپالىق بىلەن كىتاپ ئوقۇيتتى. چىراق مېيى تېپىشقا زادىلا ئامال بولمىغاندا ئاي يورۇقىدا ئوقۇيتتى.

ئۇ كىتاپنى جېنىدىن ئېزىز كۆرەتتى. بىر قېتىم ئۆيگە ئوت كەتكەندە ئالدى بىلەن كىتاپلىرىنى قۇتقۇزۇۋالىمەن دەپ ئۆلگىلى تاسلا قالغان ئىدى. ئۇ: "كىتاپ بىر تەرەپتىن ئەقلىم ۋە قەلبىمگە ئىلھام بەرسە، يەنە بىر تەرەپتىن پاتقاقلىقتىن دەس تۇرۇشقا ياردەم بېرىدۇ. ئەگەر كىتاپ بولمىغاندا، سېسىق پاتقاققا غەرق بولۇپ، نادانلىق ھەم پەسكەشلىككە يەم بولاتتىم" — دېگەن ئىدى.

شۇنداق قىلىپ گوركىي ئىنتايىن جاپا - مۇشەققەتلىك شارا[ئىت]تا قەتئىي نىيەت بىلەن كىتاپ ئوقۇپ، يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە بولۇپ، پۈتۈن ھاياتىدىكى ئەدەبىي ئىجادىيەت ئىشلىرى ئۈچۈن مۇستەھكەم ئاساس ياراتقان ئىدى ...

مەن شۇنى ھېس قىلدىمكى، يېقىندىن بۇيان ئاز - تولا كىتاپ ئوقۇشقا ئادەتلىنىپ، بىر قىسىم كىتاپلارنى ئوقۇپ چىققانلىقىم ئۈچۈن پىكرىم ئېچىلىپ، نەزەر دائىرەم كېڭىيىپ، ھەر قايسى دەرسلەردە بەلگىلىك ئىلگىرىلەشلەرگە ئېرىشمەكتىمەن. مەن گوركىيدىن ئۆگىنىپ، بۇندىن كېيىن تېخىمۇ كۆپرەك كىتاپ ئوقۇيمەن.

ماقالا ئوقۇلۇپ بولدى، قادىر ئوقۇغۇچىلاردىن سورىدى:

— قانداقراق يېزىلىپتۇ؟

تەكشى، جاراڭلىق ئاۋاز سىنىپنى ياڭرىتىۋەتتى:

— ياخشى!

— توغرا ئېيتتىڭلار، ھەقىقەتەن ياخشى يېزىلغان، بولۇپمۇ ئۆتكەندە يازغان بىرقانچە پارچە ماقالىلارغا سېلىشتۇرغاندا ئالاھىدە ياخشى دېيىشكە بولىدۇ. خېلىلا ئېگىز سەكرىگەندە! سىزگە تەشەككۈر .. ئولتۇرۇڭ!

ئۇ بىردەم تۇرۇۋېلىپ:

— قېنى سىز ئوقۇڭ، — دېدى ئۇ ئادىلغا.

ئادىل ئورنىدىن تۇرۇپ «ئوقۇش ۋە يېزىش» دېگەن ماقالىسىنى ئوقۇشقا باشلىدى:

... ئاساسىي ماھارەتنى ياخشى مەشىق قىلمىغاچقا ماقالا يېزىڭلار دېسە باش قاتىدۇ. ھەتتا بىر پارچە ماقالىنى دۇدۇقلىمايراق ئوقۇيالمايمىز، لوزۇنكىغا خەت يازساقمۇ، قىڭغىر - قىيسىق يېزىپ قويىمىز. بەزى خەتلەرنىڭ ئاخىرىنى تولۇق ئوقۇيالمايمىز. يازغان ماقالىمىزدا خاتا خەتلەر ئاز ئەمەس.

— توختاڭ!

ئادىل ئوقۇشنى توختاتتى.

— ماقالىڭىزنىڭ بۇ بىر ئابزاسىدا مەزمۇنلارنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى بەكمۇ قالايمىقان بولۇپ قاپتۇ. باشتا ماقالا يېزىش توغرىسىدا سۆزلەپسىز، بۇنى تۈگەتمەي تۇرۇپلا ئوقۇش مەسىلىسىگە ئۆتۈپ كېتىپسىز، يەنە بىر سەكرەپلا يېزىش ھەققىدە گەپ ئېچىپسىز. ئاندىن يەنە ئوقۇش، ئارقىدىنلا يېزىش توغرىسىدا توختىلىپسىز. دېمەككى، بۇ سۆزلەرنىڭ ئېنىق تەرتىۋى يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟

— قەلەم تەۋرىتىشتىن بۇرۇن، — دېدى بىر ئوقۇغۇچى، — چوڭقۇر، ئىنچىكە ئويلىنىش كېرەك. مۇناسىۋىتى بىر قەدەر يېقىنراق بولغان گەپلەرنى بىرلەشتۈرۈپ، بىر ئىدىيىۋى مەزمۇن

نىڭ بىر كىچىك بىرلىكىنى تەشكىل قىلىش كېرەك.

— مانا، مانا. بۇ ناھايىتى ئوبدان جاۋاب بولدى، قانداق دېدىم ساۋاقداشلار!

— راست، توغرا جاۋاب بولدى.

— ئۇنداق بولسا، ئاخىرىنى داۋاملاشتۇرۇڭ!

ئادىل ماقالىنى قادىر ۋە ئوقۇغۇچىلارنىڭ پىكىر ھەم تۈزىتىشلىرى ئىچىدە ئوقۇپ تۈگەتتى -دە، ئورنىغا ئولتۇردى. قادىر يەنە بىر ئوقۇغۇچىنىڭ ئىسمىنى چاقىردى:

— سىزنىڭكىنى ئاڭلاپ باقايلى!

ئوقۇغۇچى تۇرۇپ «ۋاقىت ھەم ھايات» دېگەن ماقالىسىنى ئوقىدى ...

ۋاقىت ھايات دېمەكتۇر. ھەر بىر ئادەم تۇغۇلغان كۈنىدىن تارتىپلا ۋاقىت ئۇنىڭغا ھەمرا بولىدۇ ...

... ۋاقىت يۈز خاتىرە قىلمايدىغان موسىيىقىگە ئوخشايدۇ. ئۇ ئادەمگە سېكۇنت ... مىنۇت ... كۈن .. يىلنى بېرىدۇ. بېرىپلا بولدى قىلىدۇ. ھەرگىز قايتا بەرمەيدۇ. كىشىلەر سورەلمىلىك، ئەزمىلىك قىلىپ، ئويناپ - كۈلۈپ يۈرۈپ ئۇنى: "تېز ئۆتۈپ كەتتى" دەپ ئاغرىنسا، ئۇ ئەپۇ سوراپ ئولتۇرمايدۇ ھەم ئەپۇمۇ قىلمايدۇ.

تۈمەنلىگەن شەيئىلەرگە ئوخشاش، ۋاقىتنىڭمۇ ئۆز ئالدىغا خۇسۇسىيىتى بار. ئۇ مەڭگۈ بىر نىشانغا قاراپ ئىلگىرىلەيدۇ. توختاپ قالمايدۇ. ئاداشمايدۇ، ئارقىغا يانمايدۇ. ھاياتلىق بولسا بۇ يۈز خاتىرە قىلىشنى بىلمەيدىغان موسىيىقىنى قىزغىن سۆيىدۇ ۋە ھۆرمەتلەيدۇ. ھاياتلىق ۋاقىتقا ھەر چاغ سايىدەك ياكى ئۆزى يوقالغانغا قەدەر ئەگىشىپ ماڭىدۇ. توختاپ قالمايدۇ، ئاداشمايدۇ، ئارقىغا يانمايدۇ.

كىمنىڭ ۋۇجۇدى غەيرەت، جاسارەتكە تولسا، ۋەتەن ئۈچۈن

جان پىدالىق كۆرسەتسە. مىنۇت، سېكۇنتنى قولدىن بەرمەي ئۆگەنسە، ئىشلىسە. ئىجات قىلسا ۋاقىت شۇنىڭغا ئاپىرىن ئوقۇيدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە كىمكى ۋاقىتقا خىيانەت قىلسا، مەنىسىز، بىھۇدە ئىشلار ئۈچۈن زايا قىلىۋەتسە شۇنىڭدىن نەپرەتلىنىدۇ.

يېقىندىن بۇيان ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇپ تىرىشىپ ئۆگىنىۋىدىم، ھەرقايسى دەرسلەردە خېلى ئالغا بېسىپ قالدىم. بۇنىڭدىن كېيىن ۋاقىتتىن ئىبارەت خالىس، سېخى، شۇنداقلا رەھىمسىز بوۋاينىڭ پېشىگە مەھكەم ئېسىلىپ، داۋاملىق يۈگۈرۈپ ئۆرلەيمەن ...

— ئوقۇغۇچى توختىدى.

قادىر چىرايىدىن كۈلكە يېغىپ تۇرغان ھالدا سۆزلىدى:

— ياخشى يېزىپسىز، بۇ بىرقانچە ۋاقىتتىن بۇيان يازغان ماقالىلىرىڭىزنىڭ تەرەققىياتى بولۇپتۇ. تىرىشچانلىق — ئالغا باسقانلىق دېگەن شۇدە ...

ئۇ قىزىپ سۆزلەيتتى. ئوقۇغۇچىلار ئۇنىڭ سۆزىنى تولۇق ئاڭلاش ئۈچۈن نەپەس ئېلىشتىن توختاپ قالغاندەك جىمجىت ئولتۇرۇشاتتى ...

ئانارمۇ باشقا بىر سىنىپتا تېخى باياتىن ئۆزى ئىشلەپ كۆرسىتىپ بەرگەن كۈن نۇرلۇق لامپىنى قۇراشتۇرۇش تەجرىبىسى ئۈستىدە، ئوقۇغۇچىلارنىڭ مۇستەقىل ئىشلەپ مەشىق قىلىش ئەھۋالىنى تەكشۈرمەكتە ئىدى.

— چاتاق چىقتى، — دېدى بىر ئوقۇغۇچى تۇيۇقسىزلا.

ئانار بۇرۇلۇپ، قاراپ سورىدى:

— قەيەردىن؟

— مانا، ماۋۇ لامپىنى ئۈچ قېتىم ئالماشتۇرۇپ سالساممۇ "لاي" قىلىپلا ئۆچۈپ قېلىۋاتىدۇ. قارىسام ھەر قېتىمدا لامپا كۆيۈك.

ئانار تەجرىبە سايمىنىنىڭ قېشىغا كەلدى ۋە ئىنچىكە كۆزەت-
كەندىن كېيىن دېدى:
— مانا چاتاق شۇكى، دىيەنرۇكجى، جەڭلىيۇجىدىن
كېيىن ئۇلىنىپ قالغان.
ئۇ دىيەنرۇكجىنى جەڭلىيۇجىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ لامپا سالغان
ئىدى، ئاپپاق نۇر چېچىپ يورىدى ...
— ماۋۇمۇ چاتاق بولۇۋاتىدىغۇ؟ — دېدى يەنە بىر
ئوقۇغۇچى.
ئانار ئۇنىڭ قېشىغا باردى. دىگەندەك لامپا بىر يېقىلىپ،
بىر ئۆچۈپ، خۇنۇك لاپىلداپ تۇراتتى. ئۇ تەجرىبە سايمىنىنى
ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ چىققاندىن كېيىن:
— مانا بۇنىڭدا قوزغاتقۇچ جەڭلىيۇجى بار تەرەپكە ئۇلىنىپ
قالغان، — دېدى. ئاندىن ئۇ، قوزغاتقۇچنى جەڭلىيۇجى يوق
تەرەپكە يوتكىۋىدى، لامپا نۇرلىنىپ تولۇق ياندى ...
ئانار سىنىپتا ئايلىنىپ يۈرۈپ، ئوقۇغۇچىلارغا ياردەم بېرەت-
تى. ئوقۇغۇچىلارمۇ پۈتۈن دىققىتى بىلەن تەجرىبە مەشقى-
ئىچىگە شۇڭغۇپ كىرىپ كەتكەن ئىدى ...
كەچلىك مۇزاكىرە ئاخىرلاشتى ...
قادىر بىلەن ئانارنىڭ، قادىرنىڭ ياتىقىدا سوزلىشىپ
ئولتۇرغىنىغا ھەلەم بولدى. ئىككىسى تېخىچە مۇھەببەت روما-
نىنىڭ ئوزئارا سوز بېرىش باپلىرىنى نەدىن، نىمە دەپ
باشلاشنى بىلەلمەي بىتاقەت ئىدى ...
ئۇلار بىتاقەت بولۇپ تۇرسۇن، سىلەر — سويۈملۈك كىتاپ-
خانلىرىم، ئېيتىشقا تېگىشلىك كىچىككىنە ھېسسىياتىم بار، دەۋالاي.
ئېخ ... كوڭۇل. گويا بىر شىشە قۇتىغا ئوخشايسەن، سۇزۇك-
سەن، نازۇكسەن، لېكىن چىداشلىقسەن، ھەمىشە ئېھتىيات.

تارتىنىش ھەتتا قورقۇش "پەرىزاتلىرى" بىلەن باتۇرلۇق
"سەركەردە" لىرىنى چىن دوست تۇتۇپ يۈرىسەن، چىن
سويگۈنىڭ پىداكارلىرى ئۇچرىشىپ، قوي كوزلەر خۇما كوزلەرگە
تىكىلگەندە، ئېھتىيات، تارتىنىش ھەتتا قورقۇش پەرىزاتلىرىڭنى
چىقىرىپ سېھىرلەيسەن. ئۇلار بىر .. بىرىنىڭ ئوتتەك يالقۇن-
جاپ، ماگنىتتەك تارتىشىپ تۇرغان كوڭۇللىرىنى بىلىپ تۇرۇشىمۇ،
سېھىرلىك كۈچۈڭدىن بېھۇشلۇق دورىلىرىنى ئىچىۋالىدۇ. چىن
سويگۈنىڭ پىداكارلىرى — يىراقتا تۇرۇپ، بىر - بىرىنى
ئويلاشقاندا، سېغىنغاندا، باتۇرلۇق سەركەردىلىرىڭنى ئەۋەتىپ
"ئاسماندىكى لاچىننى قىل بىلەن تۇتاي دەيمەن، كوڭلۈمدىكى
يارىمنى چاي بىنەن يۇتاي دەيمەن" دىگەندەك جاسارەت
بىلەن مۇكاپاتلايسەن...
ئەمدى ئۇلارغا قايتايلى.
ئاخىرى قادىرنىڭ يۈرىكىدە بارغانسېرى يېلىنجاپ كويۈۋات-
قان بۇ رومان ئوتى ئوزىنىڭ كۈچلۈك نۇر ۋە ھارارىتى
بىلەن بۇ باپلارنى يېزىۋەتتى.
— قاراڭ ئانار، كېچىچە ئاجايىپ، كارامەت بىر چۈش
كورۇپتىمەن، — دېدى قادىر.
— قانداق چۈش كورۇپسىز؟ — دېدى ئانار قىزىقسىنىپ.
— قىزىق ... چۈشۈمدە بىر بۈركۈت بولۇپ ئاسماندا
ئۇچقۇدەكمەن، ئۇچۇپتىمەن، ئۇچۇپتىمەن ... بىر چاغدا بىر
گۈلزارلىقنىڭ ئۈستىدىن ئوتكۈدەكمەن، گۈلزارلىقنىڭ ئارىسىدا،
قىزىل گۈلدىن گۈلدەستە تىزىۋاتقان ھالدا سىزنى كورۇپتىمەن،
سىزمۇ كوككە بېقىپ، ماڭا قاراپ ھېلىقى گۈلدەستىڭىزنى
پۇلاڭلىتىۋاتقانمىشسىز. خوشاللىقىمدىن ئاسماننىڭ قەرىگە تىك كو-
تىرىلىپتىمەن، يېنىپ پەسكە شۇڭغۇپتىمەن، سىزنى قامالاپ تۇتقى-
نىمچە بولۇتنىڭ ئۈستىگە ئېلىپ چىقىپ كېتىپتىمەن، ھا - ھا - ھا!...

قادىرنىڭ ھەقىقى چىن كۈلكىسى ئەتراپنى ياڭرىتىۋەتتى. ئانارنىڭ بىر جۈپ كۆزىدە، چاقناپ تۇرغان پارلاق بىر نۇر — ئۇنىڭ بۇ چۈشتىن چەكسىز مەمنۇن بولغانلىقىنى كۆرسەتتى.

— چۈشمۇ كارامەت بولىدىكەن - ھە! — قادىر شۇ سۆزنى ئېيتتى - دە، يەنە كۈلۈپ كەتتى.

— چۈشكە نىمىلەر كىرمەيدۇ؟ — دېدى ئانارمۇ كۈلۈپ، — كېيىن ئۇمۇ باشلىدى:

— مەنمۇ ئۆتكەندە بىر چۈش كۆرۈپ قاپتىكەنمەن، چۈشۈمدە دەريادا قېيىق ئۈستىدە تۇرۇپتىمەن، قارىسام يېنىمدا سىز بىللە تۇرغۇدەكسىز، كۆك ئاسماندىكى تولۇن ئاي بىزگە قاراپ كۈلگۈدەك ...

ئانارنىڭ چىرايى كۈلكە بىلەن نۇرلىنىپ كەتتى، قادىر مەنىلىك قىلىپ، قىزىقچىلىق بىلەن قوشۇپ قويدى:

— ھەسەتخورلار ھومىيىپ تۇرار ئۆلگىدەك، دېمەمسىز؟

— ھە، بۇمۇ بار ئىش ...

ئىككىسى بىر - بىرىگە تەبەسسۇم قىلىشاتتى، ئاندىن قادىر دەرىزە ئالدىغا كېلىپ، دېدى:

— قاراڭ ئانار! بۈگۈن ئاي نىمىدىگەن نۇرلۇق - ھە! سۈتتەك ئايدىڭ كېچە ...

ئانارمۇ دەرىزىنىڭ ئالدىغا كەلدى - دە، دېدى:

— ئەنە، ئون بەش كۈنلۈك تولۇن ئاي ...

تولۇن ئاي ئۇلارغا موھلەت بەرگەندەك بىردەمگە بىر پارچە بۇلۇت ئارىسىغا يوشۇرۇندى. دەرىزىدىن كىرىۋاتقان كېچىنىڭ سالقىن شامىلى ئۇلارنىڭ يېنىدىن ئەگىپ ئۆتەتتى ...

ئالتىنچى باپ

كېچە، ھەممە شىرىن ئۇيقۇدا ...

كېرىم ئۆيدە توختى بىلەن ئولتۇرىدۇ. ئىككى ئادەتتىكىچە سايا، ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كىچىك چاي شىرەسى ئۈستىدە مەزە: ئۈچ تەخسىدە كەمپۇت، پېچىنە، سەي، بىر شىشىدە ئىچىلىپ ئىككى رومكىچە قالغان "كۈنلۈن ئاق ھارىقى" ...، بۇ نەرسىلەر ئۇلارنىڭ پاراڭلىشىپ ئولتۇرغىنىغا خېلى ۋاقىت بولغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. لېكىن ئىككىسىنىڭ كەيپى ئانچە چاغ ئەمەس ئىدى. بولۇپمۇ توختىنىڭ چىرايىدىن بىر خىل خاراموشلۇق، ئالللىقانداقتۇ بىر خىل مەيۇس ھالەت چىقىپ تۇراتتى. تۇرۇپ جىددىيلىشەتتى، يەنە تۇرۇپ ساھىپخاننىڭ چىرايىغا تىكىلىپ، ئۇنىڭدىن شۈبھىلىك، شەيتانلىق كولەڭگىسىنى كۆرگەندەك بولاتتىيۇ، ئېغىر بىر خورسىنىپ جىمىپ قالاتتى.

كېرىم ئالدىدىكى رومكىنى قولىغا ئېلىپ، بىر پەس تۇتۇپ تۇرغاندىن كېيىن، ئۇنىڭدىكى ھاراقنى غۇپپىدە ئىچىۋەتتى - دە، توختىغا قاراپ سۆزلىدى:

— توۋا دەيمەن ... "ئوزەم تاپقان بالاغا، نەگە باراي داۋاغا ..." دېگەندەك ئىش بولۇۋاتىدۇ - دە، سىزنىڭ ئىشىڭىز ئۈچۈنمۇ مەن ئەيىبلىكمۇ، ھە؟

— ياق ...، — دېدى توختى، — ئۇنداق دېمەكچى

ئەمەسمەن، ئىككىمىزنى شۇنچە يېقىنلاشتۇرغان نەرسە — سىز-
نىڭ بىرقانچە قېتىم ماڭا بەرگەن مەسلىھەتلىرىڭىز بولغان ئىدى.
بىراق، ئۇ قىلچە كارغا كەلمىدى. كىشىنىڭ سايىسىغا چالما
ئاتقاندەك بىر ئىش بولدى.

— بۇنداق قاملاشمىغان گەپنى زادى قىلماڭ! ھەي-ھەي! ... ساۋاپىنىڭ قوڭسى تۇشۇك، دىگەن شۇدە! — دەپ توختىنىڭ گېپىنى بولدى كېرىم، — مەس بولۇپ قالمىغانسىز؟ قاراڭ، خەلق ئىچىدە: "مەسلىھەتنى دوستۇڭغا سال، كېڭەشنى ئۆزەڭ قىل" — دىگەن ماقال بار. مەسلىھەت دىگەن — مەسلىھەتتە! ... مەيلى سىز نىمە دىسىڭىز دەۋېرىڭ، مەن سىزنى ئالاھىدە ھۆرمەت قىلىمەن، دىلىمدىن ئىشىنىمەن. ئىككى ئادەملا بار يەردە سىزنىڭ ياخشى تەرىپىڭىزنى قىلىپ، "قارچۇغىدەك يىگىت" — دەپ كۆككە كۆتىرىمەن. مەن دىمىسەممۇ، سىز ئىنىدىمۇ، گېزىتتىمۇ بار يىگىت، سىز راستىنى ئېيتقاندا كومۇلۇپ قېلىۋاتقان ئالتۇن، — ئۇ ئالاھىدە تەلەپپۇز بىلەن ئېيتتى، — خوش، شۇنداق ئىكەن، سىز ئۆزىڭىزنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىڭىزنىڭ جەزمەن غەلىبە قىلىدىغانلىقىغا ئىشىنىشىڭىز كېرەكتە. ئۇنداق ئۈمىتسىزلىنىپ، كەلسە-كەلمەس سۆزلەۋەرمەڭ، — ئۇ رومكىنى تولدۇرۇپ توختىغا سۇنۇپ داۋاملاشتۇردى، — ئۇكا، "دوست ئاغرىتىپ ئېيتار، دۈشمەن كۈلدۈرۈپ ..." دىگەندەك، سەممىمى كۆڭلۈم بىلەن ئېيتاي، سىزدە ئۆزىڭىز بىلەلمەيۋاتقان بىر نۇقسانلىق بار ئىكەن جۇمۇڭ. قايسى نۇقسانلىق دىمەمسىز؟ ... ھە، سىز رەقىبىڭىز بىلەن بولغان كۈرەشتە تازا قەيسەر ئەمەسسىز، مەنچە بولغاندا بۇ قېتىمقى رىقابەتتە رەقىبىڭىزدىن يېڭىلىپ قالسىڭىز قانداق باش كۆتىرىپ يۈرەلەيسىز، نوموس ئەمەسمۇ سىزگە، سىز بىلەن كەسپداش

بولۇپ تۇرغان بىر قىزنىڭ، يەنە كېلىپ سىز كېچە-كۈندۈز ئوتىدا كۆيۈپ-پىشىپ تۇرغان بىر قىزنىڭ باشقىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كېتىشىگە ۋىجدانىڭىز يول قويامدۇ؟ ھەي، سىزنىڭ يىگىتلىكىڭىز! ... يىگىت دىگەن يىگىتتەك بولۇش كېرەكتە، ئويلاپ بېقىڭ، خوش، ھە خوش، ئىچىڭ!

كېرىم توختىنىڭ ساددا يۈرىكىگە ھەسەت ئوتىنى شۇنچە زورۇقۇپ ياققان بولسىمۇ، نىمىشقىدۇر توختىدىن كۆڭۈلدىكىدەك جاۋاپ ئالالمايتتى. "ۋۇي پاقا ئالالماس سا، ئىسسىت ساڭا باغلىغان ئەقىدەم ..." — دەپ ئويلايتتى كېرىم ئىچىدە ...

توختى ئالدىدىكى رومكىنى قولىغا ئېلىپ، ئۇنىڭدىكى ھاراقنى ئاستا سۈمۈرۈپ ئىچىۋەتتى-دە، دىدى:

— تازا قەيسەر ئەمەسسىز، دەڭ! نىمە بولسا بولسۇن، بۇ ئىشنىڭ ۋاقتى ئۆتتى.

— ۋاقتى ئۆتتى؟! — كېرىمنىڭ كۆزلىرىدىن غەزەپ ئۇچقۇنلىرى ياندى-يۇ، ئۆزىنى زورىغا بېسىپ تۇرۇپ دىدى، — ئۇنداق ئەمەستۇ. ماقۇل، ۋاقتى ئۆتكەنمۇ بولسۇن، ئۆتسە نىمە بوپتۇ؟ — كېرىم رومكىنى تولدۇرۇپ "خوش" دىگىنىچە ئىچىۋەتتى، — سىز بۇ رىقابەتتە كۈچ كۆرسىتىشىڭىز كېرەك. يەنە دەپ قوياي، توختى، ئەگەر يېڭىلىپ قالسىڭىز كوپچىلىك ئىچىدە: "توختى دىگەن بۇ يارىماسقا ئانىسى قىز بالىنىڭ شۇمىكىنى ساپتىكەن" دىگەن سەت نامغا قالىسىز.

— نىمە ئامال بار دەيسىز؟ بۇ ئىككى كىشى ئوتتۇرىسىدىكى كۆڭۈل مەسىلىسى ئەمەسمۇ؟ كۆڭۈل دىگەننى كۈچ بىلەن ياكى پۇل بىلەن ئۆزىگە قاراتقىلى بولىدىغان نەرسە بولسىمۇ كاشكى ...

— قويۇڭ، شۇمۇ گەپمۇ؟ قىز دىگەن يىگىتنىڭ گۈلى، بۇ

گۈلنى پۈرايمەن دېسەڭ يېقىندا بول .... مىسالى سىز بىر بۈركۈت بولۇڭ - دە، قىز بىر چۈجە، سىز ئۇنى قاماللاپلا ئېلىپ قېچىڭ، قىزنىڭ مىدىر - سىدىر قىلالمىغىنىنى كۆرۈڭ... تېخى سىز كۆڭۈل مەسىلىسى دەپ قاپسىز؟! قىزنىڭ كۆڭلى يىگىتنىڭ قولىدا. بۇ مەنىدىن ئېيتقاندا قىزنىڭ كۆڭلى — يىگىتنىڭ كۆڭلى ....

— ئەمما، رەقىب كۈچلۈكتە ....

— كۈچلۈك بولۇپ قانچىلىك نىمىدى ئۇ؟

— كۆرۈپ تۇرۇپسىزغۇ؟! ئاددىسى ئۆتكەن نوۋەتتىكى خىزمەت ئىلغارلىرىنى سايلاشتا ئۇ پۈتۈن مەكتەپ بويىچە ئەڭ زور قوللاشقا ئېرىشتى. سىزنىڭ بەرگەن بىرنەچچە تۈرلۈك پىكرىڭىز ئۇنىڭ بىر تال موينىمۇ تەۋرىتەلمىدى. ئەكسىچە سىز كۆپچىلىكنىڭ ئەڭ زور قارشىلىقىغا ئۇچرىدىڭىز. ئاخىرىدا ئۇ، ئەڭ كۆپ ئاۋاز بىلەن سايلامدا ئۆتۈپ چىقتى.

— بۇ پەقەت ۋاقىتلىق بىرلا كۆرۈنۈش ئۇكا، بۇ تېخى ئىشنىڭ ئۇنىڭغا پۈتۈنلەي پايدىلىق ئىكەنلىكىنى كۆرسەتمەيدۇ. "ئالدىدا ئۆتقان كۆل ئۆتار، كەينىدە ئۆتقان پۇل" ئەمەسمۇ؟ — ئۇ كۈلدى، — مەن سىزگە بىر گەپنى ئېيتاي ... تۈنۈگۈن ئۇ بىرەيلەنگە: "توختى دىگەن بۇ بىر نىمە ئۇچىغا چىققان تەلۋە ..." دەپ سىزنى تىللاپ بىرىپتىمىش.

— سىزگە كىم دىدى بۇ گەپنى؟ توختىنىڭ چىرايى جىددى تۈس ئالدى.

— ھەي، سوراپ نىمە قىلىسىز؟ گېپىمنىڭ ئاخىرى بار، يەنە تېخى ئۇ بىرەيلەنگە: "توختى ئالى مەكتەپتە ئوقۇيدىغان چېغىدىمۇ تۇتامى يوق بىر نىمە ئىدى، ئۇ ئوقۇتۇش ئىشلىرى راسا بۇزغۇنچىلىققا ئۇچراپ باشباشتاقلىق كۆچەيگەن يىللاردا

ئوقۇش پۈتتۈرگەن، ئۇ ھېچنەرسە ئۆگەنمەيلا ئەپلەپ - سەپلەپ خىزمەتكە چىقىۋالغان، توختى ھېلىمۇ ھارامزەدىلىك بىلەن جان بېقىۋاتىدۇ ..." دەپ سىزنى كەمسىتىۋاتقانلىقىنى ئۆز قۇلىقىم بىلەن ئاڭلاپ قالدىم، — كېرىم ھەييارلىق بىلەن توختىنىڭ كۆزىگە تىكىلدى. بۇ سۆزلەر گويا شامالدۇرغۇچتەك توختىنىڭ يۈرىكىدىكى ئالىسقاچان پەسلەپ قالغان رەشىك ۋە ئۆچمەن-لىك ئوتىنى يېڭىۋاشتىن پۈۋلەپ ئۇلغايتماقتا ئىدى. ئۇنىڭ رەڭگى - روھى بىردىنلا ئۆزگىرىپ قاپقىدىن قار يىغىشقا باشلىدى. كېرىم ئۇنىڭغا قاراپ كۆڭلى بىر ئىشتىن قانائەت ھاسىل قىلغاندەك بولدى - دە، سۆزىنى داۋام قىلدى:

— خوش، شۇنداق ئىكەن، ئۇنىڭ بىلەن جاننى تىكىپ بەل تۇتۇشۇشقا توغرا كەلمەمدۇ؟! ئۇكا. خەخ بىلەن خەخنىڭ نىمە ئىشى، سىز بىلەن سىرداش، جان - جىگەر بولۇپ قالغانلىقىم ئۈچۈنلا كۆيۈنۈش نۇقتىسىدىن بۇ گەپلەرنى قىلى-ۋاتىمەن. ياخشى نىيەت بىلەن مەسلىھەت بېرىمەنكى، ئۇنىڭ بىلەن ئاخىرغىچە ئېلىشىڭ!

— قانداق ئېلىشىمەن؟

— يېڭى چارىلەر بىلەن ...

— يېڭى چارىلەر بىلەن؟!

— ھەئە ... خۇددى جىننى ئۇسۇلغا سالغاندەك ... ياكى ھارۋا بىلەن توشقان ئالغاندەك ... ئۇقتىڭىزمۇ؟

توختى ئۈنچىقمىدى، بارغانسىرى ئۇنىڭ پىكىر - خىيالى مۇرەككەپلەشمەكتە ئىدى. ئاخىرى ئۇ، چىداپ تۇرالمىدى.

— ھەي، كېرىم ئاكا، قېنى قويۇڭ ھارىسىڭىزنى! سەن قادىر، شۇنچىۋالا كورەڭلەپ كەتتىڭمۇ تېخى!؟ ئانار سىڭىڭمۇ

ياكى مېنىڭمۇ؟ بۇ ئالدىمىزدىكى ئىش تېخى ... — توختى بىردىنلا قاينىغىلى تۇردى ...

كېرىم بولسا يوشۇرۇن قەلب كۈلكىسىدىن مەس ئىدى ...

شۇ چاغ توك قاچتى، ئۆينىڭ ئىچىنى تۈن قاراڭغۇلۇغى قاپلىدى...

تالاغا چىقسىڭىز ئاسماندا سانجاق - سانجاق يۇلتۇزلار چاراقلاپ يېنىپ تۇراتتى. بولۇپمۇ چولپان يۇلتۇزى ھەممىدىنمۇ بەكرەك نۇرلىنىپ يەر - جاھانغا خوش تەبەسسۇم بىلەن باقاتتى.

يەتتىنچى باپ

بۈگۈن كېچە ئىشخانا بىناسىنىڭ كارىدور تېمىغا چاپلانغان بىر پارچە چوڭ خەتلىك گېزىت ھەممەيلەننىڭ دىققىتىنى قوزغىدى:

"... ئاتالمىش 'ئىسلغار ئوقۇتقۇچى' قادىر — ئەمىلىيەتتە ئەڭ ئۇچىغا چىققان قالاق، ئۇ، ئۆتكەن شەنبە كۈنى كەچتە شەھەردىن چىقىۋېتىپ بىر بۇزۇق ئايالنى ئىندەككە كەلتۈرۈپ بىر كېچە ياتىغىدا قوندۇرغان ... بۇخىل چېكىدىن ئاشقان ئەخلاقسىزلىق قىلمىشنى كورمەسكە سېلىپ ئۆتكۈزۈۋېتىشكە بولمايدۇ. ئوزىمىزنىڭ ساپ قەلبىمىز ۋە پورولېتارىياتلىق مەجبۇرىيىتىمىز بىلەن تەشكىلگە مەلۇم قىلىشنى توغرا تاپتۇق، تەشكىلنىڭ سەل قارىماسلىغىنى ئۈمىت قىلىمىز.

ھورمەت بىلەن:

خەنجەر ۋە توقماق»

بۇ خۇددى چۈچىتىلگەن ياققا پىياز سالغاندىن كېيىن ئۇنىڭ پۇرىغى ئەتراپىنى بىر ئالغاندەك، ئەتىگەندىلا پۈتۈن مەكتەپكە پۇركەتتى. ھەممىلا يەردە، بارلىق كىشىلەرنىڭ ئاغزىدا مۇشۇ توغرىلىق پاراڭ قوزغالدى.

تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتۇش گوروۇپپىسىدىكى تالاش - تارتىش ئېخىمۇ قىزغىن تۈس ئالدى، كېرىم ئاق قۇچقاچتەك جاۋىلدايتتى:

— بۇ بالا توغرىسىدىكى قارىشىم باشتىلا باشقىلارنىڭكىدىن باش-

قىچىرەك ئىدى، — دەيتى ئۇ، — راستىنى دېگەندە قادىر ئۆزۈندىن بۇيان قۇۋلۇق بىلەن شان-شەرەپ تېپىپ كەلدى. مانا ئەمدى راستىنلا مېزى چىقتى، "هايۋاننىڭ ئالىسى تېشىدا، ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە" — دېگەن شۇدە ...!

يەنە بىر ئوقۇتقۇچى كېرىمنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلىدى:

— كىم ياخشى، كىم يامان، مانا بۈگۈن ئاشكارىلاندىغۇ؟ قىڭغىر ئىش قىرق يىلغىچە... ئۇ ھەر قانچە قىلسىمۇ ئۆزىنىڭ ئەگرى-بۈگرى يەرلىرىنى يوشۇرالماي قالدى-دە!

شۇ چاغدا يەنە بىر ئوقۇتقۇچى سۆز ئالدى:

— مېنىڭچە قادىر-ئۇ يولغا ماڭمايدۇ، ئۇنىڭ مۇنداق پەسكەشلىك بىلەن شۇغۇللىنىشىنى مەن ئەقلىمگە سىغدۇرالمايمەن، كىم بىلىدۇ، بەلكىم بۇ گەپنىڭ ئۇشتۇمتۇت ئوتتۇرىغا چىقىپ قېلىشىدا بىرەر كوڭلى قارىنىڭ سۇيىقەستلىك ھەركىتى بارمۇ تېخى...

تالاش-تارتىش باشلانغاندىن بېرى ئۈنچىقماي ئولتۇرغان ئالىم ئاكا ئەندى سۆز ئېلىپ چورتلا دېدى:

— قادىرنى پەرىشتە دېمىمۇ قارىمايمەن، ئۇمۇ ئىنسان. ئىنسان ئىكەن ھەرخىل نۇقسانلاردىن خالى بولمايدۇ. بىراق، قادىر ئۈستىدىكى ئۆزۈن مەزگىللىك كۆزىتىشىمگە ئاساسەن شۇنداق دېيەلەيمەنكى، ئۇ، بۇنداق ناشايەن ئەدەپسىز ئىشلار بىلەن ئۆزىنى بۇلغاشنى خالىمايدۇ. مېنىڭچە، ئۇنىڭ ئۈستىدىكى بۇ ئاجايىپ ئېبىيپتە جەزمەن بىرسىنىڭ-بىر كەمدەك ھەيارنىڭ ئويىنى، بارغۇ دەيمەن. — ئالىم ئاكا مىيىغىدا كۈلدى ۋە ھەممەيلەنگە بىر-بىرلەپ قاراپ چىقتى، كېيىن كېرىمگە مىقتەك قادالدى. بۇ قادىلىشتىن كېرىمنىڭ بۇرنىنىڭ ئۇچى تەرلەپ، رەڭگى-روھى ئىختىيارسىز تاتاردى. ئالىم ئاكا بىردىن جىددى تۇسكە

كىرىپ سۆزلىدى، — چوقۇم ئېيتىمەن، توز يالىغان ئىت قوپارغۇ ئاستىدا ئۆلىدۇ. ئادەملەرنىڭ ھاياتى، ئىستىقبالى بىلەن ئويناشقان بىر ئۇچۇم مىتە قۇرۇتلار كۈنلەرنىڭ بىرىدە تارىخنىڭ ھەققانىي جازاسىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ.

— سەن قادىرنى ئاقلىماقچىغۇ دەيمەن؟ — دېدى كېرىم ئوكتەملىك بىلەن سۆز قىستۇرۇپ.

— مەن كوز قارىشىمنى قويدۇم، ئاقلاش ئىشقا كېلىدىغان بولساق، مۇبادا شۇنداق بىر زورۇرىيەت تۇغۇلۇپ قالسا، ئۇنىڭ بىرىنچى دەرىجىلىك ئاقلىغۇچىسى ئۆزەم بولىمەن.

— ئويلاپراق سۆزلە! ئازراق ئىمكانىيەت قالدۇرغىنىڭ تۈزۈككۇ دەيمەن.

— ئىمكانىيەت دەمسەن؟ مېنىڭچە مەسىلە ئايان، چوڭ خەتلىك گېزىتتە بۇ مەسىلىنى "ئۆزىمىزنىڭ ساپ قەلبىمىز ۋە پرولېتارىياتلىق مەجبۇرىيىتىمىز بىلەن تەشكىلگە مەلۇم قىلىشنى توغرا تاپتۇق، تەشكىلنىڭ سەل قارىماسلىقىنى ئۈمىت قىلىمىز. ھۆرمەت بىلەن خەنجەر ۋە توقماق" دەپ يېزىپتۇ، ئۆزىنى ۋىژدانلىق ھېساپلىغان بۇ كىشىلەر ئەجەبا ئاشكارا ئوتتۇرىغا چىقىشتىن قورقىدىكەن!؟ بۇ ئۇلارنىڭ پاكىتقا ئىگە بولغانلىقىمۇ؟ خەنجەرمىش، توخماقمىش تېخى! بۇ تىرناقتىن كىر ئىزلەپ، قىلنى پىل قىلىپ كورسىتىپ پىتنە-پاسات بىلەن كۈن ئوتكۈزۈپ نەپ ئېلىپ قالغان ھېلىقى "ئىسىيانچىلار" نىڭ رەزىل ئويۇنى.

— ئالىم!؟ ...

— كىمكى ئۆزىنى ۋىژدانلىق ھېساپلىسا، كىشىنىڭ بەختى-سائادىتىدىن كۈلسۇن، قايغۇ-زارىغا يىغلىسۇن، بۇ ئىنسانىي ئەخلاق.

ئوقۇتقۇچىلار بىر-بىرىدىن سۆز تارتىشىپ تالاش-

تارتىشنى بارغانسېرى چوڭقۇرلاشتۇرماقتا ئىدى. ئىشىك ئېچىلىپ، ئىشخانىغا مەكتەپ مۇدىرى سادىق ئەپەندى كىردى-دە، ئالىم ئاكىنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى.

— بۇ ئىشنىڭ تېگى-تەكتىگە يېتەلمەي بېشىم قاتتى، — دېدى سادىق ئەپەندى ئىشخانىسىغا كىرىپ ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ئالىم ئاكىغا قاراپ، — قېنى، سىز ئېيتىپ بېقىڭا؟! بۇ قانداق ئىش زادى؟

— مەنمۇ ھەيرانە-ھەس، بۇ تولىمۇ كۈتۈلمىگەن تاسادىپىلىك، ئوخلاپ چۈشۈمگىمۇ كىرمىگەن ئىش، — دەپ جاۋاپ قايتۇردى ئالىم ئاكا.

مەن ئويلايمەن، — دېدى سادىق ئەپەندى، — قادىرمۇ ئىنسان، بۇڭا ئۇنىڭغىمۇ ئىككى تەرەپلىمە قارىماي بولمايدۇ، مىش-مىش گەپلەردىن قارىغاندا، شۇ كۈنى كەچ مەھەل ئۇنىڭ ياتىقىغا بىر ئايالنىڭ كىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەنلەر بارەك قىلىدۇ، ئەمما، مېنى قالتىس گۇمانغا سېلىۋاتقان ئىككى ئىش بار: بىرى، ئەگەر مەلۇم قىلىنغان مەسىلە ئىشەنچلىك بولىدىغان بولسا، ئۇلار نېمە ئۈچۈن ئۆز ئىسىملىرىنى يوشۇرۇپ، سىمۋوللۇق ئىسىم قوللىنىدۇ؟ يەنە بىرى، نېمە ئۈچۈن ئالدى بىلەن تەشكىلگە مەلۇم قىلماي ئوغرىلىقچە تامغا چاپلىشىدۇ؟ بۇ ئىشتا چوقۇم بىر شەيتانلىق بارمىكىن دەيمەن؟

— بۇ ئىش مېنىڭ يۈرىكىمنى بەكمۇ ئېچىشتۇردى. يىگىرمە نەچچە يىل ئوقۇتقۇچىلىق قىلىپ نۇرغۇنلىغان ياشلارنى تەربىيىلىدىم، يەنە ئاز بولمىغان ياشلار بىلەن ئۇچراشتىم، بۇلارنىڭ ئىچىدە مېنىڭ ئەقىدەم ۋە ئىشەنچىمنى ئەڭ كۈچلۈك دەرىجىدە جەلىپ قىلغىنى قادىر بولغان ئىدى. بىر كىتاپنى ئوقىسام: "ئول ياشكى ئون سەككىز ياشتا بىر ئائىلىگە باش

بولدى. ئول كىشىكى قىرق ياشتا تەلۋە-تەنتەك ياش بولدى" دەپ يېزىپتىكەن. يەنە، مەشھۇر شائىر شەيخ سەئىدىنىڭ «گۈلۈستان» دىگەن داڭلىق ئەسىرىدىن مۇنداق بىر كۇپلىت شېئىرنىمۇ كۆرگەن ئىدىم:

بولۇپتۇ قەترى سۇ سۈرەتتە ئادەم،
كى قىرق كۈن ئانىسى قارنىدا ياتقان.
قىرق يېشىدا بولمىسا ئەقىل ھەم ئەدەپ،
ئۇنىڭ ئادەملىگى ئەلۋەتتە يالغان.

مېنىڭ چۈشۈنىشىم شۇكى: بۇ، كىشىلەرنىڭ تەربىيىلىنىش جەريانى بىلەن تەربىيىنى قوبۇل قىلىشىنىڭ ئۆزگىچىلىكىگە قارىتىلغان بولسا كېرەك! قادىر بۇ ئەخلاق ئىمتىھانىدىن ئەلا نەتىجە بىلەن ئۆتۈپ كېلىۋاتقان ئەمەسمۇ؟! ئۇنىڭغا كوز تەككەندەكلا بىر ئىش بولدى. مەنمۇ بۇ ئىشتا چوقۇم بىر يامان قول بارمىكىن، دەپ ئويلايمەن. بايا سىلەر دىگەن مىش-مىش گەپكە كەلسەك ئۇنىمۇ تەكشۈرمەي بولمايدۇ.

— قادىرنىڭ كەيپىياتى قانداقراق؟

— كەيپىياتى ... ئۇ دەيدۇ: ھاقارەت، تۆھمەت-مىھمانىدەك ئەدەپلىك، خۇش پېئىل، مۇلايىم كەلمەيدۇ، ھامان قاراقچىدەك كېلىدۇ. بۇنداق كىشى بىزنىڭ سەگەك تۇرۇشىمىزغا پايدىلىق، مەن ھازىرچە ئۆزەمنى ئاقلىمايمەن. ئامما، تولۇق ئىشەنچ بىلەن ئېيتالايمەنكى، قەلبىم پاك، قېنى تەكشۈرۈپ بېقىشسىلا، ھەر ھالدا ھايات مۇرەككەپ ئىكەن، مېنىڭمۇ مۇرەككەپرەك بولۇشىمغا توغرا كېلىدىغان ئوخشايدۇ...

— ياخشى دەپتۇ. مەن مۇنداق ئويلاۋاتىمەن، بۇ ئىشنى

جىددىراق تۇتۇپ بىر تەرەپ قىلىۋېتىشىڭىز لازىم. ھە، ئۆردىكىنى ئۆردەك، غېزىنى غاز قىلىۋەتمىسەك ياخشى بولمايدۇ.

— مەنمۇ شۇ پىكىردە.

— مۇنداقتا سىزگە مەسلىھەتىم، بۇ ئىشقا ئۆزىڭىز قول سالسىڭىز قانداق؟

— بولىدۇ، بولىدۇ.

— تېزرەك، تەپسىلىرەك، ئىنچىكىرەك بولسۇن!

— خاتىرجەم بولسىلا!

ئالىم ئاكا مۇدىرنىڭ ئىشخانىسىدىن چىققاندا، ئىشخانا بىناسىنىڭ جەنۇبىي تەرىپىدىكى ئىشىكتە توختى بىلەن ئانار سۆزلىشىپ تۇراتتى.

— چوڭ خەتلىك گېزىتنى كۆردىڭىزمۇ؟ — دەيتتى توختى.

— كۆرمىدىم، ئاڭلىدىم، — دەپ جاۋاب بېرەتتى ئانار.

— بۇنىڭغا قانداق قاراشتىسىز؟

— قادىر خۇددى قۇمدىن سۈزۈپ ئېلىنغان ئالتۇنغا ئوخشايدۇ. بۇ گەپ-سۆزلەر قادىرغا قىلىنغان بىر تۆھمەت بولۇپ، گويا ئۆدەككە سۇ يۇقمىغاندەك، ئۇنىڭغىمۇ يۇقمايدۇ.

— ئەگەر ئىش راستىنلا شۇنداق بولۇپ چىقسىچۇ؟

— خاتىرجەم بولۇڭ، لەۋزىمگە ئىگىمەن.

— ھېچ بولمىغاندا، شۇنداق دەپ پەرەز قىلىنغاندىچۇ؟

— ھە! سىز زادى مەندىن نېمىنى كۈتمەكچىسىز؟

— ئەگەر راست بولۇپ قالغاندا، قانداق قىلىسىز دېمەكچىمەن.

— ئۇنداقتا، بۇ ئانىسى ئوغۇل بالا دەپ تۇغۇپ، ئۇستۇرگەن بىر ياخشى يىگىتنىڭ تاسادىپىي تېيىلىپ كېتىشى بولىدۇ-دە! ئارقىدىن ئۇ، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، ۋۇجۇدىغا يېپىشىۋالغان

كىرلارنى پاكىز يۇيۇۋېتىپ، توغرا يولنى بويلاپ ئالغا بېسىۋەرسىلا بولمامدىمۇ؟ ھە، سىزنىڭ مەندىن تىلەپ قىلىۋاتقان جاۋابىڭىز باشقىچىرەكمىدى — يە؟

توختى ئۈنچىقمىدى. ئۇ نېمىشقىدۇر سالپىيىپ كەتكەن ئىدى. ئۇنىڭ يۈرىكى ئېگىز-پەس سالاتتى. ئانار چىرايىغا سەلگىنە كۈلكە تۈسىنى بېرىپ داۋام قىلدى:

— توختى، سىز نېمە ئۈچۈن كىشىلەرگە ئۇنداق ھەسەت ۋە ئۆچمەنلىك بىلەن قارايسىز؟ ئېيتسىڭىزا، بۇ مەرەز زادى سىزگە كىمدىن يۇقۇۋاتىدۇ؟

— بۇ نېمە دېگىنىڭىز، ئانار؟

— ئاڭلاڭ! بىز ئىلگىرى ساۋاقداش ئىدۇق، ھازىر خىزمەتداش بولۇپ قالدۇق. قايسىمىزدا بىرەر خاتالىق، سەۋەنلىك كۆرۈلسە، دوستانىلىق بىلەن ئۆزئارا ياردەم بېرىش مەسئۇلىيىتىمىز بار. كىشىلەرنىڭ ئىستىقبال يولىغا قىلتاق قويۇش، كىشىلەرنىڭ بەختسىزلىكى بىلەن ھوزۇرلىنىش ھەقىقى ۋىجداننىڭ ئىشى ئەمەس.

— گېپىڭىزنىڭ ئورامىدىن قارىغاندا، مەن ۋىجدانسىز ئوخشايمەن، شۇنداقمۇ؟

— ئېھتىمال، بەزى يامان كىشىلەرنىڭ سېھرىلىرىگە ئالدىنىپ كېتىپ، ئىندەككە كىرىپ قالسىڭىز ۋىجدانسىزلارچە بەزى يامان ئىشلارنىمۇ قىلىپ قويۇشىڭىز مۇمكىن.

— بۇ گېپىڭىزدىن نېمە مەنا چىقىدۇ؟

— ئىلپىنىڭ قاغا بولسا، يېمىشىڭ پوق، دېگەن مەنا چىقار...

— سىز ماڭا شۇنداق قاراشتىمۇ؟

— بىزدە "مەيدە ئاغرىتقان ئاش ئەمەس، كۆڭۈل ئاغرىتقان دوست" دېگەن گەپ بار. بىز دوست بولمىغان تەقدىردىمۇ،

بىر كەسىپداشلارغۇ، شۇنى قەدىرلىسەك دەيمەن! شۇنىمۇ ئېيتىپ قوياي، مەن سىزنى يامان كۆرمەيمەن، يامان كۆرمىگىنىم ياخشى كۆرۈش تۇيغۇسىنىڭ شاھىدى بولمىسا كېرەك. قالغىنىنى ئۆزىڭىز ئويلاپ كۆرەرسىز، ئەمىسە، مەن سىنىپقا كەتتىم، — ئۇ كېتىۋېتىپ قوشۇپ قويدى، — يەنە بىر قېتىم سەمىڭىزگە سېلىپ قوياي، يېقىندىن بېرى خېلى ئۆزگىرىپ قالدىڭىز... چېغىر يوللاردا چەتنەپ يۈرۈۋەمەڭ. يولنىڭ تۈزى ياخشى. ئاندىن قادىر توغرىسىدا يېزىلغان "چوڭ خەتلىك گېزىت" شەكىللىك تۆھمەت بىلەن ئالدىراپ تولىمۇ كۈلۈپ كەتمەڭ! بۇ كۈلكىنىڭ ئۆمرى قىسقا، ھەقىقى ياڭراق كۈلكە قادىرغا مەنسۇپ بولۇپ، ئۇ ئالدىمىزدا تېخى...

— ئانار!... سىز...

سەككىزىنچى باپ

ئارىدىن ئىككى ھەپتە ئۆتتى.

كەچقۇرۇن.

قادىر ئالىم ئاكىسىنى ئىزلەپ ئۇنىڭ ئۆيىگە بىرنەچچە نۆۋەت باردى، لېكىن ئۇنى تاپالمىدى، ئاخىرى چېگىش خىياللار بىلەن ئۆز ئۆيىگە ئولتۇرۇپ، ناھايىتى كەچ يېتىپ قالدى.

ئۇ ئۆتكەندە ئالىم ئاكىسىغا: "قەلبىم پاك... ماڭا قىلىنىۋاتقان بۇ تۆھمەتلەرنىڭ تېگى - تەكتى ئېنىقلانغىچە ئېغىر - بېسىق بولىمەن، بەك ساراسىمىگە چۈشۈپ كەتمەيمەن" — دېيىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئوڭۇشسىزلىق ئالدىدىكى قەيسەر ئىرادىسىنى بىلدۈرگەن ئىدى. بىراق قادىر ئۆزىنى شۇنچە تەمكىن تۇتقان بولسىمۇ، يۈرىكىنى ئاللىقانداق بىر زىيانداش شىلىپ يەۋاتقاندەك بولاتتى، چۈنكى ئادەمنىڭ يۈرىكى — تۆمۈر - تەسەك ياكى ياغاچ-تاش ئەمەستە!... ئۇ، ھىس - تۇيغۇ، ھاياجان بۇلىغى، مۇھەببەت، نەپرەت، خۇشاللىق ۋە غەزەپنىڭ خەزىنىسى. ئۇ ئىنتايىن سەزگۈر. شۇڭا قادىرنى بىر - بىرىدىن ئېغىر ۋە چىرماش ئوي - خىياللار چۇلغىۋالغان ئىدى؛ ئوقۇش پۈتتۈرۈپ، خىزمەتكە چىققاندىن بۇيانقى ئوڭۇشلۇق ۋە ئوڭۇشسىزلىقلىرى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن ئۆتەتتى:

... قادىر بىر دەرسنى خاتا ئوقۇپ قويغانلىغى ئۈچۈن ئۆزىنى تەكشۈرگەن ھەم كوپچىلىك ئوقۇتقۇچىلارنىڭ سەممى

نىيەت بىلەن قىلغان تەنقىدى ياردەملىرىدىن كېيىن، ئۇ نا-
ھايىتى ئىلھاملانغان ۋە تەربىيىگە ئىگە بولغان ئىدى. ئەمما
كوپچىلىكنىڭ ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن قىلىۋاتقان تەربىيىۋى
سوزلىرىگە ئايرىم بەزى كىشىلەرنىڭ ئىنچىقارلىق بىلەن قىل-
غان زەھەردەك تەنىلىرىمۇ ئارىلىشىپ قالاتتى. ئەشۇ بىر قېتىم
بىرەيلەننىڭ: "ھىم، كوردۇققۇ، ئېيتى ئۇلۇق، سوپىرىسى قۇرۇق
دىگەن شۇدە..." دىگەن سوزى قادىرنىڭ ئوغىسىنى تولىمۇ
قايىنتىۋەتكەن ئىدى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ يۈرىكى "ۋاققىدە" قىلىپ
يىرىلغىدەك بولۇپ، ئويان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ، ئاخىرى ئالىم
ئاكىنىڭ قېشىغا كىرىپ دەردىنى توككەن، ئالىم ئاكا بولسا
ئۇزىنىڭ بېرىلىپ قىلىۋاتقان كەسپى ئۈگىنىشىنى قويۇپ،
ئۇنىڭ گېپىنى سەممىي ئاڭلىغان ۋە روھىي-ھالىتىدىكى
ئوزگىرىشلەرنى چۈشىنىپ، دەردى-ھالىغا يېتىپ، ئۆزۈنىڭچە
ئاتا-بالىدەك ئوچۇق-يوروق مۇڭداشقان... شۇ كۈنىكى
پاراڭ قادىرنىڭ يۈرىكىدە ئوچمەس تەسىر قالدۇرغان ئىدى:
— مەن سىزگە ئېيتسام، — دىگەن ئىدى ئالىم ئاكا، —
دۇنيادا ساپ نەرسە يوق. ئايغا قارىڭا، ئۇنىڭ يۈزىدىمۇ داغ
بار. ئالتۇننى تامامەن ساپ دەمسىز؟ ئۇنداق ئەمەس، ئۇمۇ
زەرگەرنىڭ ئوچىقىغا كىرگەندە، ئۇنىڭ تەركىۋىدىكى كىرەكسىز
نەرسىلەر ئىلغاپ تاشلىنىدۇ. خوش، ئادەممۇ شۇنداق. ئۇنىڭ
ئۇتۇغىمۇ، يېتەرسىزلىكىمۇ بولىدۇ. ئوقۇيدىغان چېغىمدا
بىر ساۋاقدىشىم بولۇپ، ئۇ بىر كۈنى سىنىپتا توپ تېپىپ
ئويناپ، بىر كوزئەينەكنى سۇندۇرۇپ قويغاچقا، ھەممىمىز-
نىڭ ئۇنىڭغا ئاچچىغىمىز كەلگەن ئىدى. بىز ھەقچان ئوقۇت-
قۇچىمىز ئۇنىڭغا قاتتىقراق تەنبىھ بېرىدىغۇ — دەپ ئويلاشقان
ئىدۇق، ئوقۇتقۇچىمىز ئۇنى ئىشخانىسىغا ئېلىپ چىقىپ كەتتى.

كېيىن ئاگلىساق، ئۇقۇتقۇچىمىز ھىلىقى ساۋاقداشقا ناھايىتى
ئىللىق مۇئامىلىدە تەربىيە بېرىپتۇ، "ياخشى گەپ ئىسسىقۇ،
يامان گەپ سوۋۇتقۇ" — دىگەندەك. ئۇقۇتقۇچىنىڭ سەممىي
سۆھبىتى، جايىدا قىلىنغان تەربىيىسىدىن تەسىرلەنگەن ھىلىقى
ساۋاقداش ئۆزىنىڭ خاتالىقىنى دەرھال تونۇپتۇ-دە، ئۇقۇت-
قۇچىغا: "ھورمەتلىك ئۇستازىم، سىلىنىڭ ئاتا-ئانامدىن چارى
يېقىنچىلىق بىلەن قىلغان تەربىيىلىرىدىن دىلىم يورۇدى. مەن
بىخەستەلىك قىلىپ، كوپچىلىك ئۇچۇن زىيان ئۇرغانلىقىمغا
بەكمۇ خىجىل، سىلىگە ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن ۋەدە بېرىمەن،
بۇندىن كېيىن يېتەرسىزلىكىمنى جەزمەن تۈزىتىپ كېتىمەن. يەنە بىر
تەلىۋىممۇ باركى، مىنىڭ ساۋاقداشلىرىمنىڭ ئالدىدا ئۆزەمنى تەك-
شۈرۈشۈمگە پۇرسەت بەرسىلە. مەن باشقىلار ئۈچۈنمۇ بىر جانلىق
دەرسلىك بولسام، ئەگەر، شۇنداق قىلسىلا، تېخىمۇ
خوش بولاتتىم" — دەپتۇ. كېينكى چاغلاردا ھىلىقى ساۋاقداش
ھەممىمىزنىڭ ئۈگىنىش ئۈلگىسى بولۇپ قالدى. ئۇ، ئۆزىنىڭ
ئالغا بېسىش يولى ھەققىدە توختالغاندا مەنىلىك قىلىپ
بىزگە: "ياش كوچەتلەرنى يارامىلىق دەرەخلەرگە ئايلاندۇر-
مىز دېسەك، ئۇنىڭ ياۋا شاخلىرىنى چاتاپ، تۇرۇشقا توغرا
كېلىدىكەن، شۇنىڭدەك، بىزمۇ جەمىيەت ئۈچۈن يارامىلىق كى-
شىلەردىن بولۇپ يېتىشەيلى، دېسەك، باشقىلارنىڭ پىكىرلىرىگە
قۇلاق سېلىشىمىز، باغۋەنلەرنىڭ ياۋا شاخلىرىمىزنى ئېلىپ تاش-
لىشىغا يول قويۇشىمىز كېرەك ئىكەن" — دەيتتى. ئۇكام قادىر،
دەپ بېقىڭا، ئۇ ساۋاقداش قانداقراق ئىكەن؟
يۇقۇرقى ئېيتىلىۋاتقان گەپلەرنىڭ ئۆزى ئۈچۈن بىر قىممەت-
لىق ئەمىلىي دەرس بولۇۋاتقانلىقىنى چۈشىنىپ تۇرغان قادىر
ئالىم ئاكىنىڭ سوئالىغا: "ئۇ ساۋاقداش ھەقىقەتەن بىر ئال-

جاناپ ئۇلگە ئىكەن"..- دىگىنىچە، خىجىل بولغىنىدىن دەرر
زە تەرەپكە قارىۋالغان ئىدى. ئۆز شاگىرتىنىڭ خىجىللىغىنى
بىلگەن ئالىم ئاكا ئورنىدىن تۇرۇپ، دەرىزىنىڭ بىر كوزىنى
قىيا ئېچىپ قويدى. كەچنىڭ غۇر - غۇر شاملى ھويلىدىكى
گۇللەرنى سويۇپ ئوتۇپ، ئۇي ئىچىنى خۇش پۇراققا تول
دۇرۇۋەتتى. ئالىم ئاكا ئىچكەركى ئويدىن دۇتار ئېلىپ
چىقىپ:

— بىرەر - ئىككى پەدە ئاڭلاشقا ئىشتىياقىڭىز بارمۇ؟—
دىدى.

— زوقۇم بىلەن، — دىدى قادىرمۇ جاۋابەن.

شۇ ئەسنادا ئالىم ئاكىنىڭ ئايىلى چاي كەلتۈردى، ئالىم
ئاكا قادىرنى چايغا تەكلىپ قىلىپ قويۇپ، دۇتارنى ھاياجان
بىلەن چېكىشكە باشلىدى. ئۇنىڭ بارماقلىرى تارا ئۇستىدە
چىۋەرلىك بىلەن ئويناپ، گويا دۇتارنى بۇلبۇلدەك سايرىتىشقا
باشلىدى. ئۇ بىر خىل يېقىملىق، لەرزان ئاھاڭ بىلەن «ئوقۇت-
قۇچىمەن» دىگەن ناخشىنى ئوقۇشقا باشلىدى:

ئىنسانلار روھىنىڭ ئىنژىنېرىمەن،
بۇ ماڭا خەلقىمىز بەرگەن زور ئۇنۋان.
رازىمەن بىر ئومۇر مەكتەپ - باغچىدا،
تەربىيچى - باغۋەن بوپ ئاققۇزسام تەر - قان.

ئۇنىڭ قەلبىدىن سۇپ - سۇزۇك بۇلاق سۇلىرىدەك چەشمە
بولۇپ ئېقىۋاتقان ناخشا ساداسى جانان چىمەندەك جاراڭلاپ،
جىم-جىت كېچە ئاسمىنىدا پەرۋاز قىلىپ، ئاستا - ئاستا تە-
بىئەت قوينىغا سىڭىپ كەتمەكتە ئىدى. قادىر ئىككى چېكىسىگە

ئاق سانجىلغان بۇ پىشقەدەم ئوقۇتقۇچىغا قارىغان-
ئۈلدىلەتتىن
سېرى زوقى كېلەتتى.
ئاردىن كوپ ۋاقىتلار ئۆتمەي، كۆنۈلمىگەندە قادىر يەنە
خاتالىق سادىر قىلىپ قويىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ، ئىچ-
بىر ئىچىدىن پۇچىلىنىپ، گويا خام سۇ يېغى ئىچىۋالغاندەك گاراڭ
بولۇپ قالدى. ھەممىلا كىشى ئۇنى ئەيىپلەۋاتقاندەك، نەپرەت
كوزلىرى بىلەن قاراۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى، ئۆز - ئۆزىدىن
نىسىنچىلىق ھىس قىلاتتى. شۇ سەۋەپتىنمىكىن، ئۇنىڭ ئىش-
تىھاسى تۇتۇلۇپ كەتتى، ئۇيقۇسى كەلمەيدىغان بولۇپ قالدى،
كىنو - تىياتىرلارغىمۇ بارماس بولۇۋالدى. ئاخشاملىرى ياتقىدا
يالغۇز ئولتۇرۇپ، ئۆتكۈزگەن خاتالىقى سەۋەۋىدىن ئۆزىنى تەك-
شۈرۈش يىغىنىدا كوپچىلىكنىڭ بەرگەن پىكىرلىرى ھەققىدە
خىيال سۇرەتتى. ھەقىقەتەن ئۇ كۈنكى قادىرنىڭ خاتالىقى
ئۇستىدە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان تەكشۈرۈش يىغىنى باشقىچىلا بىر
قىزغىن تۈس ئالغان ئىدى:

— ئادەم ئۇرۇش، — دەيتتى بىر ئوقۇتقۇچى، — بولۇپمۇ
بىر ئوقۇتقۇچىنىڭ ئۆز ئوقۇغۇچىسىنى ئۇرۇشى تولىمۇ قەبىھ-
لىك، ئەخلاقسىزلىق!

— ئۇ ئەسلىدە دەرسكە قىزىقمايدىغان، ئىنتىزامسىز
بىر ئوقۇغۇچى ئىدى. بۇ قېتىم تەربىيە جەريانىدا ماڭا يان-
دى، — دەپ ئۆزىنى ئاقلايتتى قادىر.

— ئوقۇغۇچىدىكى يېتەرسىزلىك — ئوقۇتقۇچىدىكى يېتەر-
سىزلىك، — دەپ سوز ئالدى يەنە بىر ئوقۇتقۇچى، — دەرس-
نى ئۆزلەشتۈرەلمەسلىكنىڭ ئاساسىي سەۋەۋى — ئوقۇغۇچىنىڭ
ئوقۇتۇش ماتىرىيالى ئۇستىدە مۇستەقىل ئىشلەشنى بىلمىگەنلىگىدە،
ئوقۇغۇچىنى مۇستەقىل ئىشقا ئۇگىتىش — ئوقۇتقۇچىنىڭ

ئىشى، ئايرىم ئوقۇتقۇچىلارنىڭ دەرس بېرىش ئىقتىدارىنىڭ تۆۋەن، مەسئۇلىيەت تۇيغۇسىنىڭ ئاجىز بولۇشى يۇقۇرقىدەك يېتەرسىزلىكنىڭ سادىر بولۇشىدىكى مۇھىم سەۋەپ.

— ئوقۇغۇچىغا ھەقىقى كۆيۈنۈش بولغاندىلا، ئىجابىي جەھەتتىن يېتەكلەشكە ئەھمىيەت بېرىلگەندىلا، ئوقۇغۇچىغا كۆڭۈلدىكىدەك بىلىم بەرگىلى، ئوقۇغۇچىغا قىلىنغان تەربىيىنىڭ مۇنەسىنى كۆرگىلى بولىدۇ. سىز "ئوقۇتقۇچى" دىگەن بۇ شەرەپلىك نامغا خىلاپ ئىش قىلغانسىز، — دەيتتى يەنە بىر ئوقۇتقۇچى، — مېنىڭ بىر ئوقۇغۇچۇم بولۇپ، ساۋاقداشلىرى دائىم ئۇنى "ئالىقانات" دېيىشەتتى. دېمىسىمۇ ئۇ، ئاسمانغا پىچاق ئاتىدىغانلاردىن ئىدى. ئىنتىزامى ناچار، ئۆگىنىشى تۆۋەن ئىدى. ئەمما مەن بىرەر قېتىممۇ قوپاللىق قىلمىدىم. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىن ھەمىشە بىرەر ياخشى خىسلەتنى كۆرۈشنى ئۈمىت قىلىپ، يېقىندىن كۆز سالدىم. بىر كۈنى ئۇنىڭ قولىدا بىر خاتىرە دەپتەر كۆرۈپ قالدىم. قارىسام، ئۇ بۇ خاتىرىگە "خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىن نەمۇنىلەر" دىگەن سەرلەۋھە ئاستىدا! ئۇرغۇنلىغان قوشاق، چۆچەك، لەتىپە، ماقال - تەمسىللەر، ئەقلىيە سۆزلەرنى توپلاپ يېزىۋاپتۇ. مەن بۇ بىخنى كۆرۈپ كۆڭلۈم يايراپ كەتتى. بۇ ئۇچقۇننى ئەڭ زور ئىشتىياق بىلەن گويا مەشئەل ئورنىدا كۆتەردىم. بۇ مەشئەل بارغانسېرى لاۋۇلداپ يېنىشقا باشلىدى...

يىغىن شۇ تەرىقىدە داۋاملاشماقتا ئىدى. قادىر ئۆزىنى گويا ئىگىز ئاسماندىن بىر غايىۋانە كۈچ زەرب بىلەن يەرگە تاشلىۋېتىۋاتقاندەك ھېس قىلدى. ئاخىرىدا ئالىم ئاكا سۆز ئالدى:

— ئوقۇتقۇچى، — دېدى ئۇ ئالاھىدە بىر خىل تەلەپچان-

لىق تەلەپپۇز بىلەن، — ئوقۇغۇچىنى ھەر جەھەتتىن ياخشى تەربىيىلىمەكچى بولسا، ئۇ ھالدا ھەممىدىن ئاۋال ئۆزى ھەر جەھەتتىن ياخشى ئۆگىنىشى كېرەك. مەن باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇيدىغان چېغىمدا بىر ئوقۇتقۇچى "دەرستە ئوينىماي ئولتۇرۇڭلار" دەپ كاچىتىمغا بىر تەستەك سالغان ئىدى. مەن بىر سائەت توختىماي يىغلىغان. ياندۇرقى سائەتتە كىرگەن يەنە بىر ئوقۇتقۇچى مېنى كۆرۈپ قېشىمغا كېلىپ، بېشىمنى سىلاپ، قولياغلىقى بىلەن كۆز ياشلىرىمنى ئېرتىپ قويغان ئىدى. ئەشۇ ئىككى ئوقۇتقۇچىنىڭ ئىككى خىل ئوبرازى ھېلىغىچە كۆز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ. بەزىلەر ئۆمۈر بويى ئوقۇتقۇچىلىق قىلىدۇ - يۇ، بىرمۇ شاگىرتى بولمايدۇ. ئوقۇغۇچىلارنىڭ قەلبىدە "غىل - پال" كۆلەڭگۈ قالدۇرىدۇ. بەزىلەر ئوقۇغۇچىلارنىڭ قەلبىگە شۇنچىلىك سىڭىپ كېتىدۇكى، ئۆمۈر بويى نۇرلۇق يۇلتۇزدەك چاقناپ، گۈلدەك ئېچىلىپ، ناخشا بولۇپ ياڭرايدۇ. بىز قايسى خىلدىكى ئوقۇتقۇچى بولۇشىمىز كېرەك؟!

بۇ سۆزلەر قادىرنىڭ ساددا قەلبىگە سىڭىپ كىرىپ، ئۇنىڭدىكى قەلب داغلىرىنى بىر - بىرلەپ تازىلىغان ئىدى. كېيىنچە قادىر مۇشۇنداق سۆزلەرنىڭ شاراپىتىدىن ئۆزىنى قانداقتۇر بىر ئېغىر روھىي كېسەللىكنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلغاندەك ھېس قىلغان ئىدى.

قادىر ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە، ئورنىدىن تۇرۇپ، بېشىنى بىر سىلكىدى - دە، تاشقىرىغا چىقتى. ئۇ ئايغا قارىدى. ئاي قوتانلاشقان بولۇپ، بىر پارچە بۇلۇت ئارىسىدا لەرزان ئۈزمەكتە ئىدى. ئاندىن ئالىم ئاكىسىنىڭ ئۆيىگە قارىدى. ئۇنىڭ دەرىزىسىدىن تېخىچە چىراق يورۇغى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

"قانداق قىلىش كېرەك؟ قادىر، ھەي قادىر، سەن بۇ تومەت ئۇقلىرى ئالدىدا قانداق قىلىسەن؟" دېگەن خىياللار بىلەن يەنە ئويغا پاتتى...

ئۇنىڭ مۇرىسىگە چۈشكەن كىچىككىنە بىر قولدىن چوچۇپ ئېسىگە كەلگەن قادىر ئۆز يېنىدا ئالىم ئاكىنىڭ تەبەسسۇم بىلەن قاراپ تۇرغانلىقىنى كوردى.

— ئالىم ئاكا! مەن...

— ئۇكام قادىر، كوڭلىڭىزنى چۈشىنىمەن. "باتۇر چامدايدۇ، قورققاق توختايدۇ" دېگەن گەپ بار. كىشى ئالدىغا قاراش كېرەك. مانا! بۇ خەتلەرنى بىر ئوقۇپ چىقىڭ، — ئالىم ئاكا قادىرغا بىر نەچچە خەتلەرنى تۇتقۇزۇپ قويدى.

ئاكىنچە ئايمۇ بىر پارچە بۇلۇت ئارىسىدىن شوڭغۇپ چىقىپ، سۈزۈلۈپ يەر يۈزى جاھانغا نۇر سەپتى.

قادىر ياتىقىغا كىرىپ خەتلەرنى بىر - بىرلەپ ئوقۇپ چىقىشقا باشلىدى. بۇ خەتلەرنى تۇرسۇن ئەپەندىنىڭ شاگىرتلىرى يازغان بولۇپ، ئالىم ئاكا تېخى يېقىندىلا مەكتەپ ئارخىپ يولۇمىدىن تېپىۋالغان ئىدى. بۇ خەتلەر، ئوقۇغانسېرى ئەقىلغا نۇر، دىلغا ھوزۇر بېغىشلىغۇچى چىن ئەقىدە، مۇھەببەت چاقناپ تۇرغان پارلاق كۈچ بىلەن قادىرنى چەكسىز ھاياجانغا سالماقتا ئىدى.

بىر خەت مۇنداق يېزىلغان ئىدى:

"ھورمەتلىك مۇئەللىم!

كېچە ۋە كۈندۈز سىزگە بەخت ۋە سالامەتلىك تىلەيمەن، ئۆزەمنىڭ ئوسۇپ - يېتىلىش جەريانىمنى ئەسلىسەم، سىز ئۆزىڭىزنىڭ سۇباتلىق قامىتىڭىز ۋە ئىللىق چىرايىڭىز بىلەن كوز ئالدىمدا گەۋدىلىنىسىز، مەن بىر يېتىم قىز ئەمەسمىدىم؟

سىز قولۇمدىن يېتىلەپ، ئانا مەكتەپ قوينىغا ئېلىپ كىرىپ، مەن يېتىم قوزىنىڭ بېشىنى سىلاپ، ئاتىدارچىلىق قىلدىڭىز. دەسلەپتە، ئوتتۇلگەن دەرسلەرنى ئىگىمگە ئالالماي، باشقىلار دەرىپىدىن "دوت" دېگەن نام بىلەن كەمسىتىلگەن ۋاقىتلىرىمدا، سىز كويۈنۈش ۋە مېھرىبانلىق بىلەن: "مەيۈسلەنمەڭ سىڭلىم! تىرىشىپ ئەجرى قىلسىڭىز، چەزمەن مۇۋەپپەقىيەتنى كورىسىز" — دەپ ئىلھام بەردىڭىز ھەم قىممەتلىك ۋاقتىڭىزنى چىقىرىپ، ماڭا ئايرىمچە يېتەكچىلىك قىلدىڭ، ئاخىرى يېتىشتۇرۇۋالدىڭىز. كېيىنچە سىزنىڭ ئىنچىكە تەربىيىڭىز بىلەن ئەلاچى ئوقۇغۇچىلار قاتارىغا ئوتتۇم، بۈگۈن سىز ئۇستازىمغا شۇنداق ۋەدە بېرىمەنكى، ۋەتەن ۋە خەلق تاپشۇرغان شەرەپلىك مەسئۇلىيەتنى تولۇق ئورۇنلاپ، توھپە يارىتىپ، سىزنىڭ ئۈمىدىڭىزنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىمەن...."

تۆۋەندىكى يەنە بىر خەتمۇ ئالاھىدە تەسىرلىك يېزىلغان ئىدى:

"ھورمەتلىك ئۇستازىم:

سىز مەن ئۈچۈن سويۇملۇك ئانا... بۈگۈن ئىنتايىن سېغىنىش ئىچىدە سىز ئانامنى ئەسلەپ قالدىم - دە، ھېلىقى تۇيۇقسىز ئاغرىپ قالغان چاغلىرىم كوز ئالدىمدىن ئۆتۈپ ئوتتى. ھاياتىم ئەڭ خەۋپلىك ھالەتتە قالغان ۋاقىتتا، سىز مېنى ئولۇم گىردابىدىن قۇتقۇزۇپ قالغان ئىدىڭىز. ئەگەر سىز مېنى كېچىلەپ دوختۇرخانىغا ئېلىپ بارمىغان ۋە ھەپتىلەپ ئىككىلىنىپ تۇرماستىنلا قىپ - قىزىل ئىسسىق قېنىڭىزنى بەرمىگەن بولسىڭىز، مەن ھەرگىزمۇ ھايات قالمىغان بولاتتىم. سىزدىن ئومرۈم بويى مىننەتدارمەن ۋە سىزدىن ئۆگىنىمەن..."

مانا بۇ خەتمۇ كىشىنى ھاياجانلاندۇراتتى.

ھۆرمەتلىك ئوقۇتقۇچۇم:
سىزگە سالام! ئەبەدى ئېسىمدىن چىقمايدۇكى، سىز ھەمىشە
"ئوقۇغۇچىلار دەرس قالدۇرۇشقا بولمايدۇ، تىرىشىپ ئۆگىنىڭ-
لار، خەلق ئىچىدە 'ئادەم بالىسىنىڭ باھاسى ئىلىم بىلەن'
دىگەن سۆز بار. بىزنىڭ ياشاۋاتقان بۇ سويۇملۇك دىيارىمىز-
دا ئىنسانىيەت ئۈچۈن زورۇر بولغان خىلمۇ - خىل موجىزى-
لەر شۇنچە كوپ بولسىمۇ، تېخى بۇ موجىزىلەرنىڭ كوپچىلىكى
كومۇلۇپ ياتماقتا، بۇ دىيارىمىز ھەقىقەتەن سۈپ - سۈزۈك بىر
پارچە ئاق قەغەزگە ئوخشايدۇ. بۇ جاينى تېزدىن گۈللەندۈ-
رۈش بىزنىڭ بۇرچىمىز. كەلگۈسىدە بۇ جايمۇ ۋەتىنىمىزنىڭ ھەر
قايسى سەپلىرىدە ئۆز پەرزەنتلىرىنىڭ بولغانلىغى بىلەن پە-
خىرلەنسۇن..." — دەيتتىڭىز ۋە مۇشۇ غايە يولىدا ئايىماستىن
كوچ سەرىپ قىلاتتىڭىز. مانا ئارىدىن خېلى يىللار ئوتۇپ كې-
تىپتۇ، سىز ئۆزىڭىزنىڭ ئىسىل پاراسىت ۋە كۈچ - قۇۋۋىتىڭىز-
نى يەنىلا بىزنىڭ مائارىپ ئىشلىرىمىز ئۈچۈن تەقدىم قىلىۋا-
تىسىز، سىز ھەقىقەتەن ياخشى ئۇستاز بولۇشقا مۇناسىپ...
ئوتتۇز پارچىدىن ئارتۇق بۇ خەتلەرنىڭ بەزىلىرىدە تور-
سۇن ئەپەندىنىڭ نام - مەنپەئەت قوغلاشماي بارلىق ئەقىل-
پاراستى، كۈچ - غەيرىتىنى ۋەتىنىنىڭ مائارىپ ئىشلىرىغا
بېغىشلىغان يۈكسەك ئىرادىسى، بەزىلىرىدە تەلىم - تەربىيە خىز-
مىتى جەھەتتىكى ماھارەت - سەنئىتى، بەزىلىرىدە ئاددىي-
ساددا، خۇش پىل، كەمتەر خىسلەتلىرى مەدھىيىلەنگەن. بەزى-
لىرىدە: "ئۇستازىم، جەمئىيەت بىر قايىنام، ئادەم شۇ قايىنام ئى-
چىدە ياشىغۇچى ھەم قۇدرەتلىك، ئەقىللىق، ھەم ئاجىز، پارا-
سەتسىز بىر كۈچ ئىكەن. ئۇ، كورەش ۋە تۇرمۇش جەريانىدا
ھەر بىر قېتىم تۇرلۇك - تۈمەن دولقۇن، خادا تاشلار ۋە پوت-

لمكاشاڭلارغا يولۇقاندا، سىلىدەك سەممىي، ئاق كوڭۇل ياردەم-
چىنى ئىزلەپ بېرىپ ھالالىنغۇسى ياكى خوشاللىقتا قانات
باساپ ئۇچۇپ مۇكىداشقۇسى كېلىدىكەن" — دىگەن سۆزلەر
ئىزھار قىلىنىپ، يەنىلا تورسۇن ئەپەندىدىن ياردەم كۈتۈش-
كەن...
قادىر خەتلەرنى ئوقۇپ تۈگەتتى. بۇ خەتلەرنىڭ ھەر بىر
جۈملىسىدىن قۇياشتەك پارلاپ تۇرغان ئۇستاز - شاگىرتلىق
مۇھەببىتى، ئۇنىڭ قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالغان ئىدى.
شۇڭا ئۇ، بۇ خەتلەرنى ئەڭ قىممەتلىك سوغا بىلدى ۋە ئاۋاي-
لاپ قاتلاپ شىرەسىنىڭ تارتمىسىغا سېلىۋېتىپ، مەنىلىك
كۆلۈمسىرەپ قويدى.
ئەمدى ئۇنىڭ خىيال قۇشلىرى قانداقتۇر بىر تۇمان ئىچى-
گە كىرىپ ئەگىشكە باشلىدى...
ئىشخانا... بىر قانچە ئوقۇتقۇچىلار دەرسكە كىرىپ كېتىش-
كەن، يەنە بىرنەچچىسى دەرس تەييارلاپ، تاپشۇرۇق تەكشۇ-
رۇپ ئولتۇرۇشاتتى.
كىرىم تاشقىرىدىن ئالدىراش كىردى ۋە شىرەسىنىڭ تارتمى-
سىدىن بىر نەرسىنى ئىزلەشكە باشلىدى. ئۇ بىرھازا ئاختۇرۇپ
چىققاندىن كېيىن، بىر مەھەل ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدى. كې-
يىن تاشقىرىغا چىقىپ كەتتى. ئۇن، ئونبەش مىنۇتلاردىن كې-
يىن يەنە قايتىپ كىردى - دە، ھەممە كىتاپ، دەپتەرلىرىنى
ئالدىغا ئېلىپ ھەر بىر ۋاراقلىرىغا قەدەر سىنچىلاپ قاراپ
ئاختۇرۇشقا باشلىدى.
قادىر ئۇنىڭغا يەرتېگىدىن كوز قىرىنى سالغىنىدا، كىرىم-
نىڭ تاپ - تاتىراڭغۇ موكا يۈزلىرىدە بارغانسېرى تەشۋىشكە
ئايلىنىۋاتقان بىر پەرىشانلىقنى سەزدى...

كىرىم ئاختۇراتتى... ئاخىرى ئۇ مەيۇسانە بىر قىياپەتتە لاسسىدا ئولتۇرۇپ قالدى ۋە ئارقا-ئارقىدىن ئىككى تال تاماكا چەكتى. قادىر ئۇنىڭ تېخىمۇ ئۆزگىرىپ كېتىۋاتقان ھالىتىگە قاراپ كوڭلىدە: "پاچىقىڭغا پىت چۈشتى-دە!.. 'ھارامزادە تۈلكە ھامان تۇمشۇقىدىن ئىلىنار' دېگەن ماقالنى ئاڭلىمىغانمىدىڭ؟ ئاختۇرۇپ ئاۋارە بولما!—دەيتتى...

كىرىم ئورنىدىن تۇرۇپ چىقىپ كەتتى.

قادىر يانچۇقىدىن بىر خەتنى ئېلىپ تاتىمىسىغا سېلىپ قويدى. ئۇ، بۇ خەتنى ئەتىگەن دىجۇرنىلىك قىلىۋېتىپ ئىشخانىدىن تېپىۋالغان ئىدى:

دوستۇم! — دەپ يېزىلغان ئىدى بۇ خەتتە، — "يول يىراقى بولسا بولسۇن، كوڭۇل يىراقى بولمىسۇن" دېگەندەك، مېنى ئالاھىدە ئەسلەپ يازغان خېتىڭنى ئېلىپ چەكسىز خوشاللاندىم، ئەگەر شۇ تاپتا يېنىمدا بولغىنىڭدا ئىچ-قارنىمنى بىر توكۇپ، راسا پۇخادىن چىقىۋالغان بولاتتىم. ئەپسۇسكى يىراقتىسەن، شۇڭا خەت ئارقىلىق بولسىمۇ دەۋالاي... بولمىسا "بىرنەچچە زامان بولدى، ئالەم چۆرگىلەي دەيدۇ، يۈرەكتىكى زەرداپ سۇ، قانغا ئۇرسىلەي دەيدۇ" دېگەندەك، دەرت-ئەلەم، ھەسرەت ۋە بۇرۇختۇملۇقتىن پاسىسىدە يېرىلىپ كېتىدىغان ئوخشايمەن. دوستۇم! بىلىسەن، ئەينى ۋاقىتلاردا مۇشۇ ئوقۇتۇش گورۇپپىمىزدا "ئاكاك سەكە" ئىدىم. ھېلىقى ئەپەندى نىكەم بۇ يەرگە ئاپىرىدە بولدى، مېنىڭ ھاۋايىم پەسلەشكە باشلىغان ئىدى. خۇداغا شۇكۇر... مەدەنىيەت ئىنقىلاۋىنىڭ بوران-چاپقۇنلىرى ئۇنى پۇۋلىۋەتتى. مەنمۇ يېنىكلەشكەندەك بولدۇم. ئەمما، نەدىن بىلەي، ئۇنىڭ ئۆز پۇشتىنىڭ خۇددى ئاق يەردىن ئۈنۈپ چىققاندەكلا ئالدىمدا پەيدا بو-

لىدىغانلىقىنى؟! ئۇ، دادىسىدىن ئۇن ھەسسە ئۈستۈن ماھىرلىق بىلەن ئالدىمنى توراپ تۇرۇۋاتىدۇ. كاساپەتنىڭ بالىسى بىر شەيتاندە! ئادەم بىر ئىشنى ئويلاپ بولغىچە، ئىشلەپ بولۇپلا قاراپ تۇرغان. مانا، ماڭا ئەتتۇر قىسمەت!...

قادىر ئەتىگەن بۇ خەتنى ئوقۇپ بولۇپ، خەتنىڭ ئاخىرىدىكى: "دوستۇڭ كىرىمدىن" دېگەن ئىمزالىقكە كوزى چۈشكەندە تېنى ئىختىيارسىز شۈركۈنۈپ كەتكەن ئىدى.

ئۇ شۇنداق ئوي-خىياللار بىلەن بەنت بولۇپ، تۈن نىسپى شەپتىن ئوتكەندە ئاندىن كوزى ئۇيقۇغا كەتتى.

ئۇ، ئۇخلاپ قېلىپ، يېقىنقى يىللاردىن بۇيانقى ھاياتىدا بىرىنچى قېتىم تاڭ سەھەرنىڭ ساپ-ھاۋاسىدىن نەپەس ئالالمىدى. ئۇنى ئالىم ئاكىنىڭ ئاۋازى ئويغىتىۋەتمىگەندە، يەنە قانچىغىچە ئۇخلار ئىدىكىن-تاڭ؟!

— قادىر، ھەي قادىر!

قادىر چوچۇپ ئويغاندى.

— ھە! مانا مەن، مانا!

— تېخىچە ئۇخلاۋاتامسىز؟ ئورنىڭىزدىن تۇرۇڭ! مەن سىزنى تەنتەربىيە مەيدانىدا كۈتۈپ تۇرىمەن.

ئالىم ئاكا قادىرنىڭ ئۈستىدە چاپلانغان چوڭ خەتلىك گېزىت توغرىسىدىكى تەكشۈرۈش خىزمىتىنى جىددى تۇتۇپ ئىشلىدى. تەكشۈرۈش چوڭقۇرلاشقانسېرى مەسىلە شۇنچە ئايدىڭلاشماقتا ئىدى. بولۇپمۇ ئۇ تاپشۇرۇۋالغان بىر پارچە پاش قىلىش خېتىدە: چوڭ خەتلىك گېزىت چاپلانغان ئاخشىمى سائەت ئون ئىككىلەردە كىرىم بىلەن توختىنىڭ ئالدىراپ-تېنەپ ئىشخانا بىناسىغا قاراپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئىنكاس قىلىنغان ئىدى.

ئالىم ئاكا مەيدانغا قاراپ كېتىۋېتىپ، ئۆتكەن كۈنى تىل-ئەدەبىيات ئوقۇتۇش گۇرۇپپىسىدىكى ئوقۇتقۇچىلار بىلەن پىكىرلەشكەندە، كېرىمنىڭ قانداق ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى، خىرە، خۇنۈك كۆزلىرىنىڭ خالتا قاپاقلىرىدىن قانداق چىققانلىقىنى، ئاپتاپتا قالغان پەتنىگاندەك قورۇلۇپ كەتكەن يۈز گۆشلىرىنىڭ قانداق لىپىلداپ مىدىرلىغانلىقىنى، قوللىرىنىڭ قانداق تىترەپ، ئوراۋاتقان تاماكىسىنىڭ چېچىلىپ كەتكەنلىكىنى... ئەسلەيتتى.

ئۇپۇق قىزىرىپ قۇياش چوغلاندى، ئۇنىڭ يىپەكتەك نۇرلىرى نەباتات ئۈستىدىكى سىماپتەك شەبنەم ئۈستىدە يالتىرىدى.

ئۇزۇن ئۆتمەي قادىرمۇ چىقتى ۋە ئالىم ئاكا بىلەن ئىللىق سالاملاشتى. ئۇنىڭ چىرايى خېلىلا جۇدەپ، كۆزلىرىنىڭ تېگىدە كۆكۈش ئىزلار پەيدا بولغان ئىدى. ئالىم ئاكا: "ھەي بالا، باش-ئايىغى يوق ئوي-خىياللار سېنى خېلى ئىزىپتۇ-دە" دەپ ئويلىدى ئىچىدە. كېيىن خالىراق جاي ئىزلەپ، قادىرنى توپ-توغرا مەكتەپنىڭ بېغىغا باشلاپ ماڭدى.

باغ جىمجىت ۋە ئەتىگەننىڭ ھايات بەخش سالقىنى بىلەن تولغان ئىدى. ئۇلار مېڭىشنى داۋام قىلىپ، كېلەڭسىز شاخلىرى بىلەن ئەتراپنى بىر ئالغان، مېۋىلىرى تۆكۈلگەن ئۆرۈكلۈكلەردىن، شاخلاردا شەرۋەت سۈلىرىنى تۆكۈپ تۇرغان شاپتۇللۇقلاردىن، رەت-رەت كەتكەن توغاچ، ئامۇت كوچەتلىرى ئارىسىدىن، قىزىل يالقۇندەك يېنىپ تۇرغان ئانارلىقلاردىن، بۇرنىدىن شىرنىسى ئېقىپ تۇرغان ئەنجۈرلۈكلەردىن ... ئۆتتى. بولۇپمۇ ھەرخىل ئالمىلارنىڭ گۈپۈلدەپ

تۇرغان مەزىلىك پۇراقلىرى مۇھىتنى قاپلاپ، ھاۋادا ئۇچۇپ، بۇ يەردىن نەپەس ئالغۇچى ھەربىر كىشىنى ھوزۇرلاندۇراتتى. ئۇلار ئېرىق بويىدىكى يېشىل بەرقۇتتەك چىمەن ئۈستىدە ئولتۇرۇشتى. ئالىم ئاكا باققا قاراپ ھوزۇرلىنىشتىن ئۆزىنى باسالماي:

— ئاجايىپ گۈزەل-ھە؟ — دېدى.

قادىر بېشى بىلەن تەستىقلاش ئىشارىسىنى بىلدۈرۈپ:

— باغنىڭ تازا مەي بولۇپ، شەرۋەتكە تولغان ۋاقتى-دە، — دەپ جاۋاپ بەردى.

— مۇشۇنداق ياخشى ھاۋا، ياخشى باغدا بىرپەس كۆڭۈلدىكى پاراڭلىرىمىزنى قىلىشۋالايلى. ئۇكا، — دەپ سۆز باشلىدى ئالىم ئاكا، — كېرىمنىڭ خېلىدىن بېرى سىزنىڭ ئۈستىڭىزدە قانداق پىتنە-پاساتلار بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلگەنلىكى توغرىسىدا بۇرناكۈن ئېيتقان پىكرىڭىز پۈتۈنلەي ئورۇنلۇق. گەپنى ئېچىپراق ئېيتقاندا، بۇ ئىشنىڭ تارىخىي يىلتىزى بار، بۇنىڭ بېشى كېرىم بىلەن مەرھۇم ئاتىڭىز تۇرسۇن ئەپەندىنىڭ مۇناسىۋىتىگە بېرىپ تاقىلىدۇ... ھەي! ... تۇرسۇن ئەپەندى! ... تەققى-تۇرقى چىناردەك، مىجەز خۇلقى كۈز ئاپتىۋىدەك، بىلىمى بۇلدۇقلاپ تۇرغان بۇلاقتەك، قوسىغى كەڭ ئۇپۇقتەك، ئىرادىسى قەيسەر بۈركۈتتەك، قىسقىسى ئالتۇندەك ئېسىل ئادەم ئىدى-دە! ...

ئالىم ئاكىسىنىڭ بۇ سۆزلىرى قادىرنىڭ قان تومۇرلىرىنى دولقۇنلاتماقتا ئىدى. ئۇنىڭ نۇرلۇق كۆزلىرى يىراقلارغا — كۆك ئاسمانغا تىكىلگەن بولۇپ، كالپۇكلىرى لومۇلدەپ، مەڭزىنى بويلاپ ئېقىپ چۈشكەن ئىككى، تامچە ياش ئال-

دىدىكى مامكاپنىڭ ياپرىقىدا لىغىلداپ توختاپ قالغان ئىدى. بۇھالدىن ئالىم ئاكىسىنىڭ ھاياجانىدىن سوقۇۋاتقان يۈرىكى تەرتىپسىز ھالدا سوقۇشقا باشلىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ سوزىنى داۋام قىلدى:

— رەھمەتلىك ئازاپ چەككەن ئەشۇ بىر نەچچە يىللارنى ئەسلىگەندە، ھەقىقەتەن كىشىنىڭ يۈرىكى ئۆرتىنىدۇ ...، — ئۇ يىراق ئۇپۇققا كوز تىككىنىچە خېلى ئۇزۇن جىم بولۇپ قالدى. كېيىن ئېغىر بىر خۇرسىنىۋېلىپ قويۇپ دېدى:

— دۈشەنبە كۈنى ئىدى. تۇرسۇن ئەپەندى ئۈچىسىغا ئاق پاكىچۇ كوينەك، زىغىررەڭ سارجا شىم، پۇتىغا قىزىل خۇرۇم بەتىنكە كىيىپ مەغرۇر ھالدا ئىشخانىغا كىرىپ كەلگەن ئىدى. تاپ باستۇرۇپلا بىرتوپ غەلىيانچىلار داقا - دۇمباقلىرىنى چېلىشىپ، شۇئار توۋلىشىپ، قويۇندەك تۇرۇلۇپ كېلىشكىنىچە ئۇنى ئارىغا ئېلىۋالدى. بۇ مالىمانچىلارنىڭ ئالدىدا، تولا چاغلاردا كوپىنچە دەرسلەردىن دائىم ئەڭ تۆۋەن نومۇر ئېلىپ، ساۋاقداشلىرى تەرىپىدىن "قۇرۇق كاللا" دېگەن ئاتاققا ئىگە بولغان قارا چوقۇر بىر ئوقۇغۇچى تۇراتتى. تۇرسۇن ئەپەندىگە بىرىنچى بولۇپ ئوقىنى شۇ ئاتتى:

— گېزەندە! — دېدى ئۇ ئالا - تاغىل توۋلاپ، — بۈگۈندىن باشلاپ ئولۇمگە مەھكۇمسەن، پەقەت يىرۋاش - يۇمشاق بولۇشۇڭغىلا بولىدۇكى، قالايمىقان سوزلەپ، زەھەرلىرىڭنى چېچىپ، قالايمىقان ھەركەتلەرنى قىلىشىڭغا يول قويۇلمايدۇ، — ئۇ مۇشتۇملىرىنى تۇرسۇن ئەپەندىگە تەڭلەپ تۇرۇپ شۇئار توۋلىدى:

— فېئوداللىزىم، كاپىتالىزىم ۋە شىيۇجېڭجۇيىنىڭ ئەڭ ئەشەددىي جارچىسى تۇرسۇننى يوقىتايلى!

مالىمانچىلارمۇ بۇشۇئارنى تەكرارلىدى:

— يوقىتايلى!

تۇرسۇن ئەپەندى خاتىرجەم ھالدا توپقا تىكىلدى ۋە ئىشخانىنىڭ ئىشىكى ئالدىدا كېرىمنىڭ بىر ئوقۇغۇچىنىڭ قولىغا ئاللانىمىلەرنى دەپ پىچىرلاۋاتقانلىقىغا كوزى چۈشتى ۋە ئىچىدە: "ھە، بۇ رەزىل ئىشلارغا سەن ئىپلاس بوت قۇيرۇقلۇق قىلىۋېتىپسەندە! ..." دەپ ئويلىدى. ئاندىن "قۇرۇق كاللا" دىن سورىدى:

— نېمە جىنايەتلەر ئۈچۈن ئولۇمگە مەھكۇم بولىدىكەنمەن، "فېئوداللىزىم، كاپىتالىزىم ۋە شىيۇجېڭجۇيىنىڭ ئەڭ ئەشەددىي جارچىسى" دېيىشكە نېمە ئاساسىڭلار بار؟ شۇنى بىلمەكچىمەن.

"قۇرۇق كاللا" گەپ قىلىشقا تەمشىلىۋىدى، ئۇنىڭغىچە كېرىم ئىشىكتىن ئېتىلىپ كىرىپ كەلدى ۋە زەھەرلىك تىللىرىنى سوزدى:

— ھىلىگەرلىك قىلما، تۇرسۇن! جىنايەت دېسەڭ سەندە قاپ - تاغارلاپ تۇرۇپتۇغۇ ....

— ھە! — دېدى تۇرسۇن ئەپەندى زاڭلىق بىلەن مىيىقىدا كۈلۈپ، — بۇ ئىشنىڭ تۇترۇقچىسى ئۆزەم بولىمەن دېگىنە؟ ئەمما، ئاقىۋىتىڭ "ئالدامچىنىڭ قۇيرۇغى بىر تۇتام" دېگەندەك بولۇپ قالمىسۇن يەنە؟! — ئۇ مالىمانچىلارغا قاراپ مۇراجىئەت قىلدى، — ماڭا پىكرىڭلار بولسا، بىجانىدىل ئاڭلاشقا ھەر قاچان تەييار مەن، ئەمما ئېزىتقۇ تۇمانلار ئالدىدا قايمۇقۇپ قالماڭلار! بولۇپمۇ

ھىلىگەر تۈلكىلەرنىڭ دائىما چۈشۈپ قېلىش ئەك خەتەرلىك، مەن ھازىرلا بىر بايانات ئېلان قىلاي:

ياشايمەن مەن، ھاياتىمغا قارايمەن زور ئۈمىت بىلەن،
ئۇلۇغ ئەمگەكچى خەلقىمنى ئىشەنگەن زورتېغىم دەيمەن،
ئوقۇتقۇچىلىق قىلىپ ئۆتكەن قەدىرلىك بۇ ھاياتىمنى،
ئۆمرۈمنىڭ باھار - يازى، گۈللەنگەن چېغىم دەيمەن.

— ئاغزىڭنى يۇم! — دەپ كاكىرىدى كىرىم.

— تېخى سۆزلەشكە تامامەن ھەقلىقمەن، — دەپ ئېتىراز بىلدۈردى تۇرسۇن ئەپەندى.

كىرىمنىڭ كۆزلىرى چانىغىدىن چىقىپ كەتكۈدەك ھالدا تېخىمۇ ئەسەبىلىشىپ:

— ئاختۇرۇڭلار! — دېدى.

بىرنەچچە "ئىسيانچى" تۇرسۇن ئەپەندىنىڭ شىرە ۋە ئىشكاپلىرىنى مالتىلاپ ئاختۇرۇشقا باشلىدى ۋە كىتاب - ماتېرىياللىرى ئارىسىدىن بىر قۇچاق كىتاپلارنى ئايرىپ ئېلىپ بىر چەتكە دۆۋىلىدى، كىرىم بۇنىڭدىن بىرنى قولىغا ئېلىپ ۋاراقلاپ كۆرگەندىن كېيىن، تۇرسۇن ئەپەندىنى ھازىرلا يەۋېتىدىغان ئەلپازى بىلەن:

— مانا، سىنىڭ جىنايىتىڭ، كۆرۈپ قوي! — دېدى. ئاندىن كۆپچىلىككە قاراپ، — كۆردۈڭلارمۇ، بۇ مۇتەئەسسىپ تېخى دىنىي كىتاپلارنىمۇ ساقلاپتۇ، — دەپ چۇقان سېلىشقا باشلىدى، مانا شۇ چاغ تۇرسۇن ئەپەندى قاقاقلاپ كۈلۈۋەتتى ۋە كەسكىنلىك بىلەن ئۇنىڭغا رەددىيە بەردى:

— ھەي ناكەس! ... سېنىڭچە كونا ئىملادىكى كىتاپ بولسىلا دىنىي كىتاپ بولامدۇ؟

تۇرسۇن ئەپەندىنىڭ بۇ سۆزى مالىمانچىلارنىڭمۇ دىققەت - ئېتىۋارىنى تارتقان ئىدى. شۇڭا ئۇلار بىرئاز سۈكۈت قىلىپ تۇردى.

— ھەي ناكەس! .. — دەپ تەكرارلىدى تۇرسۇن ئەپەندى، — سەن بۇ كىتاپنى ئوقۇيالامسەن؟ بۇ ئۇلۇغ - مۇتەپەككۇر شائىر ئەلىشىرناۋايىنىڭ «خەمسە ناۋايى» سى، بىلىپ قوي! بۇ، بۈيۈك مۇقەددەس كىتاپ.

كىرىم قاتتىق ھودۇقۇپ قالغان ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۆزىنى ئالاھىدە غالىپ تۇتۇشقا تىرىشىپ دېدى:

— كىمنىڭ، قانداق كىتاۋى بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، سېرىق مەدەنىيەت جۈملىسىدىن! بەرىبىر فېئودالىزىم، كاپىتالىزىم، شىۋىجىيىگىچىيى ...

— جۆيلىمە! — دېدى تۇرسۇن ئەپەندى، ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايى غەزەپتىن تىترەپ كەتتى، — بۇ ئالتۇن غەزنە، ئۆلمەس بايلىق.

كىرىم "قىزىل كاللا"غا قاراپ بۇيرىدى:

— ئىمىشقا قاراپ تۇرىسىلەر! بۇ كىتاپلارنى ساقلاشنى چوقۇم يامان غەرەز بار. بۇلارنى ئۇنىڭ بويىنىغا ئېسىڭلار، سازايى قىلىش كېرەك.

بىر نەچچە "ئىسيانچى" لار كىتاپلارنى شوينىغا چىگىپ تۇرسۇن ئەپەندىنىڭ بويىنىغا ئاستى ھەم ئۇنى ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ ئالدىغا دەشكۈشلەپ ھەيدەپ چىقتى. بۇ يەردىمۇ يەنە بىر توپ ئوقۇغۇچىلاردىن تەشكىللەنگەن بىر مالىمان ئۆزئۆزىدىن - ئۆزئۆزىگا كەتكەن تاملارغا چوڭ خەتلىك گېزىت چاپلاۋاتاتتى. مەكتەپ مۇدىرى سادىق ئەپەندى

باشلىق بىر نەچچە كىشى ئالا - يېشىل، ئىگىسىز قالپاقلار كىيدۈرۈلگەن ھالدا، بىر قانچە ئىسيانچىلارنىڭ نازارىتى ئاستىدا چوڭ خەتلىك گېزىت كۆرۈشۈۋاتاتتى. ئەنە، ئاۋۇ تەرەپتىن يەنە بىر مالىمان ئىككى نەپەر ئوقۇتقۇچىنى دەشكەشلەپ ئېلىپ كەلدى. مەكتەپ ئىچى ئەنسىزلىك، ۋەھىمە، پاتىپاراقچىلىق بىلەن تولغان بولۇپ، مىسلى كۆرۈلمىگەن بىر سوغاقچىلىق ھۆكۈم سۈرمەكتە ئىدى.

— مانا، قالدى جىنايەتلىرىڭنى بۇ يەردىن كۆرۈۋال!

كېرىمنىڭ خىرە كۆزلىرىدە گاھ ئەڭ زەھەرلىك كۈلكە، گاھ تەكىتگە يەتكۈسىز ئۆچمەنلىك ۋە كۆرەلمەسلىك ئەكس ئېتەتتى.

ئىنچىكە كاناپ شوينىدا چېگىلگەن بىر نەچچە ئون كىتابنىڭ ئېغىرلىقى بېسىمىدىن بويۇن گوشلىرى چىدىغۇسىز ئېچىشىپ ئاغرىۋاتقانلىقىغا پىسەنت قىلماي تۇرغان تۇرسۇن ئەپەندى تەتۈر بۇرۇلۇپ ئاسمانغا قارىۋالدى. ئاسماننىڭ قەرىدە بىر توپ قارا بۇلۇتلار ئەگىپ يۈرەتتى. ئەمما يەنە، بۇ بولۇتلارنىڭ ئۈستى تەرىپىدىن ئۆتكۈر نۇرلىرى بىلەن يەر - زېمىنغا قاراپ قويۇلۇۋاتقان قىزغۇچ شەپەق قارا بولۇتلار تورىنى يېرىپ ئۆتەتتى. تۇرسۇن ئەپەندى ئەنە شۇ نۇرلارغا باقاتتى.

كۈنلەر كۈنلەرنى قوغلاپ، ھەپتىلەر ھەپتىلەر بىلەن ئۇلىشىپ ئۆتمەكتە ئىدى. بۇ جەرياندا يۈز بەرگەن ئاجايىپ - غارايىپ ئىشلارمۇ ئاز بولمىدى.

تۇرسۇن ئەپەندى ئۈچۈن ھەر كۈنى ئون سائەت چامىسىدا، ئېغىر، مەجبۇرى ئەمگەك قىلىشقا، ئۇزۇلمەي بولۇپ تۇرغان رەھىمسىز كۈرەشلەرگە بەرداشلىق بېرىشكە، كىشى قەلبىنى

ئۆرتەيدىغان ئاچچىق تىل - ھاقارەتلەرنى كۆتىرىشكە ۋە ھەر دوقمۇشتا بۇ ئادالەتسىزلىكلەرگە تاقابىل تۇرۇشقا توغرا كەلدى. شۇ كۈنلەردە ئۇ ئۆزىنى ئىمكان قەدەر مەردانە تۇتتى. "كىشىدە، — دەيتتى ئۇ، — ھېچنەرسىدىن قورقمايدىغان قەتئىيلىك، قەيسەر ئىرادە بولغاندىلا، ئاندىن ئۇ كىشى پولاتتەكمۇ مۇستەھكەم بولۇپ، ھەر قانچە ئېغىر سىناقلارغا بەرداشلىق بېرەلەيدۇ".

مانا ھېچ كۈتمىگەندە ئۇنىڭ ئۈستىدە بىر سۈيىقەستلىك ھەرىكەت ئويۇشتۇرۇلدى ...

يېرىم كېچە، تۇرسۇن ئەپەندى ئۇيقۇدا ئىدى. كېرىمنىڭ باشچىلىقىدا يەتتە - سەككىزچە "ئىسيانچى" ئۇنىڭ ياتىقىغا باستۇرۇپ كىرىپ، تارتقۇچلاپ ئويغىتىپ سىنىپقا ئېلىپ چىقتى.

— بۈگۈن ساڭا ئاخىرقى پۇرسەت، — دېدى كېرىم تۇرسۇن ئەپەندىگە زاڭلىق بىلەن قاراپ، — تەرسالىق قىلساڭ ساڭا ھېچبىر پايدا كەلتۈرمەيدۇ. فېئوداللىزم، كاپىتالىزم ۋە شيۇجېڭجۇيىنىڭ قارا ماللىرىنى بازارغا سېلىپ، ياش ئەزىمەتلەرنى زەھەرلىگەنلىكىڭنى ئىقرار قىلامسەن - يوق؟

— بىكارغا ئۆزەڭنى ئاۋارە قىلما! سەن دېگەن ئۇ "قارامال" لار قايسى ئىكەن؟

— مەسىلەن «خەمسى ناۋايى».

— يەنە؟

— ئابدۇرېھىم نىزارىنىڭ «رابىيە - سەيدىن» داستانى.

— يەنىچۇ؟

— خوش، «چىن تومۇر باتۇر» دېگەن چۆچەك.

— يەنە بارمۇ؟

— يەنە ... ھېلىقى سوۋېت يازغۇچىلىرىنىڭ ئەسەرلىرى.

— "سوۋېت يازغۇچىلىرى" دېگىنىڭدە كىملەرنى كۆزدە تۇتۇۋاتىسەن؟

— كىملەر بولاتتى؟ گوركىي قاتارلىقلاردە ...

تۇرسۇن ئەپەندى ئۆزىنى توختىتىپ ئالالماي تىلى قىپ - تىلىقىپ كۈلدى ۋە زاڭلىق بىلەن دېدى:

— سەن ئۆزەڭنى "تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسىمەن" دەپ قارايسەن تېخى ... سەندىن سوراپ باقاي، يۇقۇرىدا ئىسمىنى ئاتىغان ئەسەرلەر قاچاندىن بېرى فېئوداللىزم، كاپىتالىزم ۋە شيۇجېڭجۇيىغا تەئەللۇق بولۇپ قالدى؟ قېنى جاۋاپ بېرىپ باقامسەن؟

كۆپچىلىك جىم ئىدى. كېرىمنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ، ۋۇجۇدى چىدىماسلىقتىن تىترەيتتى. تۇرسۇن ئەپەندى غالىپلارچە داۋام قىلدى:

— سەن شۇنى بىلىۋالغىنىڭكى، بۇ ئەسەرلەر خەلقنىڭ ئەقىل - جەۋھەرلىرى ۋە خەلق دانىشمەنلىكىنىڭ يەكۈنى. ئۇلۇغ يازغۇچى، شائىرلارنىڭ يۈرەك ناخشىلىرى. خەلق ئۆزلىرىنىڭ بۇ شانلىق مەدەنىيىتىنى ھۆكۈمران سىنىپلارغا ھەرگىز ئۆتۈنۈپ بەرمەيدۇ.

— سەن تولا گەپتانلىق قىلما، ئەڭ ياخشىسى بېشىڭنى ئېگىپ، مەسىلەڭنى تاپشۇرۇشۇڭ كېرەك، — دېدى كېرىم ئۆزىنى باسالمىغان ھالدا تۇرسۇن ئەپەندىنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — بۇ سېنىڭ نۇتۇق سۆزلەپ ئۆزەڭنى كۆرسىتىدىغان مەيدانىڭ ئەمەس.

— سەن ھەرقانداق ئۇپا - ئەڭلىكلەر بىلەن ئۆزەڭنى پەدازلاپ ئوتتۇرىغا چىقساڭمۇ، يىرگىنىشلىك بەشرەڭنى يوشۇرۇپ قالالمايسەن! — دەپ تاقابىل تۇردى تۇرسۇن ئەپەندى، — سېنىڭ ئەزەلدىنلا مېنى غۇلىتىشنىڭ كويىدا قانداق شەيتانلىقلارنى قىلىۋاتقانلىقىڭ ھەممە كىشىگە بەش قولدەك ئايان. گويا مەن قولاپ كەتسەملا، سەن "بۇ مەكتەپتە بىمالال كېرىلىپ يۈرىمەن، كوكلەردە پەرۋاز قىلىمەن" — دەپ ئويلايسەن. ئەگەر ھەقىقى پەرۋاز قىلىمەن دەيدىكەنسەن، ئۆگەن، ئىشلە! جاپا چېكىپ ئۆگەنمەي، ئىشلىمەي تۇرۇپ، باشقىلارنى ئوردىغا ئىتتىرىش بىلەن ئۇلارنىڭ ئورنىنى ئىگەللىيەلىشىڭ مۇمكىنمۇ؟ مەن ساڭا ئېچىنىمەن. ئەلۋەتتە كىشىلەرگە سۇيىقەست قىلىش بىلەن ئۆتكۈزگەن شۇ ئۆمرۈڭنى بىلىم ئۆگىنىش، ئىنسانىيەت ئۈچۈن پايدىلىق مۆجىزىلەرنى يارىتىش ئۈچۈن سەرپ قىلساڭ نېمە دېگەن ياخشى بولاتتى - ھە!

كىرىم تۇرسۇن ئەپەندىنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە زەردە بىلەن
ئۇنىڭ يۈزىگە ئۇردى.

— مانا، ساڭا ئەمدى مۇشۇ لازىم!

تۇرسۇن ئەپەندىنىڭ كوزلىرى غەزەپتىن چاقناپ، يۈزلىرى
ئەلەمدىن پۇرۇلدى.

— هازىرچە مۇرادىڭغا يەتكەندەك قىلىسەن. "قورققان ئا-
ۋال مۇشت كوتىرەر" دىگەندەك، سەن هايۋانى ئۇسۇل بىلەن
ئالدىن مۇشت كوتىرىۋالدىڭ. ئۇنىڭ ئۇستىگە هازىر سىنىڭ
تەلىيىڭ ئوڭدىن كىلىپ، ئوزەڭچە مەقسىدىڭگىمۇ يەتتىڭ. ئەم-
ما سەن بەك بالدۇر خوش بولۇپ كەتمە! سىنى ئاگاهلاندۇ-
رۇپ قويايكى، بۇ قاباهەتلىكلىرىڭ ئۇچۇن ئۆزۈڭغا بارماي
تارىخنىڭ هەققانى سورىقىغا تارتىلىسەن. ئاقىۋىتىڭ "نىيىتى
يامانىنىڭ قازىنى توشۇك" دىگەندەكلا بولىدۇ. هەرگىز توخ-
تۇر كۇت بولالمايدۇ. بورىگە تىپكەندىغان تاياقىنىڭ ئاخىرقى
هىساپتا قويىغا تىگىشى مۇمكىن ئەمەس!

— ئۇرۇڭلار!

كىرىمنىڭ شۇنداق دىيىشى بىلەن هەممەيلەن گويا يىرتقۇچ
هايۋانلاردەك تۇرسۇن ئەپەندىگە تاشلاندى. ئارقا - ئارقىدىن
يىگۋاتقان مۇشت، پەشۋالارنىڭ زەربىسىدىن تۇرسۇن ئەپەندى-
نىڭ كوزلىرى بىردىنلا غۇۋالىشىپ، نىرۋىلىرى ئاستا - ئاستا
سىزىمىنى يوقاتتى ۋە هۇشىدىن كەتتى.

ئۇ، بىشىغا قۇيۇلغان مۇزدەك سۇنىڭ تەسىرىدىن هۇشىغا
كەلگەندە پۇتۇن ئەزالىرى چىداپ بولماسلىق دەرىجىدە ئاغ-
رىيتتى. شۇنىڭغا قارىماي، ئۇ كىرىم بىلەن ئىلىشىش ئۇچۇن
لىۋىنى چىڭ چىشلەپ، كۇچىنى توپلاپ تىك تۇردى.

كىرىمنىڭ ئالا - تاغىل، يىرگىنىشلىك ئاۋازى يەنە ئاڭلاندى:

— خوش، ئەمدى نىمە دەيسەن؟

تۇرسۇن ئەپەندى كۇلۇپ تۇرۇپ دىدى:

— ۋىجدانسىز! قىنى، ۋاقتىنچە توپىلاڭدىن توغاچ
ئوغرىلاپ تۇر، لىكىن ئىيتىپ قويايكى، قىڭغىر ئىش قىرق
يىلغىچە ...

ئالىم ئاكا ئىغىر بىر ئۇھ تارتىپ قويۇپ توختاپ قالدى ...
قادىر ئاشۇ مۇدهىش يىللارنىڭ قارا كولەڭگىلىرىنى ئىسىگە
ئىلىپ، ئىختىيارسىز يىغلاپ تاشلىدى. ئالىم ئاكا ئالدىدىكى،
بىر تال شۇمبۇيىنى غەزەپ بىلەن يۇلۇۋالدى - دە، ئۇنى چەي-
لەپ تۇرۇپ دىدى:

— ئۇكام قادىر! تارىخ تۇرسۇن ئەپەندىنىڭ دىگەنلىرىنىڭ
توغرىلىقىنى تامامەن ئىسپاتلىدى. ئۆزۈن ئوتمەي كىرىمنىڭ
نەقدىرىمۇ شەرمەندە ئاقىۋەتكە قالدى. ئۇ دەسلەپ تۇرسۇن
ئەپەندىگە قۇش قىلىپ سالغان هىلىقى "ئىسيانچىلىرى" تەرىپى-
دىن تىگىشلىك ئەدەپ - جازاسىنى يىدى. بىر كۇنى بىر توپ
مالىمان ئۇنىڭ بىشىغىمۇ ئالا - يىپىشىل قالپاقىنى كىيگۈزۇپ،
ئالدىلىرىغا سىلىپ يۇگۇرتكىنىچە ئىلىپ كىلىپ بىزنىڭ توپىمىز-
غا قىتىۋەتتى. ئۇ ئىپلاس هە دەپ يىغلايتتى، نالە قىلاتتى.
لىكىن هىچكىم ئۇنىڭغا قىلچىمۇ هىسسداشلىق قىلىشنى خالى-
مايتتى. هەر كۇنى بولۇپ تۇرىدىغان ئاچچىق تاپا - تەنىلەر
ئىككى ئايغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە ئۇنىڭ چاچلىرىدا ئاق
پەيدا قىلغان ئىدى. هەممىمىز ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاتىماستىن
"كىرىم هەسەت" دەپ مەسخىرە قىلاتتۇق. ئۇ سۇغا چۇشكەن
مۇشۇكتەك تۇگۇلۇپلا يۇرەتتى ... — ئالىم ئاكا كۇلدى ۋە
داۋام قىلدى:

— ۋاقىت كۇزدە غازاڭ توكۇلگەندەك تىز ئوتمەكتە ئىدى،

بىز يەنە قايتا يورۇقلۇققا چىقتۇق، نامىمىزنى ئەسلىگە كەلتۈ-
رۈش يىغىنىدا تۇرسۇن ئەپەندى قىسقىچىلا قىلىپ: «مەكتەپتىن
ئىبارەت بۇ باغچىدا يەنىلا ئۆمۈر بويى ياخشى باغۋەن بولۇپ
قالىمەن» دېگەن ئىدى. ئاشۇ چاغدا كىرىممۇ ئانىمىنىڭ ئالدى-
دا پوتلىلىرىنى ئېقىستىپ تۇرۇپ: «مەڭگۈ يامان ئىش قىلماي-
مەن» دەپ ۋەدە بەرگەن ئىدى.
ئالىم ئاكا بىر پەس تۇرۇۋېلىپ دېدى:
— ھەي ... «ياخشىغا كۈن يوق، يامانغا ئۆلۈم» دېگەندەك،
تۈگىمەس بولغان يۈرەك كېسىلى تۇرسۇن ئەپەندىنى بىزدىن
مەڭگۈ ئايرىدى. بىز ئەڭ قەدىردان بىر سەپدىشىمىزدىن ئاي-
رىلدۇق، مەكتەپتە ئەڭ تالانتلىق بىر ئوقۇتقۇچىدىن ئايرىل-
دۇق. ۋەتەن ئەڭ سادىق بىر پەرزەنتىدىن ئايرىلدى.
ئۇ يىغلاۋاتاتتى، قادىر ھەم شۇنداق. ئىككىيلەننىڭ بۇلاق-
تەك كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياشلار قۇيۇلاتتى ...
— شۇنداق قىلىپ، — دەپ سۆزىنىڭ ئاخىرىنى داۋاملاش-
تۇردى ئالىم ئاكا كۆز ياشلىرىنى قول ياغلىقى بىلەن ئېرتىپ
تۇرۇپ، — كىرىم بولسا «ئۆگەنگەن خۇي ئۆلگىچە» دېگەندەك
يەنە شۇ ھەسەتخورلۇقى بىلەن، كىشىلەرگە زىيان سېلىش
ھىساۋىغا كۆڭلىنى خۇش قىلىدىغان پەسكەش ھالىتىدىن قالغى-
نى يوق. مانا كۆرۈپ تۇرۇپسىز، ئەمدى ئۇ سىزگە تۇزاق
قويماقتا. خاتىرجەم بولۇڭكى، تۇرمۇش رەھىمسىز، مۇنداق
نىجىسلار پات ئارىدا خۇددى مۇشۇ شۇم بۇيىدەك يۇلۇپ تاش-
لىنىدۇ، — ئۇ سول قولىنى قادىرنىڭ مۈرىسىگە ئېلىپ تۇرۇپ
قوشۇپ قويدى، — بىر خەلق ماقالىسىدا، «باتۇرلۇق بىلەن
بۆرە تۇت، ئەقىل بىلەن تۈلكە» دېيىلگەن ئىكەن. ئۇ مەيلى
بۆرە بولسۇن، ياكى تۈلكە بولسۇن، بىزنىڭ ئالدىمىزدا جەز-

مەن قايتا تۇتۇلۇپ قالدۇ. ئۇكام قادىر، ئېھتىمال بۇ ئىشلار-
دىن خەۋىرىڭىز بولسىمۇ، چوڭقۇر بولمىغان بولغىيدى.
— شۇنداق، — دېدى قادىر يىغىدىن ئۆزىنى توختىتىپ، —
بەزى ئىشلاردىن ئاز-تولا خەۋىرىم بولسىمۇ، لېكىن كىشى
قەلبىنى ئازاپلايدىغان بۇنچىۋالا ئىنچىكە جايلىرىنى بىلمىگەن
ئىكەنمەن. يۈرىكىمگە مەڭگۈ ئۆچمەس تامغا بولۇپ بېسىلىپ
قالغىنى — دادام رەھمەتلىك جان ئۈزۈش ئالدىدا: «بالام
سەن مېنىڭ ئىزىمنى بېسىپ قالغىن!» دېگەن ئىدى. «يول
يۈرسەڭ باشقا چىق، سۆز ئۈزسەڭ قاشقا» دېگەندەك، دادامنىڭ
ۋەسىيىتىنى چوقۇم ئورۇنلايمەن. بۇ يولدىكى، بارلىق توسال-
غۇلار مەن ئۈچۈن «قىيىنچىلىق قورقۇنچاقنىڭ يۈكى، باتۇر ئۈ-
چۈن توخۇ تۈكى» دېگەندەك بولىدۇ، خالاس.
ئۇلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى، بۇ چاغدا كۆك ئاسماندا
ئۈزۈپ كېتىۋاتقان قۇياش ئىللىق، سېخى نۇرلىرىنى كەڭ
زېمىنغا ئايىماي سەپمەكتە ئىدى.

توققۇزىنچى باپ

قادىر ئالدىراش ھالدا سىنىپقا قاراپ كېتىۋاتاتتى. چۈنكى يەنە يېرىم سائەتتىن كېيىن باشلىنىدىغان "ئەدەبىيات كېچىسى" باشلىنىش ئالدىدا تۇراتتى. ئۇ، ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ شەرقىي ئىشىكىگە يېقىنلاشقاندا، ئالدى تەرەپتىن — ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ ئىچىدىن كېرىم چىقىپ قالدى. ئۇ، توپ-توغرا قادىرغا قاراپ كېلىۋاتاتتى. بۇنىڭدىن ئۇنىڭ بىرەر گەپ-سۆز ياكى ئىش بىلەن كېلىۋاتقانلىقىنى سەزگەن قادىر قەدەمىنى بوراپلا، ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ شىمالىي ئىشىكىگە قاراپ ماڭدى. لېكىن كېرىم يۈگۈرگەندەكلا كېلىپ قادىرنىڭ ئالدىغا ئۆتتى ۋە ھىلىگەرلىك بىلەن ھىجىيىپ تۇرۇپ دېدى:

— ئۇكام قادىر، بۈگۈن سىنىپىڭىزدا "ئەدەبىيات كېچىسى" ئۆتكۈزۈلىدىغان ئوخشايدۇ-ھە!

— شۇنداقراق ئورۇنلاشتۇرۇۋىدۇق، — دەپ سوغاققىنا جاۋاپ بەردى قادىر.

— ۋوي! ئۇنداق بولسا بىزگە تەكلىپ قەغىزى بېرىلمىدىغۇ؟

— بىز دېگىنىڭىز كىملەر؟

— ھە، ياق، شەخسەن ئۆزەمگە دېمەكچىمەن.

— ھە، شەخسەن ئۆزەمگە دەڭ، ئەزەلدىن بويان ئۆتكۈزۈلۈپ كېلىۋاتقان "ئەدەبىيات كېچىسى" نىڭ تەرتىپلىرى سىزگە مەلۇملۇققۇ؟! خوشنا مەكتەپلەردىن، ئۆز مەكتىۋىمىزنىڭ ھەرقايسى بولۇم-تارماقلىرىدىن ۋە يەنە ھەر بىر سىنىپلاردىن

مەلۇم ساندىكى كىشىلەرگە تەكلىپ قەغىزى يېزىلىدۇ. تىل-ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىلىرىدا بولسا، بۇ ئۇلارنىڭ ئۆز ئىشى دەپ قارىلىپ، ئۇنداق قىلىنمايدۇ. لېللا گەپنى قىلسام سىز بىلەن بىز شۇ ئىشنىڭ بىۋاستە تەشكىللىگۈچىلىرى ئەمەسمۇ؟ مەيلى تەكلىپ قەغىزى يېزىلسۇن ياكى يېزىلمىسۇن، جەزمەن قاتنىشىش كېرەكتە ... بۇ سىزگىمۇ چۈشىنىشلىكتۇ!

— تېخى ھېلىلا ئالىمنىڭ قولىدا بىر تەكلىپ قەغىزى كۆرگەن ئىدىم. بۇ ئىشنى شۇڭا سوراپ باققۇم كەلدى-دە! ...

— راست، ئالىم ئاكىغا تەكلىپ قەغىزى بېرىلدى. بۇ، ئالىم ئاكىغا "ئەدەبىيات كېچىسى" دە ئالاھىدە بىر شېئىر ئوقۇپ بېرىش ئۈچۈن ئالدىن بېرىلگەن تەكلىپ قەغىزى، سىزنىڭ بۇنداق قائىدىدىنمۇ خەۋىرىڭىز بولسا كېرەك؟

كېرىم ھىجايدى.

— ئۇنداق بولسا، مەسىلەن، ھە، ئۇقۇشۇلماسلىق بولۇپتۇ — ئۇكا، ئەمدى چۈشەندىم. خوش، يەنە بىر گەپ، ھە، مەسىلەن، مەنمۇ بىرەر پارچە شېئىر ئوقۇپ بەرسەم قانداق بولار؟

— قېنى، ئەھۋالغا قاراپ باقارمىز، ۋاقىت يار بېرەمدۇ-يوق.

قادىر سىنىپقا قاراپ مېڭىپ كەتتى. كېرىم ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ھەسەتخورلۇق بىلەن قاراپ قالدى ۋە ئۆز ئىچىدە: "ئاناڭنى!... ئەگەر، سەن مېنى باشقىلار بىلەن تەڭ دەرىجىدە كۆرۈشنى خالىغان بولساڭ، نېمىشقا باشقىلار قاتارى ماڭىمۇ بىرەر پارچە بىر نەرسە ئوقۇپ بېرىشكە ئالاھىدە تەكلىپ قەغىزى بەرمەيسەن؟ توختاپتۇر قېنى"، دەپ غۇڭشىدى.

"ئەدەبىيات كېچىسى" گە قاتنىشىدىغانلار توپ-توپ بولۇپ، كەينى-كەينىدىن سىنىپقا كىرىشكە باشلىدى.

سىنىپ گويا ئوت چاقنىغاندەك چاقناپ تۇراتتى. شەرقىي

تامدىكى ئەينەك دوسكىنىڭ ئىككى يېنىغا ھەر خىل گۈل ۋە
نەقىشلەر سىزىلغان بولۇپ، ئوتتۇرىسىغا ئاستىن - ئۈستۈن
قىلىپ، خۇش خەت بىلەن: "ياشلار تىرىشىڭلار، ئانا ۋەتەنگە
ئوتتەك قىزغىن ياشلىق باھارىڭلارنى بېغىشلاڭلار" دىگەن شو-
ئار بىلەن "ئەدەبىيات كېچىسى" دىگەن خەتلەر يېزىلغان ئى-
دى. سىنىپنىڭ ئارقا تەرىپى — غەربىي تامغا ئېسىلغان ئۇزۇن
لوزۇنكىغا ھەل بىلەن يېزىلغان: "ئۆگىنىش، ئۆگىنىش، يەنە
ئۆگىنىش" دىگەن سوزلەر ئەتراپقا نۇر چېچىپ تۇراتتى. سى-
نىپنىڭ ئىككى يېنى — شىمالىي ۋە جەنۇبىي تامغا: "ئوقۇغۇ-
چىلارنىڭ تىل - ئەدەبىيات دەرسىدە يازغان ماقالىلىرىدىن
تاللانمىلار" دىگەن سەرلەۋھە ئاستىدا تام گېزىتى ئىشلەنگەن
ئىدى. شىرە ۋە ئورۇندۇقلار توت تام ياقىلىتىپ تىزىلىپ ئوت-
تۇرىسىدىن ئالاھىدە بىر سەھنە چىقىرىلغان ئىدى.
سىنىپ باشلىقى چىمەن ئوتتۇرىغا چىقىپ "ئەدەبىيات كېچە-
سى" نىڭ باشلانغانلىقىنى ئېلان قىلغاندا، ئۇزۇنغا سوزۇلغان
گۈلدۈراس ئالقىش ساداسىدىن سىنىپ ئىچى لەرزىگە كەلدى.
كەينىدىن چىمەن:
— ھورمەتلىك ئۇستازىمىز قادىر سوزلەيدۇ، — دىدى.
قادىر ئورنىدىن تۇرۇپ سالماق قەدەم بىلەن ئوتتۇرىغا
چىقتى ۋە ھاياجان بىلەن كوپچىلىككە قارىدى. بىر چەتتە
سادىق ئەپەندى قاتارلىق مەكتەپ مەسئۇللىرى، خوشنا مەك-
تەپلەردىن كەلگەن مېھمانلار، ئوقۇتقۇچىلار ئولتۇرۇشاتتى. بۇ
يەردە كىرىممۇ بار ئىدى. يەنە بىر تەرەپتە ھەرقايسى سى-
نىپلاردىن كىرگەن ئوقۇغۇچىلار ئورۇن ئالغان ئىدى. قالغان
ئورۇنلارغا قادىرنىڭ سىنىپىدىكى ئوقۇغۇچىلار ئورۇنلاشقان
ئىدى. ئانار بولسا، مۇشۇ ئوقۇغۇچىلار قاتارىغا كىرىۋالغان

ئىدى. قادىر سالماقلىق بىلەن كوپچىلىككە بىر قۇر قاراپ
چىققاندىن كېيىن، كوزلىرىدىن ئوت چاقنىتىپ تۇرۇپ سوز-
لەشكە باشلىدى:
— مېھمانلار، ئۇستازلار، ساۋاقداشلار سىلەرگە سالام!...
كوپچىلىك گۈلدۈراس ئالقىش ياڭراتتى. قادىر سوزىنى دا-
ۋام قىلدى:
— "ئەدەبىيات كېچىسى" ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئوزئارا ئۆگىنىش،
تەجرىبە ئالماشتۇرۇش، نەتىجىلەرنى كورەك قىلىش، كەمچىلىك-
لەردىن ئىبرەت ئېلىش كېچىسى، بۇ بىر قىممەتلىق ئەڭ ئەھمى-
يەتلىك ئۆگىنىش مانىۋىرى. ئوقۇ - ئوقۇ-
تۇش سۇپىتىنى يۇقۇرى كوتىرىشنىڭ بىر خىل ئۈنۈملۈك تەد-
بىرى. مەن كېچىمىزگە ئىشتىراك قىلغان بارلىق يولداشلارغا
بىلدۈرۈپ قويۇشنى خالايمەنكى، بىزنىڭ تەييارلىقىمىز ئۇزە.
شۇڭا بۇ كېچىنى ھەممىمىز ئورتاق ھالدا ياخشى، كوڭۈللۈك
بىر كېچە قىلىپ ئوتكۈزسەك! باھار غۇنچىلىرىدەك پۇرەكلەپ
كەتسۇن بىزنىڭ بۇ كېچىمىز!
ئۇ يەنە گۈلدۈراس ئالقىش سادالىرى ئىچىدە ئوز جايىغا
كېلىپ ئولتۇردى. ئاندىن چىمەن يىغىنىنىڭ نوۋەتتىكى كۈن-
تەرتىۋىنى ئېلان قىلدى:
— «ئۆگىنىش توغرىسىدا سوھبەت» دىگەن بىر كورۈنۈشلۈك
سەھنە ئەسىرى ئورۇنلىنىدۇ.
ئىككى نەپەر ئوقۇغۇچى سەھنىگە چىقىدۇ ...
ئا: ساۋاقداش، سىزگە بىر ئىلتىماسىم بار ئىدى. مالال كەل-
مىگەن تەقدىردە، ماڭا ئۆگىنىشتە بىرئاز ياردەم قىلسىڭىز
دەيمەن.
ب: بۇ ناھايىتى ياخشى ئارزۇ ئىكەن. خوشاللىق بىلەن، قو-

لۇمدىن كېلىشچە يارلىشاي.

ئا: سىزدىن يوشۇرمايمەن، مۇشۇ كۈنلەردە، ئەپلەپ - سەپلەپ ئاران دىگەندە ئاتمىش نومۇر ئېلىپ ئوقۇۋاتىمەن.

ب: نەتىجىڭىز ھەقىقەتەن تۆۋەن ئىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە «ئەپلەپ - سەپلەپ» دەۋاتامسىز؟

ئا: شۇنداق، سىزگە سەممىي سوزلەۋاتىمەن.

ب: ماڭا ئىشەنگەنلىكىڭىزگە رەھمەت. سىزدىن سوراپ باقاي، «ئەپلەپ - سەپلەپ» دىگىنىڭىزنىڭ تەپسىلاتى نىمە؟

ئا: ھە، ئۇزىنىسى، بۇ ... «ئوغرىغا نىمە كەم» دىگەندەك، مەنمۇ ئىمتىھانلاردا ئوغرىلىقچە كوچۇرىمەن.

ب: قانداق كوچۇرىسىز؟

ئا: چارەكوپ ... كىتاپتىن، كونسپېكتىن، ئەتراپتىكى ساۋاقداشلاردىن، ھەتتا شىرەدىن، قوللىرىمدىن، يانچۇقلىرىمدىن، ئەيتاۋۇر ھەممە نىمىدىن كوچۇرىمەن.

ب: قىزىقىسىز - ھە! بۇ تولىمۇ جاپالىق ئىش ئىكەن. شۇنداقمۇ؟

ئا: ھەيران قالماڭ! بەزىدە ئۆزەمچە مۇھىم دەپ قارىغان بەزى مەزمۇنلارنى شىرەگە، تاملارغا، قوللىرىمغا يېزىۋالىمەن ياكى پارچە - پارچە قەغەزلەرگە يېزىپ يانچۇغۇمغا سېلىۋالىمەن. ئىمتىھاندا تەلىيىم ئوڭىدىن كېلىپ، شۇلاردىن بىرەرتىسى چىقىپ قالسىلا بولدى دەڭا، «ئەپلەپ - سەپلەپ!» ھە، ئاتمىش نومۇر ئالدىم دىگەن مانا شۇ - دە! قالغان كوچۇرۇشلەرگە كەلسەك ...

ب: مېنىڭچە سىز بەك خەتەرلىك يولغا مېڭىپ قاپسىز.

ئا: بەزىدە تېخى ئەپلەشتۇرەلمەي كۈلكىمۇ قالدىم دىمەمسىز؟ بۇرناكۈن ئوقۇتقۇچى تۇيۇقسىزلا ئىسمىمنى چاقىرىپ قالدى. ئورنۇمدىن تۇرسام: «قېنى جاۋاپ بېرىڭ،

ئاشقازان ئاستى بېزى قەيەرگە جايلاشقان؟» دىمەمدۇ، «ئىم، نىمە دىسەم بولار» دىدىم - دە، ئىچىمدە، بىر ھازا ھېچنەرسە دىيەلمەي تۇرۇپ قالدىم. ئاخىرى يېنىمدىكى بىر ساۋاقداشىمغا قارىسام، ئۇ قولىغىنىڭ ئارقىسىنى تاتىلاۋاتقان ئىكەن. مەن: «ھە، بەللى، ماڭا ياردەم قىلىۋاتىدىغۇ» دەپ ئويلاپ: «ئاشقازان ئاستى بېزى قۇلاقنىڭ ئارقىسىغا جايلاشقان» — دىمەمدىمەن، سىنىپتا پاراققىدە كۈلكە كوتىرىلىپ كەتتى ...

سوھبەت شۇ يەرگە كەلگەندە «ئەدەبىيات كېچىسى» نىڭ ئىشتىراكچىلىرىمۇ خېلى ئۆزۈنغىچە ئۇزلىرىنى تۇتۇشۇۋالالماي كۈلۈشتى. ئاندىن ئىككى ئوقۇغۇچى يەنە داۋام قىلدى:

ب: خوش، قېنى سوزلەڭ!

ئا: يەنە بىر كۈنى ئوقۇتقۇچى «ئوقۇ» دىگەن پېئىلنى ئۈچ زامان، ئۈچ شەخس ھەم بىرلىك، كوپلۈكتە تۇرلەپ بېرىڭ، دىدى، شۇنچە ئويلىسام، تېگىدە بىلمىگەندىن كېيىن ھېچ ئەسكە ئالالمىدىم. ئەتراپىمغا قارىسام پىسەنتكىدە قىلغان سادا يوق. لېكىن مەنمۇ بوش كەلمىدىم. شۇنداق بىر سوزلىدىمكى، خىيالىمغا كەلگىنىنى دەۋەردىم. «ئوتكەن زامان — قارا زامان، ھازىرقى زامان — قىزىل زامان، كەلگۈسى زامان — ئاق زامان ... ھە، قەدىمقى زامانىدىكى كىشىلەر تەبىئەت دۇنياسىنى تاش قورال بىلەن ئوزگەرتتى. ھازىرقى زامانىدىكى كىشىلەر ماشىنىلاشتۇرۇش بىلەن ئوزگەرتتى. كەلگۈسى زامانىدىكى كىشىلەر ... ھىم ...» گېپىم شۇ يەرگە كېلىۋىدى، بىلمەي قالدىم، سىنىپتا «پاراققىدە» كۈلكە كوتىرىلدى ...

ب: ھە، قېنى ئاخىرىنى ئاڭلاي، داۋاملاشتۇرۇڭ.

ئا: ۋاي قويۇڭا، ئاخىرىنى دىسەي، قىسقىسى كوچۇرمىكەشلىك نىڭ ھالىغا ۋاي ... ئۇ قەغەزچە ئىمتىھانىدا كېرەككە كەلگەن بىلەن، ئېغىزچە ئىمتىھاندا ئۇسال قىلىشتىن باشقا رولى يوقكەن.

ب: بۇ دىگىنىڭىز توغرا.

ئا: سۆزلىسەم سەت بولىدۇ، سۆزلىمىسەم ئىچىمدە بىر ئاغار دەرت. قېنى، سىز ماڭا بىر ئەقىل كورسىتىڭا، نىمە قىلىشىم كېرەك؟

ب: ئۆزىڭىز قانداق ئويلاۋاتىسىز؟

ئا: ھازىرچىغۇ ئىزا - ئاھانەتكە قالساممۇ، "دەشنام يىگىنىم بەتنان يىگىنىم" دەپ، ئاتمىش نومۇرنى ئەپلەپ - سەپلەپ قولدىن بەرمەي يۇرۇۋەردىم. ئەمما مۇشۇ ھالىتىمنى ئۆزگەرتمىسەم، كېيىنچە ئىنقىلاۋىي خىزمەتكە ئاتلىنىدىغان بولسام، ئەمەلىي كۆرەشنىڭ ئىمتىھانلىرىدىن ئۆتەلمەي قالىدىغانلىقىمنى ئويلىسام تۆگىمەس غەملەرگە چوكۇپ كېتىمەن. تۇرمۇشنىڭ سىناقلىرى رەھىمسىز، ئۇ ساختىپەزلىككە يول قويمايدۇ. شۇڭلاشقا كەلگۈسىدە يارامسىز ئادەم بولۇپ قالسام قانداق قىلارمەن دەيمەن.

ب: ئۆزىڭىزمۇ بۇ ھەقتە توغرا باش قاتۇرۇپسىز. مەن سىزگە ئازراق مەسلىھەت بېرەي.

ئا: قۇلىقىم سىزدە.

ب: ياخشى ئۆگىنىش ئۈچۈن مۇنداق ئۈچ ئىش بار: ۋەتەننىڭ ئۈمىدىنى ھەممىدىن مۇھىم ئورۇنغا قويىدىغان توغرا مەقسەت، جاپا - مۇشەققەتتىن قورقمايدىغان قەيسەر ئىرادە، ئەمەلىيەت بىلەن زىچ بىرلەشتۈرۈپ ئۆگىنىدىغان جانلىق ئۇسۇل ...

ئا: بىرى كەم بولسىچۇ؟

ب: بولمايدۇ. چۈنكى بۇ ئۈچى بىر پۈتۈن نەرسىنىڭ ئۈچ تەرىپى.

ئا: بىر قۇلۇپنىڭ ئۈچ ئاچقۇچى ئىكەندە!

ب: بەللى ... ئاقىلانە پىكىر دىگەن مانا شۇ. ئەگەر ئۆگىنىشنى بىر قۇلۇپ دەپ قارىساق، مەقسەت، ئىرادە، ئۇسۇل ئۇنىڭ ئۈچ ئاچقۇچى.

ئا: قېنى داۋام قىلىڭ!

ب: مۇشۇ ئۈچ ئاچقۇچ ئارقىلىق ئۆگىنىشتىن ئىبارەت سىرلىق قۇلۇپنى ئاچقىلى، ئۇنىڭ ئىچىدىكى موجىزىلەرنى كورگىلى بولىدۇ.

ئا: قېنى سوزلەڭ.

ب: سىزدە مۇشۇ ئۈچ ئاچقۇچ يوق بولغان - دە! ...

ئا: توغرا، شۇنداق بولغان.

ب: سىز ئەمەلىيەتتە ئۆزىڭىزنى "ئەپلەپ - سەپلەپ" يۈرگەن - دە.

ئا: ئىقرارمەن، ئىقرارمەن!

ئىككىسى: ھورمەتلىك سوھبەتىمىزنىڭ ئىشتىراكچىلىرى، داۋامىنى ئەتە ئاڭلاڭلار، خەير، خوش!

ئىككىسى كوپچىلىككە سالام بەردى. ئالقىش ۋە كۈلكە سادالىرى خېلى بىر چاقىقىچە بېسىقمىدى. پەقەت چىمەننىڭ ئېغىر - بېسىق ۋە قەتئىي ئاھاڭدىكى ئېلانىلا كوپچىلىكنىڭ دىققىتىنى نوۋەتتىكى پائالىيەتكە جەلپ قىلدى:

— چەك تارتىپ جاۋاپ ئېلىش. بۇنى ئادىل مەسئۇل بولۇپ باشقۇرىدۇ.

ئادىل ئورنىدىن تۇرۇپ تۇماچە قىلىپ قاتلاپ شەپكىسىگە

سىيلىسۇۋالغان چەكىلەرنى كوپچىلىككە كورسىتىپ تۇرۇپ جاكالىدى:

— ئالدى بىلەن ئىنتىزامنى ئىبلان قىلىپ قويای. كېيىن ئاڭلىمىدىم دېمەڭلار ئۇنىمايمەن، بۇ چەكىلەرنى ئۇزەم خالىغان كىشىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپ تۇتىمەن. ئۇمۇ ئىختىيار قىلىپ بىرنى ئالىدۇ. چەكتە نىمە تەلەپ قىلىنغان بولسا، ئۇ مۇستەقىل ھالدا شۇنىڭغا جاۋاپ بېرىدۇ. جاۋاپ بېرەلمىسە، كوپچىلىك تەلەپ قىلغان ھەرقانداق شەرتنى ئادا قىلىشقا مەجبۇر ...

ئۇ شۇ سوزلەرنى قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئۇدۇللا سادىق ئەپەندىنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— قېنى، ئۇزلىرى باشلاپ بەرسىلە، — دېدى.

سادىق ئەپەندىمۇ قىزىقچىلىق قىلىپ:

— يا بەخت - تەلىيىم، — دېدى - دە، چەكتىن بىرنى ئالدى. چەككە: "ياخشى چوچەكتىن بىرنى ئېيتىپ بەرسىڭىز" دېگەن تەلەپ يېزىلغان ئىكەن. سادىق ئەپەندى كوپچىلىككە قاراپ كۇلۇپ قويدى ۋە بىر پەس تۇرۇۋالغاندىن كېيىن چوچەك ئېيتىشقا باشلىدى:

— كەنتتە بىر نوچى ۋە بىر چېچەن ئادەم بار ئىكەن. كىشىلەر نوچىنى "بىلىكى كۇچلۇك" دەپ ئاتىشىدىكەن. چېچەننى بولسا، "بىلىمى كۇچلۇك" دەپ ئاتىشىدىكەن. بىر كۇنى نوچى بىلەن چېچەن كىشىلەر ئارىسىدا ئۇزئارا گەپ تالىشىپ قاپتۇ.

— مىڭ جىڭ ئېغىرلىقتىكى تومۇرنى چوزۇپ ئون مېتىر ئېگىزلىكتىكى تامدىن ئۇتكۇزۇۋېتەلەيمەن، قاپاق تىرەكنى يىلتىزى بىلەن يۇلۇپ ئالالايمەن، — دەپتۇ نوچى ماختىنىپ

ھالدا پو ئېيتىپ، چېچەنمۇ بوش كەلمەپتۇ. ئۇ يانچۇقىدىن شايى قولياغلىقنى چىقىرىپ:

— گەپنى ئاڭلاپ، كۇچۇڭگە ھەيران قالدىم. قېنى، بۇ شايى قولياغلىقنى ئالدىمىزدىكى تامدىن ئېتىپ ئۇتكۇزۇپ باققىن! — دەپتۇ. نوچى قولياغلىقنى قولىغا ئېلىپ، كوزىگە ئىلمىغان ھالدا ئاتقان ئىكەن، قولياغلىق ئىككى مېتىرمۇ ئېگىزگە چىقماپتۇ. يەنە بىرنەچچە قېتىم كۇچەپ ئېتىپ بېقىپتۇ، لېكىن تامدىن ئۇتكۇزەلمەپتۇ - دە، كوپچىلىك ئالدىدا تازىمۇ مازاققا قاپتۇ.

چېچەن شايى قولياغلىققا بىر سىقىم توپىنى چىگىپ ئاتقان ئىكەن، شايى قولياغلىق كوزنى يۇمۇپ ئاچقىچىلا تامدىن ھالقىپ ئوتۇپ كېتىپتۇ. شۇندىن ئېتىۋارەن نوچى چېچەن ئالدىدا ماختىنالمايدىغان بوپتۇ ...

سادىق ئەپەندى چوچەكنى ئېيتىپ بولۇپ ئولتۇردى. كوپچىلىك ئۇنىڭغا قىزغىن تەشەككۇر بىلدۇردى.

ئىككىنچى قېتىم ئادىل ئانارنىڭ قېشىغا كېلىپ:

— ئېلىپ كەلدىم ئۇشبۇ چەكنى ھورمەتتە سىزگە،
نىمە چىقسا جاۋاپ بېرىڭ، تېزلىكتە بىزگە. — دېدى.

ئانارمۇ شوخلۇق قىلىپ:

— خوشاللىق يوق ھازىر ماڭا بۇنىڭدىن ئۇزگە،
كوپچىلىكنىڭ مېھرى بىلىپ سۇرەيمەن كوزگە. — دېدى - دە، چەكتىن بىرنى ئالدى ۋە ئېچىپ كورگەندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ سەھنىگە چىقتى ھەم كۇلۇپ تۇرۇپ داۋام قىلدى، چەكتە: "خالىغان بىر كىشى بىلەن بېيىت ئېيتىپ بېرىڭ!" دېيىلىپتۇ. قېنى، كوپچىلىك ئېيتىپ بېقىڭلار! سىلەر مېنى خالامسىلەر ياكى مەن سىلەرنى خالايمەنمۇ؟

سىنىپتا پاراقلىغان كۆلكە ئاۋازى كۆتۈرۈلدى، كۆلكىنىڭ ئا-
خىرىغا ئۇلاپلا قادىر سۆز ئالدى:

— چەككە «ئۈزۈڭلار» دېگەن بىر سۆز كەم يېزىلىپ قالغان
دەك، «ئۈزۈڭلار خالىغان بىر كىشى بىلەن» دەپ چۈشەنسەك
قانداق؟

— ئۇنداق بولسا كېلىشىڭ، سىزنى خالىدىم، — دېدى
ئانار.

سىنىپتا يەنە شوخ، جاراڭلىق كۆلكە كۆتۈرۈلدى. قادىرمۇ
كۈلگەن پېتى سەھنىگە چىقتى.

ئاجايىپ خۇشاللىق ۋە تەنتەنە سادالىرى ئەۋجىگە چىققان
ھاياتنىڭ بۇ خوش مىنۇتلىرىنىڭ جانلاندۇرغۇچىسى بولغان قا-
دىرغا قارىتا كۆڭلىدە ئېيتىپ تۈگىتەلمەيدىغان رەشكى قوز-
غالغان كېرىم ئورنىدىن سەل-پەل قوزغىلىپ، قۇرۇق يۆتۈ-
لۈپ قويدى. «ئەدەبىيات كېچىسى» باشلىنىپ بولغاندىن كېيىن
غىپىدە كىرىپ ئىشىكنىڭ تۈۋىدىكى بىر بوش ئورۇندا ئول-
تۇرغان توختى بولسا، ئاللىقاچان بۇ يەردىن غايىپ بولغان ئىدى.

— سىز باشلامسىز — مەنمۇ؟ — دەپ سورىدى ئانار.

— چەك سىزنىڭ بولغاندىن كېيىن سىز باشلاي-
سىز-دە... — دېدى قادىر جاۋابەن.

— ئۇنداق بولسا مەن بېيىتنى باشلىۋەتتىم.

— مەنمۇ تەييار، بېيىتلەرگە بېيىت تەقدىم.

كۆلكە، چاۋاك ...

ئانار:	باققا قويدۇق جىنەستە،
	كوكلەپ چىقتى بەس-بەستە.
قادىر:	ئېلىم-پەننى سۆيىمىز،
	زور ئىشتىياق ھەۋەستە.

ئانار:	كۆز چاقنىتىپ قىزاردى،
	جىنەستىنىڭ چېچىكى.
قادىر:	بىزنىڭدۇ بىز بىلەن،
	ۋەتەننىڭ كېلىچىكى.
ئانار:	ئۆسمەكتىمىز بەختىيار،
	زەپەر قۇچۇپ، شوخلىنىپ.
قادىر:	قانات بەردى، كۈچ بەردى
	زامان بىزگە زوقلىنىپ.
ئانار:	ئۆگىنىمىز، ئىشلەيمىز،
	كەڭ تاشا ئىمكانىيەت.
قادىر:	تۆھپىمىزدىن زوقلانسۇن،
	كەلگۈسى ئىنسانىيەت.

ئۇلار جايلىرىغا بېرىپ ئولتۇرۇشتى.

نۆۋەتتە، ئادىل ئالىم ئاكىنىڭ يېنىغا بېرىپ:

— كۆپچىلىكنىڭ كۆزى سىلىگە تىكىلىپ قالدى، — دېدى.

ئالىم ئاكىمۇ:

— مەنمۇ قاراپ كۆپچىلىككە كۆزلىرىم تالدى، —
دېدى-دە، چەكتىن بىرنى ئالدى. چەككە: راسا كېلىشتۈ-
رۈپ بىر ئۇسسۇل ئويناپ بېرىڭ، — دېگەن تەلەپ يېزىلغان
ئىدى.

راۋاپ ئاتۇش پەدىسىگە ئۇرۇلدى. ئۇنىڭ شوخ، يېقىملىق
ۋە جاراڭلىق ئاۋازى يۈرەكنىڭ بېغىشىغا تېگەتتى. ئالىم ئاكا
ئىككى قولىنى كۆكسىگە قويۇپ كۆپچىلىككە سالام بەرگەندىن
كېيىن ئۇسسۇلغا چۈشۈپ كەتتى. ئۇ خۇددى قاناتلىرىنى كەڭ
كېرىپ، كۆك ئاسماندا لەرزان پەرۋاز قىلىۋاتقان بۈركۈتكە

ئوخشاش قوللىرىنى كەڭ كېرىپ، ئاياقلىرىنى رېتىملىك هالدا پوكۈس بىلەن يوتكەپ، قوللىرىدا ياڭاق چاققاندەك "قاس - قۇس" ئاۋاز چىقىرىپ سالماقلىق بىلەن سەھنىنى ئايلىناتتى. ئوخچۇپ، مۈرىلىرىنى ئوينىتىپ، گەۋدىسىدە لەڭەك ئۇرۇپ، بويۇنلىرىنى ئېتىپ، سۈزۈك تاش ئۈستىدە ئېقىۋاتقان سۈزۈك سۇدەك ئۇركەشلەپ، كوپچىلىككە خۇش تەبەسسۇم قىلاتتى. بەزىدە ئورنىدا مىقتەك تۇرۇپ، قوللىرىنى ئالماش هالدا ئالدىغا، ئارقىغا، توپىگە، پەسكە گويا توز قانات يايغاندەك ئەگىتىپ هەركىتىنى جانلاندۇراتتى. گايىدا قولىنى كوكسىگە قويۇپ، بىر قولىنى لىغىرلىتىپ باشقىلارنى ئۇسۇلغا تارتاتتى. ئۇنىڭ هەر بىر هەركىتىدە بىر خىل نەپىسلىك، شوخلۇق، مەردانىلىق، سالماقلىق ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ رەڭگى - رۇخسارىدا يېقىملىق، خۇش پېئىللىق، قىزىقچىلىق بەلگىسى ئوينايتتى. ئالىم ئاكىنىڭ ئۇسۇلى ئۇز ئارا تەكەللۇپ، تارتىشىش، ئالقىشلار ئىچىدە بارا - بارا كوللىكتىپ ئۇسۇلغا ئايلىنىپ كەتتى. سەھنىدە ئونلاپ، يىگىرمىلەپ كىشىلەر گويا تەكشى جايدا ئېقىۋاتقان سەلەپتەك لومشۇپ ئۇياقتىن - بۇياققا ئوتۇشۇپ، بىر - بىرىگە بېقىشىپ ئۇسۇل ئوينايتتى...

ئۇسۇل ئاياقلاشتى. ئادىل بىر ئوقۇغۇچىنىڭ ئالدىغا باردى-دە، دېدى:

— قېنى ئېلىك، سىزمۇ خالاپ بىرنى چەكتىن!

ئوقۇغۇچى جاۋاپ بېرىپ دېدى:

— رەھمەت سىزگە... خوشالمەن بۇ ياخشى نىيەتتىن، — ئوقۇغۇچى چەكتىن بىرنى ئالدى ۋە ئېچىپ كورۇپ كوپچىلىككە قاراپ، — ماڭا بىر تېپىشماق چىقىپتۇ، مەن ئوقۇي،

سىلەر زەڭ قويۇپ ئاڭلاڭلارا — دېدى - دە، ئوقۇشقا باشلىدى:

كىچىككىنە قۇتىدا،
كوردۇممەن بىر جانىۋار،
بۇ جانىۋارغا هەيرانمەن،
جېنى يوقۇ، خۇيى بار،
ئايلاندۇرۇپ بېشىنى،
قارىساڭمۇ هەر ياققا،
جاھىللىقى بەك قاتتىق،
قارىۋالار بىر ياققا،
تاغۇ - تاش، چول، دېڭىزدا،
سەپەر قىلساڭ كېرەكلىك،
ئۇنىڭ بىلەن ئاداشماي،
ماڭالايسەن يۈرەكلىك.

ئوقۇغۇچى خېلى بىر هازاغىچە قوشۇمىسىنى تۇرۇپ، ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن:

— دېسەم، دېمىسەم بۇ كومپاس بولسا كېرەك، — دېدى.

كوپچىلىك:

— توغرا، — دەپ تەستىقلىدى.

بۇ نوۋەت ئادىل گېرىمنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— ئېلىك، سىزمۇ چەكتىن بىرنى سەپتىن قالماي! — دېدى.

كېرىم ئاۋال ئادىلغا، كېيىن كوپچىلىككە بىر قاراپ قويۇپ:

— ئېلىك دېسىڭىز قانداق تۇراي مەنمۇ ئالماي، — دېدى -

دە، چەكتىن بىرنى ئالدى. ئۇ چەككە بىر قۇر كۆز يۈگۈرتىۋېتىپلا:

— بۇنىڭدا "گوھەردەك تاشلارنى مارجاندەك تىزىپ" دېگەن بۇ بىر مىسرا شېئىردىكى ئوخشىتىشلار مۇۋاپىقمۇ - ئەمەسمۇ؟ چۈشەندۈرۈپ، بېرىڭ" دېيىلىپتۇ. مېنىڭچە گوھەر دېمەك مارجان دېمەكتۇر، ئۇنداقتا "گوھەر" دېگەن سۆزنىڭ ئورنىغا "مارجان" دېگەن سۆزنى قويىدىغان بولساق، بۇ شېئىر "مارجاندەك تاشلارنى مارجاندەك تىزىپ" دېگەن سۆز تەرتىۋى بويىچە تۈزۈلىدۇ. شۇڭا قىسقىچىلا جاۋابىم: ئۇنداق دېيىش مەنتىقىغە ئۇيغۇن ئەمەس. — دېدى.

ئادىل:

— قېنى، كۆپچىلىك قانائەت ھاسىل قىلدىڭلارمۇ؟ — دەپ سورىدى.

بۇ سوئالغا بىرىنچى بولۇپ قادىر ئىنكاس قايتۇردى:

— ياق، — دېدى ئۇ چۈرتلا كېسىپ، — ماقۇل، بىز گوھەرنى مارجان دەپمۇ قارايلى... ئەمما، ئۇ مارجانىڭ پەقەت بىر خىلى، بەلكى مارجان بولغاندىمۇ "گوھەر مارجان" دېگەن مەخسۇس نام بىلەن ئاتىلىدۇ - دە! ... مارجانلارنىڭ بۇنىڭدىن باشقىمۇ نۇرغۇن خىللىرى بار. روشەنكى گوھەر باشقا مارجانلاردىن ئۈتكۈر جۇلالاپ، روشەن نۇر چېچىش ۋە ئېسىللىك خۇسۇسىيەتلىرى بىلەن ئالاھىدە پەرقلىنىپ تۇرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ مىسرا شېئىردىكى ئوخشىتىشلار ئالامەت ماھىرلىقنىڭ ئىپادىسى.

— قېنى، ئەشۇ ئالامەت ماھىرلىقنى ئىسپاتلاپ بېقىڭ! — دەپ زەردە بىلەن سورىدى گېرىم.

— بولىدۇ، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى قادىر، — بۇ

بىر مىسرا شېئىردا ئىككى ياكى قوش ئوخشىتىش بار، "گوھەردەك تاشلارنى" دېگەندىكى "گوھەر" تاشلارنىڭ سۈپىتىنى كۆرسىتىدۇ. ئەندى "مارجاندەك تىزىپ" دېگەندىكى "مارجان" تاشلارنىڭ ھالىتىنى بىلدۈرىدۇ. قىسقىلا جاۋابىم: بۇ بىر مىسرا شېئىر قوش ئوخشىتىشنىڭ بوياق بېرىشى ئارقىسىدا، بىزگە ئەڭ يارقىن بىر سۈرەتنى سىزىپ بەرگەن، بۇ مەنتىقىغە ئۇيغۇن بولۇپلا قالماستىن بەلكى مەنتىقىنى بېيىتىش... تېخىمۇ ئېلگىرىلەپ ئېيتسام، بۇ بىر ئىجادىيەت.

— ناتايىن، — دەپ قارشىلىق بىلدۈردى گېرىم.

— ئۇنداق بولسا پاكىت سۆزلەڭ، — دېدى قادىر تەمكىن تۇرۇپ، — ئىلىم مەسىلىسىدە ئوخشاشمىغان كۆزقاراشلار ھامان بولۇپ تۇرىدۇ. توغرا - خاتاسىنى ئايرىۋېلىش ئۈچۈن مۇنازىرە قىلىشقا توغرا كېلىدۇ، ئىلىم مانا مۇشۇنداق مۇنازىرىلەر داۋامىدا راۋاجلىنىدۇ. قېنى، قالغىنىنى كۆپچىلىك سۆزلەپ باقسۇن!

بۇ بەس - مۇنازىرە كۆپچىلىكنىمۇ ئۆز قوينىغا باشلاپ كىردى. ئۇ بىر نېمە دەپ، بۇ بىر نېمە دەپ ئاخىرى قادىرنىڭ كۆزقارىشى مۇئەييەنلەشتۈرۈلدى.

ئارقىدىن يەنە بىر قانچە ئوقۇغۇچىلار "ئۈچتە ياخشى" ۋە "ئەلاچى" بولۇش تەجرىبىلىرىنى تونۇشتۇردى ۋە ئۆزلىرى يازغان شېئىر، قوشاق، ھېكايە، ماقالىلىرىنى ئوقۇپ ئۆتتى.

ئاندىن ئالىم ئاكا مىننەتدارلىق سۆزى سۆزلىدى، خۇشاللىق، ئالقىش، كۈلكە، چاقچاق، تەنتەنە، ئۈمىت، ئىستەكلەر ئىچىدە "ئەدەبىيات كېچىسى" ئاخىرلاشتى.

ئونىنچى باپ

قادىر يېزىش پىراكتىكىسى قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئوقۇغۇچىلارنى يېزىغا ئېلىپ چىققىنىغا توت كۈن بولدى.

بۈگۈن ئۇنىڭ ئۇيقۇسى ئېچىلىغاندا تاڭ سۈزۈلۈپ قالغان ئىدى. توت كۈندىن بېرى يېزىدا كورگەن ۋە ئاڭلىغان خىلمۇ - خىل نۇرغۇنلىغان تەسىرلىك ئىشلار سەۋەبىدىن بولسا كېرەك، كوڭلى ناهايىتى كوتىرەڭگۈ بولۇپ، گويا ئوزىنى كوك ئاسماندا ئەركىن پەرۋاز قىلىۋاتقان قۇشتەك ئازادە هەم يېنىك هىس قىلاتتى.

ئۇ، ئورنىدىن تۇرۇپ تاشقىرىغا چىقتى. كوكتە تورغايلار ۋىچىرلاپ، دالىدا هايات قاينىغان ئىدى. ئۇ ئالدىدىكى تاش ئۆستەڭدىن ئاتلاپ ئوتۇپ، توپ - توغرا ئېتىزلارنى ئارىلاپ يول ئالدى. ئۇ، هەر تاختىسى ئەللىك مودىن قىلىپ ياسىلىپ، مىۋىلىرى ئالتۇن رەڭگە كىرگەن، ياپراقلىرى كۈمۈشسىمان جىگدىلىكلەردىن بەلۋاغ باغلىغان؛ قوناق، كېۋەز، شال مايسىلىرىدىن ئۆستەڭگە يېشىل تون كىيگەن سالا ئېتىزلارغا هېرىسمەنلىك بىلەن تويماي قارايتتى. ئۇنىڭ كوڭلى سەھەرنىڭ راھەتبەخش غۇر - غۇر شامىلىدىن لەرزان تەۋرىنىۋاتقان زەل - زىرائەتلەرگە، كىچىك شاخچا ئېرىقلار ئارقىلىق ئېتىزلارغا كىرىپ، ئۈدۈللۈق زەل - زىرائەتلەرنىڭ تومۇرىغا سىڭىپ كېتىۋاتقان سۈپ - سۈزۈك زىلال سۇلارغا قاراپ باشقىچە يايراپ كەتتى. يىراقلاردىن تراكتورلارنىڭ بوتۇلداشلىرى ۋە ئارىلاپ قوشچىلارنىڭ

«ئوش - كە» «قىرتاپ» دېگەن ئاۋازلىرى، ياڭراق ناخشىلار، يوللاردىن ئوتۈۋاتقان مال پادىلىرىنىڭ مەرەش - مورەشلىرى قوشۇلۇپ، بۇ ئاۋات يېزىنىڭ بىر كۈنلۈك هايات سىمپونىيەسىنى باشلىۋەتكەن ئىدى.

قادىر زىرائەتلەرنى ئارىلاپ مېڭىپ - مېڭىپ بىر تۆكمەننىڭ ئالدىغا چىقىپ قالدى. تۆكمەن بىر ئوچاستكا يولنىڭ بويىدىكى چوڭ ئۆستەڭگە قۇرۇلغان بولۇپ، توت ئەتراپى بوككىدە سوگەت - تاللار بىلەن قاپلانغان ئىدى. بولۇپمۇ تۆكمەننىڭ يان تەرىپىدىكى ئەپچىلىكنى بوستانلىقتا بىر كىچىك چايخانا بولۇپ، ئۇ، بۇ ئەتراپقا باشقىچە بىر مەمۇرچىلىق، ئاۋاتچىلىق بەخش قىلغان ئىدى. چايخانىدا بىرنەچچە كىشى چاي ئىچىشىپ ئولتۇراتتى. قادىر كوڭلى سۆيۈنگەن هالدا چايخانا سۇپىسىغا كېلىپ، ئولتۇرغانلار بىلەن سالاملىشىپ بولۇپ ئولتۇردى - دە، بىر چەينەك چاي بۇيرۇدى.

ئۇ، ئەتراپقا تويماسلىق بىلەن قارايتتى. ئەتراپتىكى تەبىي گۈزەللىكمۇ، بۇ يېڭى مېهماننى هوزۇرلاندۇراتتى. مەيىن شامال ئۇنى يەلپۈيتتى، سۇلار ئۇنىڭ ئالدىدىن ناخشا ئېيتىپ ئوتەتتى. قۇشلار ئوز ناۋالىرىدا ئۇنىڭغا كوي تەقدىم قىلاتتى. دەل - دەرەخلەر بولسا ئۇنى ئوز سايىسى ئاستىغا ئالغان ئىدى.

چايخانا خىزمەتچىسى ئۇنىڭ ئالدىغا چاي كەلتۈردى. ئۇ چاينى بىرنەچچە قېتىم چەينەكتىن پىيالىگە، پىيالىدىن چەينەككە ياندۇرۇپ، سورۇپ تىندۇرغاندىن كېيىن، قايتىدىن پىيالىگە قۇيۇپ چاي ئىچىشكە تۇتۇندى. ئۇ قېنىق دەملەنگەن چاينى ئوتلاپ ئولتۇرۇپ، قانداقتۇر بىر خىيالى نەلىپۇنۇش بىلەن بولغا قارايتتى.

نېرىدا، چوڭ يولدا بۇ تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتقان ۋەلسىپىتلىك بىر كىشى كۆرۈندى. "قىز..." — دەۋەتتى قادىر كەلگۈچىنىڭ بېشىدىكى قىپ-قىزىل ھېلىلە ياغلىقىنىڭ يەلپۈنۈشىگە قاراپ. قىز يولنىڭ ئوڭ تەرىپى بىلەن ۋەلسىپىتنى ناھايىتى چاپسان تېپىپ كەلمەكتە ئىدى.

ئىمىشقىدۇر قىز چايخانا ئالدىغا يېقىنلاشقاندا، بىزنىڭ چاي خۇمارىمىزنىڭ يۈرىكى "جۇغ" قىلىپ قالدى ۋە:

— ئانار! ...... — دەۋەتتى. بۇ سۆزنى شۇنچە ھاياجان ۋە ئۆزىنى تۇتالماستىن ئاغزىدىن چىقىرىۋەتكىنىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قالدى.

قادىر ئورنىدىن تۇردى. داۋۇي تەرەپكە بىر خىل چاپسانلىق بىلەن كېتىۋاتقان ئانار تۇيۇقسىز قادىرنى كۆردى-دە، دەرھال ۋەلسىپىتنىڭ تورمۇزىنى باستى. تېز كېتىۋاتقان ۋەلسىپىت ئىتتىك بېسىلغان تورمۇز زەربىدىن ئانارنى سىلكىۋەتتى. ئۇ، يىقىلىپ چۈشۈشكە تاس-تاماس قالدى.

— ۋىيەي! ..... قادىرمۇ سىز، ئەجەپ تاسادىپى بۇ يەردە ......، — دېدى ئۇ.

— قارىڭا، سىزنىڭمۇ ئاسماندىن چۈشكەندەكلا كېلىپ قالغىنىڭىزنى...، — دېدى قادىرمۇ.

— ھەئە. مەن شۇنداق بەزىدە ئاسماندىن، گايىدا يەردىن... سىزچۇ؟ دەل مۇشۇ يەردىن ئۈنۈپ چىققاندەك...

— ئىككىسى تەڭلا كۈلۈشتى. قادىر ئانارنىڭ قولىدىن ۋەلسىپىتنى ئالدى. ئۇلار كېيىن سۇپىغا كېلىپ ئولتۇرۇشتى. ئانار پېشانىسىدىكى تەرنى فول ياغلىقى بىلەن ئېرتىۋاتقاندا، قادىر پىيالىگە چاي قۇيۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇۋېتىپ سورىدى:

— ئەتىسگەندە چىقىپ قالدىڭىزغۇ؟

— مۇھىم بىر ئىش بىلەن، — دېدى ئانار.

— قانداق مۇھىم ئىش ئىدى؟

— ئاۋال سۆيۈنچىگە ۋەدە بېرىڭ!

— سۆيۈنچە ئايالىنسۇن سىزدىن...

ئانار ماتېرىيال سومكىسىنى ئېچىپ ئۇنىڭدىن بىر سان «شىنجاڭ مائارىپى» نى ئالدى-دە، دېدى:

— مانا بۇ ساندا سىزنىڭ «ئىستىلىستىكىلىق ئىپادە قىلىش ئۇسۇللىرى» دېگەن ماقالىڭىز بېسىلىپتۇ.

قادىر ئانارنىڭ قولىدىن ژورنالنى ئالدى ۋە ماقالىنىڭ باش قىسمىدىن بىرنەچچە قۇر ئوقۇپ چىقتى. ئاندىن ئانارغا دېدى:

— كۆرۈپ چىقتىڭىزمۇ؟ قانداقراق؟

— كۆرۈپ چىقتىم. ماقالىڭىزدا "ھەرقانداق بىر بەلگىلىك مەزمۇن مۇكەممەل تىل شەكلى ئارقىلىق ئىپادە قىلىنىدۇ. تىل-ئەدەبىيات ئوقۇتۇشىدا، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىپادە قىلىش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن ئۇلارنى بىرقەدەر مول سۆز بايلىقىغا ئىگە قىلىشىمىز، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارغا بىرقەدەر كۆپرەك قوللىنىلىدىغان ئىستىلىستىكىلىق ئىپادە قىلىش ئۇسۇللىرىدىن بىلىم بېرىشكە ئەھمىيەت بېرىشىمىز كېرەك" دەپسىز. ئاخىرىدا ئىستىلىستىكىلىق ئىپادە قىلىش ئۇسۇللىرىنى خېلى تەپسىلى چۈشەندۈرۈپسىز. مەن ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى بولمىساممۇ، چۈشەندۈرگەنلىرىڭىزگە باشقىچىلا قىزىقىپ قالدىم. شۇڭلاشقا بۇ مۇۋەپپەقىيىتىڭىزنى تەبرىكلەشنى ۋىجدان بۇرچۇم دەپ بىلىپ، خۇش خەۋەر ئېلىپ كەلدىم.

— رەھمەت. ماقالىدا ئوتتۇرىغا قويغانلىرىم مۇكەممەل ئەمەس. سىزنىڭ ئارىلىقنى يىراق كۆرمەي، بۇ يەرگە كېلىپ ماڭا

ئىلھام بەرگەنلىكىڭىزگە مىننەتدارمەن.

— رەھمەت دېگىنىڭىزنى قاراڭ، بىز ئۆز ئادەملىرىمىزنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىرىدىن تەڭ خوشال بولۇشىمىز كېرەك.

— بىراق، كىشلەرنىڭ مۇۋەپپەقىيىتىدىن ئۆزلىرىگە ئازاپلىق ھىس قىلىدىغان، ئىچ - ئىچىدىن ھەسەتخورلۇغى قايناپ - تاشىدىغان بىر قىسىم ئادەملەرمۇ بار-دە!

— شۇنداق، — دېدى ئانار قادىرنىڭ كوزلىرىگە مەنىلىك قاراپ، — بىراق مۇنداق كىشلەر مەقسىدىگە يېتەلمەيدۇ. ئىت قاۋايدۇ، كارۋان كېتىۋېرىدۇ.

ئىككى پاك قەلپ بىر - بىرىنىڭ پىكرىنى سەمىمى كۈلكىلىرى بىلەن تەستىقلاشتى.

— يەنە بىر ئىش، — دېدى ئانار، — ئەتە چۈشتىن كېيىن دادامنىڭ مېھمانلىرى بار ئىدى. سىزنى بىللە ئولتۇرۇپ بېرەرمىكىن، دەپ تەكلىپ قىلىپ چىقتىم.

— مېھمانلار قەيەردىن كېلىشىدۇ؟

— دادامنىڭ ئىدارىسىدىن— تۈرلى ماللار سودا سارىيىدىن.

— ئوھوي، تونۇشمىغان مېھمانلارنىڭ ئارىسىدا قورۇنۇپ قالارمەنمۇ؟

— تونۇش بولمىغانلار بولسا، يېڭىدىن تونۇشىسىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىزنىڭ مەكتەپتىنمۇ توت - بەشەيلەننى تەكلىپ قىلماقچىمىز.

— ماقۇل، ئىلاجى بار كىرىمەن.

— قانداق گەپ ئۇ؟ "ماقۇل ئىلاجى بار كىرىمەن"، شەرتسىز كىرىشىڭىز كېرەك. بۇ ئالاھىدە بىر مورۇت. دادام مەكتەپتىن قاتنىشىپ بېرىدىغانلارنى سورۇشتۇرۇپ كېلىپ، ئانامغا ئالاھىدە: "ئانارغا ئېيتىپ قوي، ھېلىقى قادىر دېگەن بالىنى تەكلىپ قىلىپ قويسۇن، ئۇ يېقىنقى بىلەن ئوتكەندە بىر يەردە ھەمداسقان بولۇشۇپ قالدۇق. خېلى ئادىمگەرچىلىكى بار يىگىتكەن قىلىدۇ" — دەپتۇ.

— توغرا، ئېسىمدە بار. بۇ سودا ئىدارىسىدىكى تاغامنىڭ ئۆيىدە بولغان. شۇ چاغدا دادىڭىز بىلەن ئىككىمىز ئازراق پاراڭلاشقان ئىدۇق، — قادىر بىرئاز توختىۋالغاندىن كېيىن ئانارنىڭ دادىسى بىلەن بولغان پاراڭنى خۇددى سەھنە ئەرتىسلىرىدەك ئەينەن بايان قىلىشقا باشلىدى:

— بالام ئۆزلىرى قەيەردە ئىشلەيلا؟

— دارىلمۇئەللىمىندە.

— مېنىڭ بىر قىزىممۇ شۇ يەردە ئوقۇتقۇچى.

— كىمكىن؟

— ئانار.

— ھە!... ئانار دېسلە؟ ئۇ مەكتىۋىمىزنىڭ خېلى ياخشى ئوقۇتقۇچىسى.

— ئۇنچىلىك بولسا خاتىرجەممەنغۇ، ئەمدى ئۆزلىرىدىن موراي، ئىسىم - شېرىپلىرى كىم بولىدىكىن؟

— قادىر.

— ھە، قادىر دېسلە. ياخشى ئىسىم.

قادىر بىر يۇتۇم چاي ئوتلىۋېلىپ سوزىنى ئادەتتىكىچە داۋام قىلدى:

— پارىڭىمىز شۇ يەرگە كەلگەندە دادىڭىز كۈلدى ۋە رەڭگى - رويىدا سەل ھەيرانلىق ئالامىتى پەيدا بولۇپ ماڭا قاراپ بىر پەس تۇرۇپ قالغان ئىدى. ئىككىمىزنىڭ مۇناسىۋىتىدىن خەۋىرى بارمىكىن، تاڭ!

— قادىر "مۇناسىۋىتىمىز" دېگەن گەپنى ئالدىراپ قىلىپ
تاشلىغانلىقىدىن سەل قىزىرىپ كەتتى.
— ئېھتىمال، — دېدى ئانارمۇ قوشۇلۇپ، — خەۋىرى يوق
دەپ ئېيتقىلىمۇ بولمىسا كېرەك. پەمىمچە ئانام دادامنى خەۋەر-
لەندۇرۇپ، قايىل قىلىپ قويغاندەك تۇرىدۇ.
— ئۇنداق بولغاندا، ئىنزا تارتمايمەنمۇ؟
—ئىنزا تارتىسىڭىز، يۈزىڭىزگە چۈمبەل سېلىۋالارسىز.
ئىككىسى تەڭلا كۈلۈشۈپ كەتتى. كېيىن ئانار:
— مەن ھايتاي، — دېدى-دە، ئورنىدىن قوزغالدى.
— ياتاققا بارمامسىز؟ — دەپ تەكلىپ قىلدى قادىر.
— خوش، ئۈچىنچى سائەتتە دەرسىم بار ئىدى.
— ئۇنداق بولسا ماقۇل.
— خوش، سالامەت بولۇڭ.
— قايتامسىز؟ سىزمۇ ئامان بولۇڭ!
قادىر خېلىغىچە ئانارنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ قالدى. ئۇ:
"جاھاندا ياخشى قىزلارمۇ كوپ ... ئەمما ھېچبىرىنى مۇشۇ ئا-
نارغا ئوخشاتمايمەندە" — دەپ ئۆز-ئۆزىگە پىچىرلاپ سوزلەپ
قويدى.

ئۇ، دادۇي تەرەپكە قاراپ يول ئالدى. ئۇنى بىر شېرىن
ئوي ئۆز ئىلكىگە ئېلىۋالغان ئىدى. ئۇنىڭ سەھەردىن بۇ-
يانقى ۋاقتى تولىمۇ خۇشۋاغ ئوتتى. "پىشانەم ئوچوق بولۇۋا-
تىدۇ" — دەپ ئويلىدى ئۇ ئىچىدە، — ھايات ھەمىشە ماڭا قىز-
غىنلىق بىلەن كۈلۈپ قاراپ، ناھايىتى چوڭقۇر مېھرى بىلەن
بەختىنى سوغا تەقدىم قىلىۋاتىدۇ. ئانارمۇ ئۆزىنىڭ قۇياشتىنمۇ
پاك ۋە ئوتلۇق بولغان قەلبىنى ماڭا بېرىۋاتىدۇ. ئېھ يۈرىكىم!
خوشاللىقتىن يېرىلىپ كەتمىگىن!" ئارقىدىنلا ئۇ يەنە خىيال-

-دىن كەچۈردى: "ھايات ماڭا شۇنداق قىزغىنلىق بىلەن بەخت
ئاتا قىلىۋاتىدۇ، ئەمما يولۇمدا مېنىڭ پۇتۇمغا، ھەتتا يۈرىكىمگە
سانچىلىپ، شات قەلبىمنى جاراھەتلەندۈرۈش ئۈچۈن ئازغان-
تىكەنلەرمۇ تۇرۇپتۇ. لېكىن مەن ئۇنى چەيلەپ ئوتۇپ كېتى-
مەن. مەن ئاتامنى خاراپ قىلغان شۇم تىكەنلەرنىڭ مېنىمۇ نا-
بۇت قىلىشقا يول قويمايمەن، ھايات ماڭا ئاتا قىلغان قىزغىن
مۇھەببەتنى قەدىرلەپ، شۇ مۇھەببەتنىڭ ھاياتىي-كۈچى بىلەن
ۋەتەنگە شەرەپ كەلتۈرىمەن."
ئۇ، خىيالىنى يىغىپ، ئەتراپقا قارىدى. يەنە شۇ جۇشقۇن،
گۈزەل كارتىنا. قادىر كېتىۋېتىپ، خوشاللىقىدىن ئاستا غىڭشىپ
ناخشا ئېيتىشقا باشلىدى. بىردىن يېزىنىڭ شىمالىي تەرىپىدىكى
دەريا ياقىسىدىن كېلىۋاتقان يېقىملىق ناخشا ئاۋازىنى ئاڭلاپ،
ناخشىسىنىمۇ، قەدىمىنىمۇ توختاتتى.

باھار كەلدى خىسلەتلىك،
شاتلىقىمىز ئۇرغۇدى.
يېزىمىزنىڭ جامالى،
دىلدا ئىلھام قوزغىدى.

قادىر ناخشا كېلىۋاتقان ياققا — قۇياشنىڭ سېخى نۇرلىرىدىن
كۈمۈشتەك پاقىراپ، دولقۇنلار ئۈستىگە دولقۇنلار ئېتىپ ئېقى-
ۋاتقان دەريا بويىغا قاراپ ماڭدى. ناخشا يەنە شۇ بىر ئاۋازدا
ياڭرايتتى.

ئوستەڭ بويىغا تىكتۇق،
سۈۋادان ھەم سوگەتنى.

ئىشەنچە زور قۇرۇشقا،
زامانىۋى دولەتنى.

ئۇ، دەريا بويىغا يېتىپ كەلدى. خۇشاللىق ۋە مەردانىلىق بىلەن ناخشا ئېيتىۋاتقانلار بىر گورۇپپا دېھقانلار بىلەن "خەلق ناخشا - قوشاقلىرىنى توپلاش، رەتلەش" گورۇپپىسىدىكى ئوقۇغۇچىلار ئىدى. ئۇلار ئۆزئۆزىدىن - ئۆزئۆزىگە سوزۇلغان ياپ - يېشىل شال ئېتىزلىرىدا خۇددى تۇرنىلارغا ئوخشاش سەپ - سەپ بولۇشۇپ ئوت ئوتىشىۋاتاتتى.

— سالام تۇققانلار، ساۋاقداشلار!

يول تەرەپتىكى بوستان - سوگەتلەرنىڭ ئارىسىدىن تۇيۇقسىز چىقىپ كەلگەن قادىرنىڭ ئاۋازىدىن كوپچىلىك چوچۇپ قاراشتى. قادىر كوپچىلىككە خۇش تەبەسسۇم بىلەن قاراپ تۇراتتى.

— ۋوي، مۇئەللىمكەنغۇ، كەلسىلە! — دېدى كوپچىلىك ھورمەت بىلەن. ئارىدىن بادام قاپاق بىر چوكان گەپ ئاتتى:

— شەپىسىزلا كېلىدىكەنلا ھە، مۇئەللىم!

— شەپىسىز كېلىش ئاسان ئەمەس، بۇ مانا مەن دىگەن ئەپچىل يىگىتلەرنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ئىشتە!...

كوپچىلىك پاراقىدە كۇلۇشۇپ كەتتى، بادام قاپاق چوكان يەنە بوش كەلمىدى:

— ئاسماندىن چۈشتىلىمۇ، يەردىن چىقتىلىمۇ؟

— ھەم ئاسماندىن، ھەم يەردىن.

— ھەجەپمۇ قالتىس ئىكەنلا مۇئەللىم، ئۇنداقتا سۇغا كىرىشتىنمۇ قورقمايدىكەنلىدە.

— سۇغا كىرىشتىنمۇ قورقامدۇكىشى، سۇ دىگەن ئابى - ھاياتتە!

— ئۇنداق بولسا، مەن بىلەن سول تارتىشقا خۇشلىرى بارمىكىن؟

— تارتىشالمىسام ئۇزلىرى بارغۇ، بىللە ئېلىپ ماڭالا!

— قېنى كەلسىلە!

شاللىقنى بىردەم خوشال كۇلكە قاپلىدى. قادىر بەتىنكىسىنى سېلىۋېتىپ، شىمىنىڭ پۇشقاقلىرىنى تۇرۇۋېتىپ، سۇغا كىردى - دە، ھىلىقى چوكانغا ياندىشىپ سول تارتىپ ئوت ئوتاشقا باشلىدى.

— قېنى، باياتىنقى ناخشىنى داۋاملاشتۇرمايمىزمۇ؟ ناخشا دىگەن كىشىنىڭ ھاردۇغىنى چىقىرىدۇ، غەيرەت بېغىشلايدۇ، كوڭلىنى شاتلاندۇرىدۇ، — دېدى قادىر.

ئەللىك ياشلار چامىسىدىكى بىر ئايال سوز قاتتى:

— ئۇزلىرى بىلەن سول تارتىشىۋاتقان چوكان داڭلىق ناخشىچىمىز بولىدۇ ئەپەندىم. ئوزى ناخشىنىڭ قېپىنى يېرىۋېتىدىغانلاردىن، شۇڭا ئۇنى پۈتۈن يۇرت "سادەتخان غەزەل" دىيىشىدۇ.

— سادەتخان غەزەل دىسىلە؟!

— شۇنداق، بۇلار ئەۋلادىدىن - ئەۋلادىدىن تارتىپ غەزەلچى خەلق. بوۋىسى "ئارىپ غەزەلچى"، "دادىسى قاسىم غەزەلچى"...

— ئۇنداق بولسا بەك ياخشىغۇ؟! — دېدى قادىر، ئارقىدىن ئوقۇغۇچىلارغا قاراپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، — سىلەر، ئوقۇغۇچىلار قۇرىماس بىر بۇلاق تېپىۋاپسىلەر، بۇ بۇلاقنىڭ سۇيىنى ئوبدان ئىچىشىمىز كېرەك.

— بىر نەچچە كۇندىن بېرى، — دېدى بىر قىز ئوقۇغۇچى بىر تۇپ پىسىزەك ئوتىنى يۇلۇپ تۇرۇپ، — يالغۇز سادەتخان ئاچىمىزنىڭ ئوزىدىنلا بىر نەچچە يۇز كۇپلېت ناخشا - قوشاقلارنى يېزىۋالدۇق.

— بۇ ناخشا ـ قوشاقلارنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تا-رىخىي ناخشا ـ قوشاقلىرىمۇ خېلى كوپ ئىكەن،— دېدى يەنە بىر ئوقۇغۇچى.

— ياخشى، ناھايىتى ياخشى،— دېدى قادىر قولىدىكى بىر سىقىم ئوتنى قىرغا تاشلىۋېتىپ،— قېنى، مەنمۇ بىر ھوزۇر-لىنىپ قالاي، سادەتخان، ناخشا باشلىسىلا!

سادەتخان قادىرغا بىر قاراپ قويغاندىن كېيىن، بېشىدىكى چاقماق ياغلىقنى تۈزەشتۈرۈۋېلىپ، بادام قاپاقلىرىنى بىر چى-رايلىق سۈزۈپ، لەرزان ۋە يېقىملىق ئاھاڭ بىلەن ناخشا باشلىدى:

بۇغداي، قوناق، شاللاردىن،
ھوسۇل ئېلىپ ھەسسىلەپ.
بۇ ئۇلۇغۋار ۋەتەنگە،
كەلتۈرىمىز شان ـ شەرەپ.

—

دەريالاردا ئۇلۇق سۇ،
ئوركەشلەيدۇ شاۋقۇنى.
كۈچەيمەكتە ئېلىمدە،
يەن ـ تېخنىكا دولقۇنى.

ناخشا پەرەڭدەك ئوچۇق ھاۋادا، جانان چىمەندەك جاراڭلاپ، گۈزەل يېزىنىڭ ئىللىق قوينىغا سىڭىپ بارماقتا ئىدى.

— ياخشى،— دېدى قادىر،— ئەمدى تارىخىي ناخشا ـ قو-شاقلاردىن ئاڭلىساق!

— ھەر بىرلىرىدىن ناخشا ئاڭلانسۇن ئەپەندىم، يارىتىدى-

غانلا بولۇشسىلا ئوقۇپ بېرەي،— دېدى سادەتخان ۋە "دوستى-لىرىمغا ناخشىسى" نى ئوقۇشقا باشلىدى:

ئۇيان ئوتۇپ، بۇيان ئوتۇپ كوڭلىڭنى ئالاي،
قارچۇغىنىڭ بالىسىدەك قولۇڭغا قوناي.

قارىسام ھېچ كورۇنمەيدۇ سەمەندىن قوغان،
ھەجەپ قاتتىق يامان ئىكەن ياردىن ئايرىلغان.

يار ئايرىلىپ چىدىسىمۇ، مەن چىدالماسمەن،
چۈنكى يارىم باشتا شۇنداق كوڭۈل ئالدۇرغان.

شۇ يارىمنى بىر كورۇبان كوڭۈل ئالدۇردۇم،
ھېچ مېنىڭدەك بارمۇ يارغا كوڭۈل ئالدۇرغان؟

ئاۋال بېقىپ، كوڭلۇم ئېلىپ، ئەندى باقمايدۇ،
مەن ساددىمەن، يار باقار دەپ ئۈمىتتە تۇرغان.

كەڭ دالا، ئوچۇق ئاسمان، ئىللىق ھاۋا... ۋاقىت كارۋان-لىرى ھاياتقا نەقىش چېكىپ ئوتمەكتە...

قادىر كوپچىلىك بىلەن چۈشكىچە شال ئوتىدى، چۈشتىن كېيىن يەنە دادۇيگە قاراپ ماڭدى. يولدا كېتىۋېتىپ، كىۋەز-لەرنىڭ تۇۋىنى يۇمشىتىۋاتقان بىر گورۇپپا دېھقانلار ۋە "خەلق ھېكايە، چوچەك، مەسەللىرىنى توپلاش، رەتلەش گورۇپپىسى"-دىكى ئوقۇغۇچىلار بىلەن ئۇچراشتى. بۇلار تېخى دەم ئېلىشتا بولۇپ، ئاتمىش ياشلاردىكى چاساقال بىر كىشى مەسەل ئېيت-

تىمپ بېرىۋاتاتتى. ئۇلار قادىرغا ھورمەت بىلدۈرۈپ، ئورۇنلى-
رىدىن تۇرۇشماقچى بولغان ئىدى، ئۇنىڭغىچە قادىر:
— قوزغالمايلى!— دىگىنىچە بىر چەتتىن ئورۇن ئالدى.
چاساقال كىشى قادىرغا قاراپ تەبەسسۇم قىلدى - دە، داۋام قىلدى:
— كۈنلەردىن بىر كۈنى بىر پادىشا سەيلىگە چىقىپ،
ئۇستەڭ بويىدا ياشانغان بىر دىخاننىڭ مىۋىلىك كوچەتلەرنى
تىكىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ دەپتۇ: "ھەي قېرى! ... قېرىغىنىڭدا
جىنىڭنى قىيناپ، ئاۋارە بولۇپ كوچەت تىككىنىڭ نىمىسى، خۇ-
داغا شۈكرى قىلىپ، بارغا قانائەت قىلىپ ئولتۇرساڭ بولمام-
دۇ؟ تىكىۋاتقان بۇ كوچەتلىرىڭنىڭ مىۋىسى ئېغىزىغا تەككىچە
سەن ھايات بولساڭ كاشكى..." ھىلىقى ياشانغان دىخان:
پادىشانىڭ مەسخىرىسىگە رەددىيە بېرىپ: "مۇبادا ئاتا - بوۋى-
لىرىمىز مىۋە كوچەتلىرىنى تىكىپ، پەرۋىش قىلىپ، بىز ئۈچۈن
قالدۇرۇپ كەتمىگەن بولسا، سىز بىلەن بىز بۈگۈنكىدەك شى-
رىن - شېكەر مىۋىلەرنى قانداقمۇ يىيىشكە مۇيەسسەر بولاتتۇق
پادىشاھى ئالەم! مېنىڭ ھازىر بۇ كوچەتلەرنى تىكىشىم دەرۋە-
قە مەن ئۈچۈن جاپالىق، بۇ كوچەتلەرنىڭ مىۋىسى ئاغزىمغا
تەككىچە ئۆلۈپ كېتىشىممۇ مۇمكىن، لېكىن مەن كەلگۈسى ئەۋ-
لاتلار ئۈچۈن جاپا چېكىۋاتىمەن، مەن ئۆلۈپ كەتكەندىن
كېيىن، كوچەتلىرىمنىڭ مىۋىسىدىن لەززەتلەنگەن كىشىلەر مېنى
ياد ئېتىدۇ. ھېچبولمىسا، مىۋىلەردىن بەھرىمەن بولىدۇ. سىز
ھەر قانچە ئۇلۇق پادىشا بولسىڭىزمۇ، بۇ ھاياتىڭىزنى ئەيشى - ئىش-
رەت بىلەن ئۆتكۈزۈپ، كەلگۈسى ئۈچۈن بىرەر تۆھپە قالدۇر-
مىسىڭىز، سىزنىڭ نامىڭىز ئۇن - تىنسىز يوقىلىپ كېتىدۇ ھەم سىزگە
كېيىنكىلەر لەنەت ئوقۇيدۇ." دەپتۇ. پادىشا بۇ سوزدىن قاتتىق
ئويغا چۈشۈپتۇ - دە، ۋەزىرلىرى بىلەن بىللە بوۋايغا ياردەم-

لەشكىلى تۇرۇپتۇ، — چاساقال كىشى بىر تىنىۋېلىپ دى-
دى، — مەسەل تۈگىدى باللىرىم، سىلەرنىڭ بۇ قېتىم يېزى-
غا چىققانلىقىڭلار بەك خاسىيەتلىك ئىش بولۇپتۇ. بۇ بىر تە-
رەپتىن ئەۋلاتلىرىمىزغا مەدىنىيەت كوچىتى قالدۇرۇش بولسا،
يەنە بىر تەرەپتىن مەكتەپتە ئۆگەنگىنىڭلارنى ئەمەلدە ئىشلى-
تىش بولۇپتۇ.
— ناھايىتى ياخشى مەسەل ئېيتىپ بەردىلە ۋە ئورۇنلۇق
خۇلاسە قىلدىلا تاغا، — دىدى قادىر، — سىلىگە كۆپ
رەھمەت! ئۆزۈڭ ئۆمۈر كۆرگەيلا!
— سىلىدىن ئۆگىنىمىز، — دىدى ئوقۇغۇچىلار.
-- ياقەي، — دىدى چاساقال كىشى، — رەھمەت ئېي-
تىش ھاجەتسىز، بۇ ئۆز ئىشىمىز ئەمەسمۇ ئۇكىلىرىم. ئەمدى
ئۆگىنىش ئىشىغا كەلسەك، ھەممىمىزگە ئورتاق بولىدۇ.
ئىشقا چۈشۈش ۋاقتى بولۇپ قالغان ئىدى. كۆپچىلىك ئو-
رۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. قادىر ئۇلارغا:
— بولسا ھەر قايسىلىرى بىلەن بىللە بولسام ياخشى بو-
لاتتى، بىراق دادۇيدە يەنە بىرنەچچە پىشقەدەملەر بىلەن سوھ-
بەت يىغىنى ئېچىشنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغان ئىكەنمىز. ئەگەر
رۇخسەت قىلىشسىلا مەن بارسام...
كۆپچىلىك بىر ئېغىزدىن رازىلىق بىلدۈرۈشتى:
— بارسىلا، كېچىكمەي بارسىلا!
— ساۋاقداشلار، سىلەرمۇ بۈگۈن بالدۇرراق قايتارسىلەر،
كەچقۇرۇن دادۇينىڭ ئىشتىن سىرتقى سەنئەتچىلىرى بىلەن

بىرلىكتە ئومۇمى ئويۇن قىلماقچىمىز.

— ماقۇل، مۇئەللىم.

— ئەمىسە مەن كەتتىم.

— خەير، خوش!

قادىر چوڭ يولغا چىقىپ، چاپسان - چاپسان قەدەم تاشلاپ يۈرۈپ كەتتى، بۇ چاغدا يولنىڭ ئىككى ياقىسىدىكى بوستانلىقلاردا ھەر خىل قۇشلار خوش ناۋا قىلماقتا ئىدى.

ئون بىرىنچى باپ

بۈگۈن ئەتىگەندە مەكتەپ رادىيو پونكىتى مەكتەپ مەمۇرىيىتىنىڭ: «بارلىق ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىلەر دەرستىن كېيىن ئىشخانا بىناسىنىڭ ئالدىدىكى شىپاڭدا "ئالاھىدە دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىلارنى تاللاش مۇھاكىمە يىغىنىنىڭ داۋامى بولىدۇ، ۋاقتىدا كېلىپ قاتنىشىشىڭىزلارنى ئۆتۈنىمىز» — دېگەن ئېلاننى ئاڭلاتتى.

كۈن پېتىش مەزگىلىدە ئالتىنچى سائەتلىك دەرس ئاخىرلاشتى. ئەتراپى تال بارگى بىلەن چۈمكەلگەن، ھاۋارەڭ رىشاتكىلىق ئازادە شىپاڭغا ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىلەر بىر - بىرلەپ يىغىلىشقا باشلىدى. شىپاڭغا بىرىنچى بولۇپ كىرگەن كېرىمنىڭ روھى - كەيپىياتىدىن قانداقتۇر بىر خىل مەغرۇرلۇق چىقىپ تۇراتتى. ئۇ ئەڭ ئالدىنقى قاتاردىكى ئورۇندۇققا ئولتۇرۇپ بولۇپ، ئەتراپتىكىلەرگە بىر خىل ياسالما مۇلايىملىق بىلەن قاراپ چىقتى. بىر ھازادىن كېيىن ئىچىدە: "مانا بىر پارچە ئەرز - شىكايەت بىلەن قادىرنىڭ ئىشىنى باشقىدىن مۇھاكىمىگە قويۇشقا مەجبۇر قىلدىم. پىشقان ئىش خېمىغا ياندى دېگەن شۇ. مۇشۇنىڭ بىلەن بۇ ئىش ئارقىغا يانسا ياندۇكى، ھەرگىز ئالغا ئىلگىرىلىيەلمەيدۇ. مەقسىتىمگە يېتىدىغان بولدۇمدە" — دېگەن ئويىنى كەچۈرۈپ بولۇپ ئىختىيارسىز كۈلۈپ قويدى. كېيىن يانچۇقىدىن خاتىرە دەپتىرى بىلەن قەلىمىنى ئېلىپ بىر نىمىلەرنى يېزىشقا باشلىدى. باشقىلار

بولسا، ئىككى ـ ئۈچتىن بولۇپ، باشلىرىنى بىر يەرگە قىلىشىپ
ئىختىيارى پاراڭغا چۈشۈپ كېتىشكەن ئىدى.

مەكتەپ مۇدىرى سادىق ئەپەندى يىغىن باشقۇرۇش شىرەسى-
نىڭ ئالدىغا كېلىپ، ھەممەيلەننى بىر قۇر كۆزدىن كۆچۈرۈپ
چىقتى. يىغىنغا بىرلا توختىدىن باشقىلارنىڭ ھەممىسى كېلىپ
بولۇشقان ئىدى.

— يولداشلار! — دەپ يىغىننىڭ باشلانغانلىقىدىن بىشا-
رەت بەردى سادىق ئەپەندى، — بۈگۈن بىز يەنىلا "ئالاھى-
دە دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچى" لارنى تاللاش مۇھاكىمە يىغىننى
داۋاملاشتۇرماقچىمىز....

كىچىك سوھبەتلەر، پاراڭلار جىمىقىپ ھەممەيلەن سادىق
ئەپەندىنىڭ ئاغزىغا تىكىلدى. دەل شۇ چاغدا شىپاڭنىڭ
يان تەرىپىدىكى ئىشىكىدىن توختى كىرىپ كەلدى. ئۇ، ئېزى-
لەڭگۈ، روھسىز ئىدى، پۈتۈن ئەزايىدىن بىرخىل پىرىشانلىق،
خاپىچىلىق يېغىپ تۇراتتى. ئۇ كىرىمنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كې-
تىۋاتقىنىدا، كىرىم ئۇنىڭ پېشىدىن تارتىپ يېنىدىن ئورۇن
كۆرسەتتى. لېكىن كۈتمىگەندە، توختى سوغاق ۋە غەزەپ بى-
لەن كىرىمگە ئالىيىپ قويۇپ ئارقا تەرەپكە ئۆتۈپ كەتتى.
كىرىم بولسا، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كۆزلىرىنىڭ پاختىسىنى چى-
قىرىپ ئالايغىنىچە قاراپ قالدى.

سادىق ئەپەندى بىردەمگىنە توختىتاتقان سۆزىنى يەنە سال-
ماق ھالدا داۋاملاشتۇردى:

— ئۆتكەنكى بىرقانچە قېتىملىق يىغىنلاردا كۆپچىلىك قاي-
تا ـ قايتا مۇھاكىمە قىلىپ، ئوزئارا سېلىشتۇرۇپ، تەبىي پەنلەر
ئوقۇتۇش گۇرۇپپىسىدىن ماتېماتىكا ئوقۇتقۇچىسى، يولداش سات-
تارنى، ئىجتىمائى پەنلەر ئوقۇتۇش گۇرۇپپىسىدىن تىل ـ ئەدە-

بىيات ئوقۇتقۇچىسى يولداش قادىرنى كۆرسەتكەن ئىدى. ئەھ-
ۋالدىن قارىغاندا، قادىرغا نىسبەتەن بەزىلەرنىڭ پىكرى بار-
دەك تۇرىدۇ. بۈگۈن بۇ ھەقتە يەنە قايتىدىن مۇھاكىمە قىلىپ
باقساق دىمەكچىمەن.

— قادىرغا قارىتا پىكرى بارلار كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا!،
يىغىندا، ئوچۇق ـ ئاشكارا ئوتتۇرىغا قويۇشى كېرەكتە. يىغىن-
دا جىم، ئارقىدىن غۇت ـ غۇت قىلسا ياخشى بولمايدۇ، —
دىدى ئالدىنقى رەتتە ئولتۇرغان بىر پىشقەدەم ئوقۇتقۇچى.

— ئېنىقىنى ئېيتقاندا، — دىدى ئالىم ئاكا سۆز ئېلىپ، —
بۇ يەردە ئوتتۇرىغا چىقىۋاتقان پىكىرلەر ئۆتكەندە قادىر توغ-
رىسىدا ئىشخانا بىناسىنىڭ كارىدۇر تېمىغا چاپلانغان چوڭ
خەتلىك گېزىتكە تاقىلىۋاتىدۇ.

— ئۇنداق بولسا، شۇ ھەقتىكى مەكتەپنىڭ تەكشۈرۈش
ئەھۋالى ۋە خۇلاسىسى قانداق بولغان، شۇنىمۇ ئاڭ-
لاپ باقايلى، — دىدى يەنە بىر ئوقۇتقۇچى.

— تەكشۈرۈش نەتىجىسى — ئۇنىڭ راستلىقىنى ئىسپاتلاي-
دىغان ئەشۇ "ئوغرى چوڭ خەتلىك گېزىت" تىن باشقا ھىچ-
قانداق ئاساسنىڭ يوقلۇغىنى كۆرسەتتى، — دىدى ئالىم ئاكا.
كۆپچىلىك پاراقىدە كۈلۈشۈپ كەتتى.

— توغرا ئېيتتىڭىز، — دىدى يەنە بىر ئوقۇتقۇچى، —
ئۇ ھەقىقەتەن سەپىي ئۆزىدىن "ئوغرى چوڭ خەتلىك گېزىت"،
ئەگەر ئۇ ئوغرى بولمىسا ئاپتورلىرى ئېنىق بولاتتى ـ دە! ئۇنى
چاپلىغۇچىلار ئەگەر راستىنلا ۋىجدانلىق، توغرا ئادەملەر بو-
لۇپ، باشقىلارغا سەممىي ياردەم بېرىشنى نىيەت قىلغان بولسا،
ئوچۇق ـ ئاشكارا مەيدانغا چىقىشى كېرەك ئىدى.

بۇ چاغدا كىرىم بىر تاتىرىپ، بىر قىزىرىپ، ئولتۇرالماي

قىمىرلاشقا باشلىدى. ھە دىگەندە ئۇ گېلىنى قىقىپ، تۈپرۈگىنى يۇتاتتى.

توختى بولسا، قانداقتۇر بىر خىيال ئىچىدە، خاراموش ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ يۈرىگى گويا ھېلىلا ئېتىلىپ كېتىدىغاندەك تىت - تىت بولاتتى.

— مېنىڭچە، — دىدى ئارقا تەرەپتىن بىر ئوقۇتقۇچى، — قادىر «ئالاھىدە ئوقۇتقۇچى» لىق سالاھىيىتىگە دەل توغرا كېلىدۇ. يەنىلا ئۇنى مۇقىملاشتۇرۇش كېرەك.

— ئۇنداقتا، — دىدى كېرىم خۇددى توك سوقۇۋەتكەندەك چوچۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ، — گېزىتنى يوققا چىقىرىمىزمۇ؟

— ئوغرى گېزىتنى دىمەكچىمۇ سىز؟

شىپاڭنى ئۇزۇنغا سوزۇلغان قاتتىق كۈلكە ساداسى قاپلىۋالدى.

— ئوغرىمۇ، توغرىمۇ، ئالدىراپ بىر نەرسە دىگىلى بولمايدۇ. ئۇنى تارىخ ئىسپاتلايدۇ، — دىدى كېرىم غودۇڭشۇپ.

— تارىخ ئاللىقاچان ئىسپاتلىدىغۇ؟ ئۇنىڭ «ئوغرى...» بولغانلىقىنىڭ ئۆزىلا تارىخنىڭ لەنەت - نەپرىتىگە ئۇچرىغانلىقىنى كورسەتمەمدۇ؟! — دەپ رەددىيە بەردى ئالىم ئاكا.

— دىمەك، شۇ شەنبە كەچتە قادىرنىڭ ياتىقىغا ھېچكىشى چىقمىغانمۇ؟

ئالىم ئاكا سوزلەشكە تەمشىلىۋىدى، ئۇنىڭغىچە بىر ئوقۇتقۇچى:

— تۇۋا!... — دىگىنىچە سوز ئالدى، — بەزىلەر ئاغزىدا ھەر قېتىم گەپ قىلغاندا مىڭ قېتىم «ۋىجدان». «ۋىجدان!» — دەپ ۋاقىرىشىدۇ. ئەمەلىيەتتە بولسا، ئادەم يىرگەنگىدەك پەسكەش ئىشلارنى قىلىدۇ. مەن دەپ باقاي، شۇ شەنبە،

بەك كەچقۇرۇنمۇ ئەمەس، نامازدىگەر ۋاقتىدا قادىرنىڭ ياتىقىغا ھامىمسى تاماق ئېلىپ چىققان ئىكەن. ئۇنىڭ داستىخىنىغا مەنمۇ داخىل بولغان ئىدىم. ۋىجدانسىز كىشىلەر ئۆزلىرىچە مۇشۇ پۇرسەتنى قادىرغا زەربە بېرىشنىڭ ياخشى ئىسپاتى بولىدۇ، دەپ قارىغان بولۇشىمۇ مۇمكىن، ۋىجدانسىز ئادەم ئەمەللى كىشىلەردە بولۇشقا تېگىشلىك شىمە - ھايانىمۇ بىلمەيدۇ - دە! كىشىنىڭ تۇتقىنى كىشىنى يوقلاپ چىقماسلىقى كېرەك ئىكەندە!

— قانداق كېرىماخۇن؟ مانا چىققان كىشى كىم ئىكەن؟ ئانىسىنىڭ سىڭلىسى، جان - جىگەر ھامىمسى! شەخسى ئۈچمەنلىكنى دەپ، كىشىگە قارا چاپلاش ۋىجدانسىزلىق ئەمەسمۇ؟

— يولداشلار، — دىدى سادىق ئەپەندى، — ھەممىمىز سوغاق قانلىق بىلەن پاكىت سوزلەيلى. بىرسى، زادى گېزىتنى مۇقىملاشتۇرىمىزمۇ ياكى ئىنكار قىلىمىزمۇ؟ بۇنىڭدىكى ئاساسلىرىمىز نىمە؟ يەنە بىرسى شەخسىگە باھا بېرىشتە زادى نىمىنى ئولچەم قىلىمىز؟ بىر كىشى مۇشۇنداق مەسىلىلەرگە دۇچكەلگەندە قانداق پوزىتسىيىدە بولۇشىمىز كېرەك؟ بۇ تەرەپلەرگە ئىنچىكىلىك بىلەن تەپسىلى قاراپ چىقماي بولمايدۇ. ئەڭ ياخشىسى شۇ «چوڭ خەتلىك گېزىت» نى يازغان كىشىلەر ئوتتۇرىغا ئاشكارا چىقىشىدا مەسىلىنى ھەل قىلىش ئاسانغا چۈشەتتى. ھەيرانىمەن ... ئەگەر ئۇلار ھەقىقەتەن پاكىتقا ئىگە بولىدىغان بولسا، ئۆزلىرىنىڭ پاش قىلغىنىنىڭ ھەقىقەت ئىكەنلىگىگە ئىشىنىدىغان بولسا، نىمىدىن قورقىدۇ؟ قورقماسلىق كېرەكتە! ... **ئەگەر** قورقىدىكەن، قورقۇشىنىڭ ئۆزىلا بۇ «گېزىت» نىڭ **ساختىپەزلىگىنى** كورسىتىدۇ. قورققان ئىكەن، جىن باردە!

سادىق ئەپەندى بىر پەس تۇرۇۋالغاندىن كېيىن تېخىمۇ جىددى تەلەپپۇزدا دېدى:

— بىز تەربىيەچىلەرمىز، تەربىيەچىلەر ۋىجدانلىق كىشىلەر بولۇشى كېرەك. بۇ خەلققە، خەلق ئىشلىرىغا، يولداشلارغا نىسبەتەن سەممىي، ئادىل، سادىق بولۇشىمىز، ئالا كوڭۇل بولماسلىقىمىز كېرەك دېگەنلىك. كىشىلەرنىڭ بەختسىزلىكىگە ئۇچرىشىنى ئۈمىت قىلىش ۋە ئۇنىڭدىن هوزۇرلىنىش نامەرت، قارا يۈرەك ئادەملەرنىڭ كەسپى. خەلقىمىزدە : "بېشىڭغا قىلىچ كەلسىمۇ، توغرا سوزلە" دېگەن گەپ بار. لايىدىن ياسىغان خام كىرزا سۇغا كىرسە ساق چىقمىغاندەك، يالغان سوزنىڭمۇ بازىرى بولمايدۇ. هەر هالدا ساپ دىل بولايلى، قېنى ئەمدى سوزلەڭلار!

هەممەيلەننىڭ قەلبىنى بىر خىل چوڭقۇر هاياجان چۇلغىۋالغان ئىدى. شىپاڭدا چىۋىن ئۇچسا ئاڭلانغۇدەك جىمجىتلىق هوكۇم سۈردى. يەرنىڭ تېگىدىن ئاڭلىنىۋاتقاندەك پەس بىر ئاۋاز بۇ جىم - جىتلىقنى بۇزۇپ كوپچىلىكنىڭ دىققەت ئېتىۋارىنى ئۆزىگە جەلپ قىلدى.

— مەن سوزلەيمەن، — توختى ئاستاغىنا ئورنىدىن تۇردى، — كونىلاردىن قالغان "دىل ئازارىدىن خۇدا بىزار" دېگەن بىر ماقال بار. يولداش قادىرنىڭ دىلىغا ئازار بېرىپ، خۇدانى بىزار قىلىنغۇچى دىل مەن ... يولداشلار دېگەن "توغرى چوڭ خەتلىك گېزىت" نى مەن چاپلىغان...

كوپچىلىك توختىغا تىكىلگەن ئىدى. كېرىمنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى مۇزدەك بىر سوغاق تىترەك بېسىپ، يۈرىكى "قارت" تىدە قىلىپ كەتتى. توختى بولسا گېلىغا بىر نەرسە تۇرۇپ قالغاندەك، بىردەم جىم بولۇپ قالدى، كېيىن بىردىنلا جانلى-

نىپ، بارمىقى بىلەن كېرىمنى ئىما قىلىپ:

— ئۇنى ماڭا يازدۇرغان هەم ئوغرىلىقچە چاپلاتقان ئاشۇ كېرىم، — دېدى.

— توهمەت قىلما توختى! — دېدى كېرىم ئوزىنى بېسىۋالالماستىن.

— توهمەت قىلىش دېگەن سېنىڭ زاكا خۇيۇڭ، ئەمدى تانالمايسەن! — توختى غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولۇپ، ئىچىنى بوشىتىشقا باشلىدى:

— يولداشلار! مەن ئاداشتىم. "كېرىم هەسەتخور" نىڭ - ئاشۇ قېرى ساي تۈلكىسىنىڭ دامىغا چۈشۈپ كەتتىم. شۇ توهمەت ئويدۇرۇپ چىقىرىلغان بىرقانچە ئايلار مەن ئۈچۈن تولىمۇ ئازاپلىق ئايلار بولدى. قادىرغا قاراشقا يۈزۈم قالمىدى. سوزلەشكە تىلىم قىسىلدى. قادىرنى كورسەم يۈرىكىم ئېچىشتى. بۇ ئەخمەقلىقىمغا مىڭ بىر پۇشايمان قىلىمەن، — توختى مىشىلداپ يىغلاشقا باشلىدى.

كېرىم بولسا، بېشىنى توۋەن سالغان هالدا، يۈزىنى داپتەك قىلىپ، قولىدىكى خاتىرە دەپتىرىگە بىر نەرسىلەرنى يازغان بولۇپ ئولتۇراتتى. قانچە ئونلىغان غەزەپلىك كوزلەر ئۇنىڭغا مىقتەك قادالغان ئىدى. ئالىم ئاكا ئورنىدىن دەس تۇرۇپ كېرىمنىڭ ئالدىغا باردى ۋە غەزەپ بىلەن دېدى:

— ۋىجدانسىز! ... ئادەملەر ئارىسىغا چۈشكەن مىتە، ئېيتقىنا! كىشىلەرگە زىيانكەشلىك قىلمىساڭ قېتىڭىڭ ئۈزۈلەمدۇ؟ مانا ئەمدى كوردۇڭمۇ؟ ئۇياتمايدىغان شەرمەندە! هەقىقەت دېگەننى خالىساڭ ئوڭدا، خالىساڭ دوم قىلىپ ئوينايدىغان سېنىڭ ئويۇنچۇغۇڭ ئەمەس!" قىتىغىرنىڭ ئىچى زىدە"! — ئۇتۇتكەندە قادىر ئىشخانىدىن تېپىۋالغان خەتنى كېرىمنىڭ كوزى-

گە تەگلەپ تۇرۇپ سورىدى، — ماۋۇ خەت كىمنىڭ؟!

كىرىم ئۇن - تىنسىز يەرگە قاراپ ئولتۇراتتى.

ئالىم ئاكا يەنە كوپچىلىككە بىر قۇر نەزەر تاشلىۋېتىپ، سوزىنى داۋاملاشتۇردى:

— قېنى يولداشلار، ئەمدى ئاۋاز بېرەيلى! "ئالاھىدە رەجىلىك ئوقۇتقۇچى" بولۇش كىمگە مەنسۇپ؟

— قادىرغا...

بىر نەچچە ئونلىغان ئېغىزلاردىن گويا ھاۋا گۈلدۈرلىگەندەك چىققان بۇ سادا شىپاگىنى تىترىتىپ لەرزىگە كەلتۈردى.

— شۇنداق بولۇشى كېرەك! — دەپ خوشاللىق بىلەن تەستىقلىدى ئالىم ئاكا، — قېنى ھەممىمىز بىر تەبرىكلىۋېتەيلى!

گۈلدۈراس ئالقىش ساداسى پەلەكنى قۇچتى. ھەممەيلەن خۇش تەبەسسۇم ئىلكىدە قادىرغا بېقىشتى. قادىرنىڭ چىرايىدىن كوپچىلىكنىڭ ئۇزىگە بولغان ئەقىدىسىدىن چەكسىز شاتلىنىش ئەكس ئېتەتتى. ئۇ كوپچىلىككە قاراپ ھاياجىنىنى باسالماي قالدى... شۇ تاپتا ئانارچۇ؟ ئۇمۇ قادىرنىڭ شەنىدىن پەخىرلىنەتتى. ئۇنىڭغا قارىغانسىرى قارىغۇسى كېلەتتى. ھەتتا ئىگەي!... مۇمكىن بولغىنىدا قادىرنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ بېرىپ، ئۇنىڭ باغرىغا چاپلىشىپ ئەگىلگۈسى كېلەتتى...

ئون ئىككىنچى باپ

توي تەييارلىقى...

سادىر ئاكىنىڭ ئائىلىسى ئالدىراش ئىدى. ئاشپەز ئۇستا ھويلىنىڭ ئازادە يېرىگە قازان بېكىتمەكتە. يىگىت بىلەن قىز تەرەپتىن بولۇپ يەتتە - سەككىزچە كىشى سەۋزە قەلەملىمەكتە. ئاشخانىدا بىرقانچە ئاياللار قاچا - قۇچا، تەلەڭگىلەرنى يۇيۇپ، رەتلەپ، دەستىلىمەكتە. يەنە بىرنەچچە ئايال مېھمانخانا بىلەن ئايۋاننى ياساپ جابدۇماقتا. ئانار بولسا، مەنزەر ئۇيدە يېقىن دوستلىرىدىن رەيھان ۋە روشەنلەر بىلەن كوكۇلدۇك چاخچاقلىشىپ ئولتۇراتتى. تىللاخان شەرەندازلىقى بىلەن ئالدىرىماي، ئاستىماي ھەممە ئىشلارنى بىر - بىرلەپ ئورۇنلاشتۇراتتى. ئۇ ھېلى ئاشخانىغا كىرىپ: "خانىلىرىم، قاچا - قۇچىلار ئېلىشمان بولۇپ كەتمىسۇن! لىگەننى لىگەنچە، چىنە تەخسىنى چىنە تەخسىچە، پىيالىنى پىيالىچە... ھە، ھەممىسىنى ئايرىم - ئايرىم ھالدا جاي - جايىغا قويۇڭلار! داستىخانلارنى چىرايلىق قاتلاپ، تايىنلىق بىر يەرگە ئېلىڭلار! لوڭگىلەر قوزۇقتا ئېسىلسۇن" ... كېيىن ئۇخلاپتۇق دېمەڭلار، مەن ئېيتىپ قوياي، توي دېگەن قىيامەت جۇمۇڭلار، ئەتىلىككە مېھمانلار شۇنداق كېلىشكە باشلايدۇكى، ۋاي - ۋۇي!... ئۇ چاغدا ۋالىۋاش بولۇپ كەتسەك تازىمۇ سەتچىلىك بولىدۇ. مەن تىللاخاننى بىلىسىلەرغۇ، بۇكەمگىچە كوپلەرنىڭ داستىخىنىغا داخىل بولۇپ، كوپنى كورۇپ، تېگىشلىك ئىززەت - ھورمەتكە سازاۋەر

بولغانمەن. «ئەلگە بىر نۆۋەت، ئەرگە بىر نۆۋەت» دېگەندەك، ماڭىمۇ بىر نۆۋەت كەلدى. مېھمانلارنى ئېپى-سېپىدا ئۇزاتمىسام، ئۇياتقا قالىمەن» دېسە، ھېلى مېھمانخانىغا كىرىپ: «ئەزىزلىرىم، ئۆينى سەرەمجانلاشتۇرۇشۇڭلار ئوبدان بولۇپتۇ، خېلى دىتىمغا ياقتى. بىرلا ئەيىبىڭلار ماۋۇ نىمكەش كۆرپىنى نىمە دەپ بۇ يەرگە سېلىپ قويدۇڭلار، دەرھال يىغىۋېتىڭلار، ئۇنىڭ ئورنىغا يېڭى كۆرپىدىن بىرنى سېلىڭلار. قېنى، خەماخان، سىلە ئاۋۇ ئۆيدىن بىر كوپە ئېلىپ چىقسىلا! يەنە، ئاۋۇ مەرەپ ياپقۇچنى تۈز تارتىڭلار. «ئاناڭنى داداڭغا پەدازسىز كۆرسەتمە» دېگەن نەقىلنى ئاڭلىغان بولغىيدىڭلار؟ بۇ تويدە!...» ئاندىن ئۇ مەنزەر ئۆيگە چىقىپ: «قېنى ئانار، دوستلىرىڭغا چاي بەردىڭمۇ-قانداق؟ بۇلارنىڭ سۆزلىرىگە مەغۇل بولۇپ ئولتۇرغىنىڭنى قارا سېنىڭ؟! بۇ شەيتانلارغا قاراپ ئولتۇرساڭ، ئۇن كۈندىمۇ گېپى تۈگىمەيدۇ. قوپقىن، چاي ئېلىپ كەل. ھە، رەيھان، سەن ئېرىڭ بىلەن قانداقراق؟ كۆڭلىڭ سۇ ئىچىۋاتامدۇ؟ سېنىڭ ئېرىڭ بارغۇ، ئالتۇندەك يىگىت. سەنچۇ روشەن؟ يەنە ماي تارتىشىپ يۈرەمسىلەر؟ بىرسىڭلار بويىنۇڭلارنى پەسرەك تۇتۇپ تۇرغىنىڭلار ياخشى، ئەمدى ئاخىرقى بىر ئېغىز گەپ، سىلەر مېنىڭ ئانىرىمنىڭ تويىنى ئاسمانغا كۆتۈرىپ. راسا قىزىتمىساڭلار، كېيىن مەندىن ئەدىۋىڭلارنى يەيسىلەر جۇمۇ!» — دەيتتى.

— ئوت چىقىرىۋېتىمىز دېسىلە تىللاخان ئانا، — دەپ جاۋاپ بېرىشتى ئۇلار. ئانار بولسا:

— يائاللا ئانا! ئادەمنى ئىزا تارتقۇزۇپ، گېپىم بار دەپ، ئاغزىڭغا كەلگەننى جۆيلىۋېرىدىكەنسەن؟! — دەپ نارازى بولاتتى.

— نومۇسىڭ كەلمىسۇن قىزىم! — دەيتتى تىللاخان، — كىشىگە ئۆزىنىڭ مۇرات-مەقسەتلىرى، ئارزۇلىرى يېقىندىن كۈلۈپ قارىغاندا، ئالەم ئۇنىڭغا بەخت ئاتا قىلىپ، سائادەتتىن بېشارەت بەرگەندە، شۇنداق كۈلگىسى، سۆزلىگۈسى، ھە، يەنە ئۆزىچە خوشاللىقتىن قانات ياساپ ئۇچقۇسى كېلىدىكەن.

سادىر ئاكا بولسا پۇتىغا خۇرۇم ئۆتۈك، ئۇچىسىغا سوكنو پەلتۇ، بېشىغا بادام دوپپا كىيگەن ھالدا توينى مۇبارەكلەپ پەتىگە كەلگەنلەرنى قارشى ئېلىش ۋە ئۇزىتىش بىلەن بەنت ئىدى. قارىغاندا كىرىپ-چىقىۋاتقانلارمۇ ناھايىتى كۆپ ئىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى دېگىدەك:

— تويغا قوپۇشۇپلا، مۇبارەك بولسۇن! بىزگىمۇ بىرەر خىزمەت بارمۇ-يوق؟ — دەپ سورىشاتتى. سادىر ئاكا ھەممىگە بىر خىلدا:

— ھەر قايسىلىرىنىڭ قەدىمىگە رەھمەت! ئىشلار بىرياقلىق بولدى، خۇدا خالىسا، ئەتە ئەتىگەنرەك داخىل بولۇپ بېرىشەلا، — دەپ جاۋاپ بېرەتتى.

توي!...

ناماز بامداتتىن كېيىن ئېشىكتىن بىرىنچى بولۇپ ئەلنەغمىچىلەر كىرىپ كەلدى. توي-تۆكۈننىڭ جانلاندۇرغۇچىسى بولغان بۇ كىشىلەرنىڭ كىرىشى بىلەنلا، بۇ ئۆيدىن خۇشال توي نەغمىسى ياڭراشقا باشلىدى. داقا-دۇمباق ساداسى كۆكنى تىترىتەتتى. نەي ناۋاسى دىلنى مەپتۇن قىلاتتى، راۋاپ-تەمبۇر ئاۋازى سۈزۈك ھاۋادا گاگىدەك جاراڭلاپ يۈرەكنىڭ بېغىشىنى تىترىتەتتى. بۇلارغا تەڭكەش ئوقۇلۇۋاتقان توي ناخشىلىرى كىشىلەرنىڭ قەلبىگە قوغۇشۇندەك ئۆيۈپ قالاتتى. مانا، مېھمانلارنىڭ ئالدى كېلىشكە باشلىدى. ئاۋال مە-

مەھەللىنىڭ پىشۋالىرى، ئاندىن سادىر ئاكىنىڭ ئىدارىسىدىكى كەسپداشلىرى، ئوغۇل تەرەپنىڭ ئۇرۇق - تۇغقان، مەھەللە - كويلىرى، كېيىن قادىر بىلەن ئانارنىڭ مەكتىۋىنىڭ مەسئۇللىرى، ئوقۇتقۇچىلىرى بولۇپ، كىشىلەر توپ - توپى بىلەن كېلىشتى.

ساھىپخانىلارمۇ ناھايىتى چەبدەس ئىدى. ھەممىسى ئاپتوماتىك ماشىنىغا ئوخشاش تەرتىپلىك ۋە تېز ھەرىكەت قىلاتتى.

ئالدىن كەلگەنلەر ئۆيگە باشلىناتتى. كېيىن كەلگەنلەر ھويلىغا تىزىلغان قاتار ئورۇندۇقلاردا ئولتۇرۇشۇپ ئۆينىڭ بوشۇشىنى كۈتەتتى. مېھمانلار ئۆيگە كىرىپ ئولتۇرۇپ بولۇشىغا، قولىغا سۇ بېرىدىغانلار ئاپتۇۋا - چىلاپچىلىرىنى كۆتىرىشىپ ھازىر ۋە نازىر بولاتتى. ئارقىدىنلا دوستىخان سالىدىغانلار داستىخان سېلىپ مەزە ئېلىپ كېلەتتى، چاي قۇياتتى، ئاش تارتاتتى.

سادىر ئاكا ھېلى ئۆيگە كىرىپ مېھمانلارنىڭ دۇئاسىنى ئالاتتى:

— ئىلاھا ئامىن... ئاللاھۇ ئەكبەر!

ھېلى ئىشىك ئالدىغا چىقىپ يېڭىدىن كەلگۈچىلەرنى قارشى ئالاتتى:

— كېلىشسىلە، قېنى ئۆيگە مەرھەمەت!

ياكى ئۇزاپ چىققۇچىلارنى ئۇزىتاتتى:

— خوش ئەمسە، مېھمانلار، قاتتىق - قۇرۇق بولۇپ قالغان بولسىمۇ، رازى بولۇشسىلا!

ئۇ، ھەممە كىشىگە ئاجايىپ بىر خۇشخۇيلۇق بىلەن ھۆسلە - تاۋازۇل قىلاتتى. ئۇنىڭ يۈرىكى بولسا، شاتلىقتىن ئوينايتتى، ئۇنىڭ شاتلىقى — مانا بۈگۈن ئۇزۇندىن بۇيان

ئۈزارىقىپ كۈتكەن گۈزەل بىر ئارزۇ ئۆز جامالىنى كۆرسەتمەكتە ئىدى.

توي — چۈشتىن كېيىن راسا ئەۋجىگە كۆتىرىلدى. ئەمدى ئاياللار كېلىشكە باشلىغان ئىدى. ئىشىكتىن بىرىنچى بولۇپ ئاجايىپ چىرايلىق ياسىنىشقان بىرنەچچە ئايال كىرىپ كەلدى. بۇلار تىللاخاننىڭ ئەڭ يېقىن دىلكەشلىرى ئىدى. تىللاخان ئۇلارنى ھويلىدا قارشى ئېلىپ، ھەممىسى بىلەن مەڭىزنى - مەڭىزگە يېقىشىپ بىر - بىرلەپ كۆرۈشۈپ چىقتى. ئۇنىڭغىچە بىرنەچچە ئاياللار ئۆيدىن چىقىپ مېھمانلارنىڭ قوللىرىدىكى دوستىخانلارنى ئېلىشتى - دە، ئۆيگە باشلىدى. ئاياللار ئولتۇرۇشۇپ بولغاندىن كېيىن دۇئا قىلىشتى. ئاندىن قايتا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ سالام بىلەن:

— تويغا مۇبارەك بولسۇن! — دېيىشتى.

تىللاخانمۇ ئۆز نۆۋىتىدە ئىككى قولىنى كۆكسىگە جۈپلەپ:

— ھەر بىرلىرىنىڭ ياخشى نىيەتلىرىگە رەھمەت! — دەپ جاۋاپ قايتۇردى ۋە ئاياللارنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى.

ئاياللار جايىغا ئولتۇرۇشتى. قوللارغا سۇ بېرىلىپ، دوستىخان سېلىندى. ئېلىپ كېلىنگەن دوستىخانلار ئۆز ئىگىلىرىنىڭ ئالدىغا قويۇلدى. ئاياللار تويىنى مۇبارەكلەپ ئېلىپ كەلگەن نەرسىلىرىنى ئۆز دوستىخانلىرىنىڭ ئۈستىگە قويۇشتى. سوغا بېرىش ۋە سوغا قوبۇل قىلىش تەنتەنىسى ئۆينى جانلاندۇرۇۋەتتى...

— مېنىڭ بىر پەلتولۇغۇم بار ئىكەن.

— رەھمەت!

— مېنىڭ بىر كۆينەكلىكىم بار ئىكەن.

— كېلىۋەرمەي، كايىپ.

— مېنىڭ بىر يوتقانلىقىم بار ئىكەن.
— بۇمۇ لازىم ئەمەستى.

....

بۇ تەنتەنە شۇ تەرىقىدە بىرئاز داۋام قىلغاندىن كېيىن، بۇ ئىشقا مەسئۇل بولغان ئايال ھەر بىر مېھمان ئېلىپ كەلگەن سوغىلارنى "ھەشقاللا" دەپ تۇرۇپ، بىر-بىرلەپ يىغىۋالدى ۋە كەينىدىن داستىخانلىرىنىمۇ ئېلىپ چىقىپ كەتتى. ئاندىن ئاياللار يەنە ئۆز ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ:

— شۇنداق ئادەملا كېلىپ قالدۇق، ئۆزلىرىنىڭ لايىقىدا بولماي قالدى، — دېيىشتى ئاياللار ۋە قوللىرىنى كۆكسىگە جۈپلەپ توي ئىگىسىگە سالام بېرىشتى.

تىللاخاننىڭ چىرايىدىن كۈلكە يېغىپ تۇرغان ھالدا:

— ھەر بىرلىرىنى تەزگۈندۈرۈپ قويۇپتىمەن، ھەشقاللا! قېنى ئولتۇرۇشسىلا! — دەپ تولىمۇ نەپىس بىر خىل تازىم بىلەن مىننەتدارلىق بىلدۈردى. ئاياللار يەنە ئورۇنلىرىغا ئولتۇرۇشتى.

نوۋىتىدە مەزە قويۇلۇپ چاي بېرىلدى. چايدىن كېيىن نىشائاللا، ئاندىن قورداق، ئاخىرىدا پولو تارتىلدى.

ۋاقىت بۇ ئائىلىگە خوشاللىق ۋە شان-شەرەپ ئاتا قىلىپ چاپسان ئۆتمەكتە ئىدى. مېھمانلار بولسا زەنجىرگە ئوخشاش كەينى-كەينىدىن ئۇلىشىپ ئەدەپ بىلەن كەلمەكتە ئىدى. ئۆيلەرنىڭ ھەممىسى دىگۈدەك لىققىدە ئاياللار بىلەن توشۇپ كەتكەن بولۇپ، پۈت سىغدۇرغىدەكمۇ ئورۇن يوق ئىدى.

ناماز پېشىندىن ھالقىغاندا كۆيوغۇلنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ يەڭگىلەر كېلىشتى. كۆيوغۇلنىڭ بېشىدا ئاجايىپ چىۋەر قولدا تىكىلگەن تور بادام دوپپا، ئۈستىدە سارجا پەلتو، ئىچىدە ماشىرەڭ سارجىدىن كاستۇم-بۇرۇلكا بار ئىدى. پۇتىدىكى "يالت-يۇلت" قىلىپ تۇرغان قىزىل خىرۇم بەتىنكىسى بىلەن ئۇچىسىدىكى ئاق پاكىز كۆينىكىنىڭ كىدىشەلىك ياقىسى، — ئۇنىڭ قامىتىنى تېخىمۇ ھوسنلەشتۈرۈپ تۇراتتى. يەڭگىلەر ھويلىغا كىرگەندە تويغا جەم بولغان قىزلار، ئاياللار كۆيوغۇلنى كۆرۈش ئۈچۈن ئىشىك-دەرىزىلەردىن بويۇنلىرىنى سوزۇشۇپ مارىشىشقا باشلىدى. ھەتتا بىر توپ ئۆسمۈرلەرمۇ بۇ خوشال مەرىكە ئۈستىدە شوخلۇق بىلەن ئۈزۈپ يۈرۈشەتتى.

بىر قىز كۆيوغۇلنى كۆرگىنىدە ھاياجىنىنى باسالماي قالدى!...

— پاھ، ئانارنىڭ تازىمۇ بەختى كەپتىغۇ؟! ئېرىنىڭ بارمۇ دېسە بار، دەپ ماختانغۇچىلىكى بار ئىكەن، تاللىغانغا، ئۆزى تاپقانغا لايىق ئىكەن.

يەنە بىر ئايال كۆيوغۇلنى كۆرۈپ ئاغزى-ئاغزىغا تەگمىگەن ھالدا تەرىپلەشكە باشلىدى:

— ۋاي ئانام! قاراڭلار، ئۇنىڭ بوي-قەددىنىڭ كېلىشكەنلىكىنى! "خىنى-خىلىغا، گۈلى-گۈلىگە" دېگەن شۇدە!...

يەنە بىر ئايال تىللاخاننىڭ قېشىغا يۈگۈرۈپ كىرىپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— ۋاي خېنىم! كۆيوغۇللىرىغا يامان كۆزنىڭ تېگىپ چۈشمىسۇن؛ قوپسىلا! بىرەيلەندىن يەتتە ساھلىسىلا! سەدىقە چىقىرىۋەتسىلە!

كۆيوغۇلغا بولغان تەرىپلەر ئۈزۈلمەي توختىماي داۋام قىلماقتا ئىدى... يەڭگىلەر مېھمانخانىغا كىرىپ ئولتۇرۇشتى. ئاردىن كۆيوغۇلنىڭ ئۆز ئاغىنىسى ئۇنى ئايۋانغا ئېلىپ چىقتى. بۇ يەردە باشلىرىغا ئۇچىدەك ئاپپاق سەللە يوگىگەن، سەرۇپا-

تونلار كىيگەن، پەرشتە سۈپەت، ئاقساقال، مۇلايىم، ئېغىر-بېسىق تەبەتلىك ئاخۇنلار، قىز-ئوغۇل تەرەپنىڭ مويسىپىتلىرى، قادىرنىڭ تاغىسى سەمەت قارى، ئانارنىڭ تاغىسى ياسىن هاجى قاتارلىقلار ئولتۇرۇشاتتى. يىگىتلەر كۈيوغۇلنى ئوتتۇرىغا ئېلىشىپ، ئاخۇنلارنىڭ ئۇدۇلىغا ئولتۇرغۇزۇشتى. قىزنىمۇ دوستلىرى ۋە بىر توپ ئاياللار ئاخۇننىڭ پاتىهەسىنى ئاڭلىغۇدەك ئۆينىڭ دالانىغا يېقىنراق تەرىپىگە ئېلىپ كېلىشكەن ئىدى. ئىككى تەرەپنىڭ ۋەكىللىرى ئوتتۇرىسىدا ھەققى-مېھرى مەسىلىسى ئۈستىدە خېلى كۆپ تالاش-تارتىش بولغاندىن كېيىن، ئاخىرى بىرلىككە كېلىندى. ئاندىن ئاخۇنۇم نىكاھنى باشلىدى. ئۇ: "ئەئۇزۇ.. " ۋە "بىسمىللا" نى نەپەس ئاھاڭى بىلەن چىرايلىق سوزۇپ ئوقۇدى ۋە دېدى:

— ئۇل خۇدايى زۇلجالالنىڭ ئەمرى-پەرمانى، سەييىدۇلكەۋنەيىن جانابى ھەزرىتى مۇھەممەت مۇستاپا سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ شەرئى-شەرىپلىرى، ئۇشبۇ مەجلىستە ئولتۇرغان مومىنانى سادىق ۋە مۇسۇلمانى كامىلارنىڭ گۇۋالىغى بىلەن سادىر ئاخۇننىڭ سۈلبىيە قىزى ئانارخاننىڭ مېھرى كابىنىسى رائىجۇل ۋاقتى بەش يۈز يۈەنگە تەيىن تاپتى. بۇ پۇللارنىڭ بەزىسى "مۇئەججەل" ۋە بەزىسى "مۇۋەججەل" دۇر. سىلىكىم ياسىن ھاجى ئۇشبۇ ھەقلەرگە رازى بولۇپ، سادىر ئاخۇننىڭ سۈلبىيە قىزى ئانارخاننى سادىر ئاخۇنغا ۋاكالەتلىك قىلىپ، تۇرسۇن ئەپەندىنىڭ ئوغلى قادىر ئاخۇنغا ئىككى دۇنيا ھالال جۈپتۈلۈق ۋە بىنىيەتى پەرزەندى سالى ئۈچۈن خوتۇنلۇققا بەردىڭىزمۇ؟

— بەردىم، — دەپ ئۈنلۈك ئېيتتى ياسىن ھاجى.

— سىز كىم، — دېدى ئاخۇن يەنە، — تۇرسۇن ئەپەن-

دى ئوغلى قادىر ئاخۇن سادىر ئاخۇننىڭ سۈلبىيە قىزى ئانارخاننى ئىككى دۇنيا ھالال جۈپتۈلۈق ۋە بىنىيىتى پەرزەنتى سالى ئۈچۈن شەرئى خوتۇنلۇققا قوبۇل قىلدىڭىزمۇ؟

قادىر جىم ئىدى...

— قوبۇل قىلدىڭىزمۇ؟

قادىر يەنە جىم ئىدى...

ئاخۇنۇم "سىز كىم..." دىگەن يەردىن باشلاپ قايتا تەكرارلىدى. ئۈچىنچى سوراشتا جاۋاپ بېرىش بىزنىڭ يىگىتلىرىمىزگە ئادەت بولۇپ قالغان ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ قادىر بىرىنچى قېتىمدىلا "ئالدىم" دەۋېتىشنى ئويلىغان ئىدى. بىراق ئۇزۇن يىللىق ئادەت كۈچى ئۇنى بۇ خىل "قەھرىمانلىق" تىن بالتايىتقان ئىدى. مانا، ئەمدى ھەممە تولۇق ئاڭلىغۇدەك قىلىپ:

— قوبۇل قىلدىم، — دېدى. ئاندىن ئاخۇنۇم:

— سىز كىم سادىر ئاخۇن قىزى ئانارخان ئۆزىڭىزنى تۇرسۇن ئەپەندىنىڭ ئوغلى قادىر ئاخۇنغا ئىككى دۇنيا ھالال جۈپتۈلۈق ۋە بىنىيىتى پەرزەنتى سالى ئۈچۈن خوتۇنلۇققا بېغىشلىدىڭىزمۇ؟!

جىمجىتلىق...

— بېغىشلىدىڭىزمۇ؟

يەنە جىمجىتلىق...

ئاخىرى "سىز كىم" دىگەن يەردىن باشلاپ قايتا تەكرارلىدى. ئىچكىرىدىن:

— "بېغىشلىدىم" دىدى — دىگەن جاۋاپ ئاڭلاندى.

— ئۈز لەۋزى بولمىسا بولمايدۇ، قېنى ھەر بىرلىرى ئاڭلاپ چىقىشسىلا! — دىدى ئاخۇن.

ۋەكىللەر، يەنە بىر كىشى قىزنىڭ قېشىغا كىرىپ چىققاندىن كېيىن گۇۋالىق ئېيتىشتى:

— بېغىشلىدىم، دەيدۇ.

— ئۆز لەۋزى بىلەن ھە!

— ئۆز لەۋزى بىلەن.

ئاخۇنۇم "ئەلھەمدۇلىللا..." بىلەن نىكاھنى تۈگەتتى ۋە قادىر بىلەن ئانارنىڭ ھەققىلىرىگە دۇئا قىلدى. ھەممە دۇئاغا قول كۆتەردى. كېيىن يىگىت بىلەن قىزنىڭ مېھرىنى باغلاش ئۈچۈن بىر شوختىن تۇزغا چىلانغان نان يىگۈزۈشتى. ئاندىن مېھمانخانىدىن يىگىتلەرنىڭ تەكشى، جاراڭلىق ئاۋازى ئاڭلاندى:

— مۇبارەك بولسۇن!

قىزلار تەرەپتىنمۇ شۇ ئاۋاز ياڭرىدى:

— مۇبارەك بولسۇن!

ئاندىن كۈيوغۇلنى مېھمانخانىغا باشلاپ كىرىشتى، ئۇلارپىلا يىگىتلەرنىڭ قوللىرىغا سۇ بېرىلىپ، دوستىخان سېلىنىپ، غىزا تارتىلدى. غىزادىن كېيىن بىر مەيدان كۆڭۈللۈك ئولتۇرۇش بولدى.

نەغمىچىلەر قايناپ نەغمە چالاتتى. زوق بىلەن ناخشا ئېيتاتتى.

ئوردەك بىلەن كەردەكنىڭ،
سۇ چېچىشقىنى خوپتۇر.
ئاشىق بىلەن مەشۇقنىڭ،
كوز بېقىشقىنى خوپتۇر.

....

يىگىتلەر بىر - بىرىگە بېيت ئېيتىشىپ چاي تۇتىشاتتى. ئۇ-

سۇل ئوينىشاتتى، چاخچاق قىلىشاتتى. چاخچاتنىڭ كوپرەگى قادىرغا قارىتىلىپ كېتىۋاتاتتى.

قىزلار تەرەپتىمۇ كۈلكە - چاخچاق راسا ئەۋجىگە چىققان ئىدى. بۇ يەرگە يىگىرمىدىن كوپرەك قىزلار يىغىلغان بولۇپ، بۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئەڭ نەپىس كىيىملىرىنى كىيىشىپ، ئالبەتتە باسىنىشىپ خۇددى رىۋايەتلەردىكى پەرىزاتلارغا ئوخشاپ قالغان ئىدى. مۇبادا، شۇ ھالدا بىرەر ئەركەك بۇ ئويگە كىرىپ قالغىدەك بولسا، ئاشۇ "پەرىزاتلار" نىڭ ئەسىرى بولۇپ، قايسىبىرىنى تاللاپ كوڭۇل بېرىشنى بىلەلمەي، ئىشق سەۋداسىغا مۇپتىلا بولغان بۇلار ئىدى.

بىرقانچە شوخ قىزلار دۇتار چېلىپ ناخشا ئېيتماقتا ئىدى:

گۈللەر ئېچىلىپ تۇرسا،
بۇلبۇل سايرىشىپ تۇرسا،
بىرى ئاشىق، بىرى مەشۇق،
بىر - بىرىگە قارىشىپ تۇرسا.

....

قالغان قىزلار ئالماش - چالماش بولۇپ ناخشىغا تەڭكەش قىلىپ، ئۇسۇل ئوينىماقتا ئىدى.

ئانار بولسا بېشىغا زەر باسقان قىزىل ھەلسە ياغلىق چىگىپ، ئۇچىسىغا توپا رەڭ سارجا پەلتۇ، ئىچىگە ئوتقاشتەك ئەتلەس كوينەك، پۇتىغا ئارا پاشنا ئاق ساپما ئاياق كىيىپ، دوستلىرى ئارىسىدا تارتىنچاقلىق بىلەن ئولتۇراتتى. ئۇ شۇ تاپتا تەسۋىرى سوز يەتكۈسىز ئاجايىپ گۈزەللىكى بىلەن قارىغان كىشىنىڭ كوز يېغىنى يەيتتى. ئەگەر تەسۋىر بېرىشكە توغرا كەل-

سە، خۇددى "جەننەت" نىڭ "ھور- پەرىلەر" نىڭ ئۆزى دەپ ئاتىساقمۇ ئۈستۈن كەتمەيتتى.

ئولتۇرۇش ئاياقلاشقاندا، كۈن پېتىشقا ئاز قالغان ئىدى. ئەمدى قىز يوتكەش ۋاقتى يېتىپ كەلگەن ئىدى. يىگىتلەر ئۇزاپ چىقىشتى. كەينىدىن سادىر ئاكىنىڭ ئۇزىتىش دۇئاسى بېرىلدى. كېيىن تىللاخان "ئايرىلىش يىغىسى" يىغلىۋالدى. ئۇندىن كېيىن قىزلار، ئاياللار قىزنى ئېلىپ مېڭىشتى. ئاسمان- زېمىننى چاڭ كەلتۈرگەن "ئاللا- ئاللا" ئاۋازى سۈزۈك ھاۋادا ئەركىن ياڭراپ، شەھەرنىڭ ئۈستىدە ئۇچۇشقا باشلىدى. قىز يوتكىگۈچىلەر ئىككى گۈلخان ۋە بىر ئار قان توسىقنى ئەدەپ ۋە رەسمىيەتلەر بىلەن بېسىپ ئوتۇپ، كۈيوغۇلنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كەلدى. لېكىن دەرۋازا ئىچىدىن مەھكەم تاقىۋېلىنغان ئىدى. ئىشىك تاقىغۇچى يىلىندۇرۇپ، يالۋەرگۈزۈپ نۇرغۇن ياخشى سوز- ۋەدىلەردىن كېيىن ئۆزىگە تېگىشلىك بولغان توي يالدامىسىنى ئالدى- دە، دەرۋازىنى ئېچىۋەتتى.

قىزنىڭ يولىغا ئالما ئورۇغى دۇخاۋىدىن ئۇزۇن پاياندار سېلىندى... بۇ چاغدا قۇياش تاققا باش قويغان بولۇپ، ئەتراپنى چوغدەك قىزىل ۋە ئالتۇندەك سېرىق تۇسكە كىرگۈزگەن ئىدى.

— قۇياش ھايالاشماي يەنە تاغ ئارقىسىغا موكۇپ كورۇنمەي قالدى. كېچە ئۆزىنىڭ قارا پەردىسىنى يەر يۈزىگە يايدى.

كېچە!... ئادەملەر سېنى ھەمىشە دەھشەت ۋە زۇلمەتنىڭ بەلگىسى سۈپىتىدە تىلغا ئېلىشىدۇ. بۇلارنىڭ نەزىرىدە سەن پۈتۈنلەي قاراڭغۇسەن!... بۇمۇ يالغان ئەمەستۇ! ئەمما مەن سېنى ياخشى كورىمەن. سېنىڭ قارا پەردىلىرىڭنىڭ ئىچىدە

يەنە تەڭلىك، ئەركىنلىك، مۇھەببەت يالقۇنلىرىنىڭ لاۋۇلداپ تۇرغانلىقىنى سېزىمەن، شۇڭا مەن سېنى بەختلىك كېچە، دەپ مەدھىيىلەيمەن، ھېچبولمىغاندا سەن مانا بۈگۈن مۇشۇ ئىككى ياش ئۈچۈن بەختلىك ئەمەسمۇ؟!

قادىر ئىككى ئاغىنىسى بىلەن ئۆيگە كىرىپ كەلگەندە، ئۆيدە ئانار بىلەن ئۈچ يەڭگە بىللە ئولتۇراتتى. ئۇلار ئەدەپ بىلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ، كۈيوغۇل ۋە ئۇنىڭ ئاغىنىلىرىنى كۈتۈۋېلىشتى. ئارىنى ئازغىنە جىمجىتلىق باستى. ئاندىن قادىرنىڭ بىر ئاغىنىسى يەڭگىلەرگە قاراپ چاقچاق ئارىلاش سوز ئاتتى:

— كونىلار "ئىگىلگەن باشنى قىلىچ كەسمەس" دەپتىكەن، مانا ھازىر ھەر بىرلىرىگە قاراپ تازىم بىلەن ئولتۇرۇپتۇق. قېنى، گەپ- سوز بولسا ئاڭلىمايلىمۇ؟

ئوتتۇرا ياشلاردىكى بىر ئايال سوز ئالدى:

— كونىلاردا "ئېگىلگەنگە ئېگىل بېشىڭ يەرگە تەككىچە، غادايغانغا غاداي بېشىڭ كوككە يەتكىچە" دېگەن گەپمۇ بار. بىزمۇ ھەربىرلىرىنىڭ رۇخسىتىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپتىمىز ...

— ئۇنداق بولسا، ۋاقىت خېلى بىر يەرگە بېرىپ قاپتۇ، ئاشىق- مەشۇقلارغا ئورۇن- كورپە سېلىشمىلا؟

— ۋىيەي! ... باراڭغا چۈشكەن خام قاپاقىڭمىچۇ، ئۆزىگە چۈشلۇق ھالى بار ئەمەسمۇ؟ ھەر نەرسىنىڭ ئوز يولى، ئوز يارىشىغى بولار؟

— ھە، كېلىننى كېچىچە ساقلاپ ئولتۇرۇشىدىكەنلىدە!

— يوقسۇ، بىز كېلىننى ئوز ئېگىسىگە ئىززەت- ھورمەت بىلەن تاپشۇرغۇچىلار...

ھەممە كۈلۈشۈپ كەتتى. قادىر بىلەن ئانار يەر تېگىدىن قىيا بېقىشىۋالدى.

— قانداق قىلىمىز؟

— ھەر نەرسىنىڭ يارىشىغى بولىدۇ، دېدىمىغۇ؟!

يىگىت يانچۇقىدىن بىر تۇتام پۇلنى چىقىرىپ ئايالنىڭ ئالدىغا قويدى. ئايال تەتۈر بۇرۇلىۋالدى.

— ئۇنچىۋالا ئەرزان كورمىسىلە كىشىنى؟!

— ياش چاغلىرىدا دەرۋەقە سىلىنىڭ ئالدىلىرىدا پۇلنىڭ ئېتىۋارى بولمىسا كېرەك. ئەمدى، ھازىر مۇشۇنىڭدا بويلىشالىمۇ؟

بۇ چاخچاقتىن ھەممەيلەن كۈلۈشۈپ كەتتى. قادىر بىلەن ئانارمۇ ئۇزلىرىنى تۇختىتىپ ئالالمىدى.

— نىمە دېگەنلىرى؟ بۇنداقتىن ئۇنى بولسىمۇ بويلاشمايمەن. — دېدى ئايال ئوك بۇرۇلۇپ.

— يائاللا، سىلىنىڭ نەزەرلىرى بەك ئۈستۈن ئوخشايدۇ، خېنىم؟

— ئۈستۈن بولماي، ... ئاسمانچە بار دېسىلە!

— ماقۇل خېنىم! ئاسمانچە بار بولسۇن! ...

كۈلۈشمەك ...

يىگىت يەنە بىر تۇتام پۇلنى قويدى. ئايال يەنە تەتۈر قارىۋالدى. يىگىت يەنە قويدى ... يەنە قويدى. ئاندىن:

— خوش، ئەمدى دۇئا قىلىشىلا! — دېدى.

ئايال ئوك بۇرۇلۇپ ھەمرالىرىغا قارىدى. ھەمرالىرى باش لىڭشىتىپ تەستىقلاش ئىشارىسىنى بىلدۈردى. ئايال دۇئاغا قول كوتەردى، ھەممەيلەن ئۇنىڭغا ئەگەشتى:

— ئامىن! ... ئىككى دۇنيا ھالال جۈپتۈلۈق ۋە بىنىيتى پەرزەندى سالى ئۈچۈن ... ئاللاھۇ ئەكبەر! ...

يېرىم كېچە، ئاسمان قاش تېشىدەك سۈزۈك. سان - ساناقسىز مەرۋايىتلار كوزنى چاقنىتىدۇ، ئوغاقتەك ئاي لەرزان ئۈزۈپ يۈرىدۇ، ئۇ ئاپپاق سۈتتەك سېھىرى نۇرلىرى بىلەن قادىرلارنىڭ دەرىزىلىرىدىن مارايدۇ. ئۇلارنىڭ تەنلىرىنى سىلاپ - سىيلاپ ئەركىلىتىدۇ ...

ئانار قادىردىن سورايدۇ:

— مەن نىمىڭىز مەن؟

قادىر كۈلۈپ كېتىپ بىر جاھان مۇھەببەت ئاتەشى يېنىپ تۇرغان كوزى بىلەن ئاينى ئىشارەت قىلىدۇ ۋە ئاناردىن سورايدۇ:

— مەنچۇ؟

ئانار نازلىق بېقىش بىلەن جاۋاپ بېرىدۇ:

— ئەنە شۇ ئايىڭىز ئۈزۈپ يۈرگەن ئاسمىنىم ...

لەۋلەر جۈپلىشىدۇ ...

ئون ئۈچىنچى باپ

كەچلىك تاماقتىن كېيىن ئانار دەرس تەييارلاش ئۈچۈن
شېرەنىڭ ئالدىغا كەلدى. قادىر قولىغا "ئوقۇتقۇچى" دىگەن
رومانىنى ئېلىپ، ياستۇققا جەينەكلىگىنىچە ئوقۇشقا باشلىدى.
ئۇ، توققۇز، ئون بەتچە ئوقۇغاندىن كېيىن، نىمشكىدۇر كى-
تاپنى قويۇپ قويدى ـ دە، خىيالغا كەتتى ...
ئۇنىڭ ئالدىدىن نەچچە ئونلىغان ئوقۇغۇچىلىرى ئۆتۈشكە
باشلىدى: مانا، بىر ئوقۇغۇچىسى ئىللىق تەبەسسۇم بىلەن ئۇ-
نىڭغا دوكلات قىلماقتا: "قەدىرلىك ئۇستازىم، مەن سىلىدىن
تورت يۈزيول يىراقلىقتىكى كىچىك بىر تاغلىق يېزىدا ئوقۇت-
قۇچىلىق قىلماقتىمەن. گەرچە بۇ يەر — بىر خىلۋەت، چەتتى-
كى سەھرا بولسىمۇ، مەن ئۈچۈن 'جەننەت' تەك بىلىنىدۇ.
مۇرىلىرىنى مۇرىگە تىرەپ تۇرغان قاتمۇ ـ قات تاغلار ئاسمانغا
تاقىشىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستى ۋە قاپتاللىرى غۇچچىدە ئور-
مان ھەم ئوت ـ چۆپلەر بىلەن يېپىلغان بولۇپ، يىراقتىن قا-
رىغاندا قىزىل ـ سېرىق، ئاق ـ يېشىل ... رەڭلەر گىرەلىشىپ
كەتكەن ئوتقاشتەك رەڭدار گىلەمنى ئەسلىتىدۇ. بىپايان، مۇن-
بەت تېرىلغۇ يەرلىرىگە بۇغداي، قوناق، شال، قوغۇن ـ تاۋۇز-
لار ... تېرىلىدۇ. بۇ زىرائەتلەردىن بۇ چەت يېزا تورت پەسلى-
نىڭ ھەممىسىدە ساخاۋەت ۋە بەركەت بىلەن تولۇپ تۇر-
دۇ. ئۇستازىم! بۇ يەرنىڭ سۈيىنى دىمەمسىز؟ ئەنە شۇ تاغلار-

دىكى چەشمە بۇلاقلاردىن ئېتىلىپ چىققان كوك لەھەلدەك
سۇلار مەلىلىلەردىكى كىچىك ئېرىقلاردا يىل بويى توختىماي
ئېقىپ تۇرىدۇ. ئادەملىرىنى دىمەمسىز؟ ساددا، ئاق كوڭۇل،
ئىشچان ... ئۇستازىم! بىز ئوقۇش پۈتتۈرۈپ خىزمەتكە مېڭىش
ئالدىدا ئوزلىرى: 'ساۋاقداشلار! سىلەر ھەر قايسى جايلارغا
بارغاندا. خىزمەت تەقسىماتىغا بوي سۇنۇڭلار. شەرت ـ شارا-
ئىت سورۇشتۇرمەڭلار. ئەڭ يىراق، ئەڭ ئارقىدا قالغان جايلار-
غا بېرىشقا ئىرادە باغلاڭلار! ۋەتەن بىزنىڭ سويۇملۇك ئانىمىز.
ئۇنىڭ ھەممە يېرى بىز ئۈچۈن قەدىرلىك، ئانىمىز ئۈچۈن
ئىشلەش بىزنىڭ مۇقەددەس بۇرچىمىز' دىگەن ئىدىلىغۇ؟ بۇ
سوزلىرى قۇلىقىمىزدا ھېلىمۇ ھەم شۇ پېتىچە تۇرۇپتۇ ... خۇدا
ماڭا يەر يۈزىنىڭ بۇ گۈزەل گۈلىستانىنى ئاتا قىپتۇ. تاغ
ئۇلىرىغا ئورۇشايدىغان بەختىيار بالىلار بىلەن ئىناق ئوتمەك-
تىمەن، ھەر قاچان ئوزلىرىنىڭ ئۈمىت قىلغانلىرىدەك بىر ياخ-
شى ئوقۇغۇچىلىرى بولۇپ قېلىش مېنىڭ زور بەختىم ..."
مانا، يەنە بىر ئوقۇغۇچىسىدىن كەلگەن، بۈگۈنلا تاپشۇرۇ-
ۋالغان بىر خەت ئالدىدا گەۋدىلىنىپ تۇرماقتا: "ئۇستازىم! مەن
ناھىيىلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتىمەن،
قوشۇمچە ئىتتىپاق خىزمىتىگە مەسئۇل. سىلە ھەمىشەم بىزگە:
'ئوگىنىڭلار، كىشى بىلگەنىدىلا قۇدرەتلىك بولىدۇ ...' دەيتى-
لە. مەن شۇ چاغدا بۇ سوزلىرىگە چىندىن قايىل بولۇپ، ئو-
گىنىشكە كۈچ سەرپ قىلاتتىم. مانا ئەمدى 'خىزمەت جەريانىدا،
شۇنىڭ پايدىسى بىلەن خىزمىتىم ئاسانلاشماقتا. ئۇستازىم، ئا-
رىدىن بىرنەچچە يىللار ئوتۇپ كېتىپتۇ. بۈگۈن كەچتە ئوگى-
نىش قىلىۋېتىپ، سىلىنىڭ شۇ بىر جۈملە سوزلىرى ئېسىمگە
چۈشۈپ سىلىنى سېغىنىپ قالدىم."

مانا يەنە بىر مۇنچە ئۇقۇغۇچىلىرى ئوخشىمىغان خىزمەت ئورۇنلىرىدا، ئوخشىمىغان خىزمەت نەتىجىلىرى، ئوخشىمىغان ھىسسىيات، ئارزۇ - تەلەپلىرى بىلەن كوز ئالدىدا گەۋدىلىنەتتى...

ئىشىك ئەدەپ بىلەن چېكىلدى. قادىر خىيالىدىن ئوزۇلۇپ يىغىپ بولغىنىچە ئانار جاۋاپ بېرىپ:

— كىرىڭ! — دىدى.

ئىشىك ئېچىلىپ، سادىق ئەپەندى بىلەن ئالىم ئاكا كىردى:

— سالام!

قادىر بىلەن ئانار خوشاللىق بىلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى:

— كېلىشسىلە!

ئانار كارۋات ئۈستىگە كورپە سالدى. قادىر تەكلىپ بەردى:

— قېنى، يۇقۇرىغا — كورپىگە!

ئىككىيلەن تەكلىپ قىلىنغان ئورۇنغا كېلىپ ئولتۇرۇشتى ۋە سورىدى:

— سالامەتمۇ سىلەر؟

— مۇشۇنچىلىك، ... — دىدى قادىر ۋە ياندۇرۇپ سورىدى:

— ھەربىرلىرىچۇ؟

— قەدىر ئەھۋال ...

ئارىدا بىرمىنۇتچە جىمىلىق ھوكۇم سۇردى. ئاندىن سادىق ئەپەندى سوز ئالدى:

— ھە، ئانار، سىز نىمە ئىش قىلىپ ئولتۇرغانتىڭىز؟

— دەرس تەييارلاپ مۇدىر ...

— ناھايىتى ياخشى ... ھە، سىز قادىر، رومان ئوقۇۋاتقان ئوخشىماسىز؟

— ھەئە.

سادىق ئەپەندى روماننى قولىغا ئالدى، ئالىم ئاكا سوز قىستۇردى:

— خېلى ياخشى يېزىلغان - ھە؟

— شۇنداق، ئالاھىدە بەدىئى ماھارەت بىلەن، — دىدى قادىر.

بۇلار پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى، ئانار چەبىدەسلىك بىلەن داستىخان تەييارلاپ بولۇپ قادىرغا ئىشارەت قىلدى. قادىر ئورنىدىن تۇرۇپ قولىغا سۇ ئېلىپ كەلدى.

— بولدى، ئاۋارە بولماي ئولتۇرۇۋېرىڭلار! — دىدى ئالىم ئاكا.

— ھىلىمۇ ئولتۇرۇۋېرىمىز، قېنى قول چايقاشسىلا، بىر پىيالىدىن چاي ئوتلايلى!

دوستىخان سېلىندى. سادىق ئەپەندى پىيالىدىكى چاينى ئوتلاپ قويۇپ، دىدى:

— قېنى، ئانار، ئولتۇرۇڭ!

— ئاران بىر كىرىشسىلە، ئولتۇرسام قانداق بولىدۇ؟ ئازغىنا تاماق قىلاي، — دىدى ئانار گوش توغراشقا تەرەددۇتلىنىپ.

— ھازىر بىز تاماق ئۈستىدىن كىردۇق، ئاۋارە بولماڭ.

— بىردەمدىلا پىشۇراتتىم.

— بۇ تارتىنىۋاتقانلىغىمىزدىن ئەمەس، ڕوقىمىز شۇنچىلىك، يەنە بىر مورتى كېلەر، — دىدى ئالىم ئاكا.

ئانار ئولتۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. ئەمدى قادىر سوز ئالماقچى بولۇۋېدى، ئاڭغىچە سادىق ئەپەندى ئېغىز ئېچىپ قالدى:

— بىز سىلەرگە ئىككى خوش خەۋەر ئېلىپ كەلدۇق.

قادىر بىلەن ئانار بىر - بىرىگە قارىشىۋالدى.

— راست، بۇ ناھايىتى ئىپتىخارلىنىشقا تېگىشلىك بىر خوش

خەۋەر، — دەپ داۋام قىلدى سادىق ئەپەندى، — ئىسلەرنىڭمۇ خەۋىرىڭلار بار. "مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى"نىڭ بېشىدا ھەممە مەكتەپلەردە بىر قىسىم ئوقۇتقۇچىلارنىڭ كىتاپ، دەرسلىكلىرى ۋە ھەر خىل ماتىرىياللىرى يىغىۋېلىنىپ كۆپلىرى كۆيدۈرۈۋېتىلگەن، بىر بولۇگى تالان - تاراج قىلىنغان ئىدى. يەنە بىر مۇنچىلىرى خېلى ۋاقىت ساقلانغان بولۇپ، كېيىن نەگە يوقىلىپ كەتكەنلىكىنىڭ ئىز - دېرىكىنى ئاللىماي يۈرگەن ئىدۇق. بىز بۇ قېتىم مەكتەپ قىرائەتخانىسىنى رەتلەشنى ئورۇنلاشتۇردۇق. بۇ يەردىن بىر قىسىم ماتىرىياللار تېپىلىپ قالدى. بۈگۈن ...

سادىق ئەپەندى بىرئاز توختىۋېلىپ داۋام قىلدى:

— قادىر ئۇكا، شۇ قاتاردا دادىڭىزغا تەئەللۇق ئىككى ماتىرىيال تېپىلىپ قالدى. بىرى 1956 - يىلى ئېچىلغان مائارىپ سېپىدىكى ئىلغار ۋەكىللەر يىغىنىدىن بېرىلگەن تەقدىرنامە، يەنە بىرى شۇ يىغىنىنىڭ خاتىرە مېدالى.

— ئۇ سومكىسىدىن ماتىرىياللارنى ئالدى - دە، قادىرغا سۇندى. قادىر ئىنتايىن ھاياجانلانغان ئىدى. ئۇ، بىرىنچى بولۇپ تەقدىرنامىنى ئاچتى. بۇنىڭغا "ئوقۇتۇش تەتقىقاتى نەمۇنىچىسى ..." دېگەن سۆز يېزىلغان ئىدى. ئۇ، بۇ سۆزنى قايتا - قايتىلاپ ئوقۇيتتى ۋە سۆيۈملۈك دادىسىغا پەخىرلىنەتتى. ئۇ ئانارنىڭمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ، "تەقدىرنامە"گە تىكىلىپ تۇرغانلىقىنى سەزمىدى. شۇ ھالەتتە خېلى بىر ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئىزناكنى كۆرۈشكە باشلىدى. ئىزناكمۇ ئوتقاشتەك پاقىراق بولۇپ، ئوتتۇرىسىغا " مائارىپ سېپىدىكى ئىلغار ۋەكىللەر يىغىنىنىڭ خاتىرىسى" دېگەن سۆز يېزىلغان ئىدى. ئۇ، بۇنىڭغىمۇ ئۇزاققىچە سىنچىلاپ قاراپ، تەپسىلى كۆرۈپ چىققاندىن

كېيىن، بېشىنى كۆتۈرۈپ، بىرنەرسە دېمەكچى بولدىيۇ، ئەمما سۆزلىيەلمىدى. تەقدىرنامە بىلەن ئىزناكنى ئانارغا ئۇزاتقىنىچە جىم ئولتۇرۇپ قالدى. سادىق ئەپەندى سۆز ئالدى:

— ئۇكام قادىر، بۇ ھەممىمىز ئۈچۈن قىممەتلىك مىراس، مانا، دادىڭىز ئەنە شۇنداق ئادەم ئىدى، — ئۇ ئالىم ئاكىسىغا قاراپ قويۇپ داۋام قىلدى، — خوش، ئىككىنچى خوش خەۋەرنى يولداش ئالىمدىن ئاڭلاڭلار!

ئالىم ئاكا تەمكىنلىك بىلەن دېدى:

— ئۇكام قادىر، سىز ئۆتكەندە "يېڭى ئۇزۇن سەپەر زەربىدارلىرى" يىغىنىغا قاتنىشىپ، تەقدىرنامە ئالغان ئىدىڭىز، يوقۇرى سىزگە شۇ يىغىننىڭ خاتىرىسى سۈپىتىدە "يېڭى ئۇزۇن سەپەر زەربىدارى" دېگەن مېدال ئەۋەتىپتۇ.

— بۇنى، — دەپ سۆز قوشتى سادىق ئەپەندى، — ئالدىمىزدىكى كۈنلەرنىڭ بىرىدە چوڭ يىغىن ئېچىپ سىزگە تاقاپ قويماقچىمىز ...

قادىر ئورنىدىن تۇرۇپ خوشاللىق ھەم ھاياجان بىلەن ئېيتتى:

— ئۇستازلارغا رەھمەت. يولداشلارغا رەھمەت!

ئانار بولسا ھەممەيلەنگە تەبەسسۇم بىلەن قارايتتى، ئالىم ئاكا گېپىنى يەنە داۋاملاشتۇردى:

— تۈنۈگۈن سىلەر — ئىككىڭلار مەكتەپ بويىچە، خىزمەت ئىلغارى ۋە ئەلاچى ئوقۇغۇچىلارنى تەقدىرلەش چوڭ يىغىنىدا بىر جۈپ بولۇپ تەقدىرلەندىڭلار، مۇكاپاتلاندىڭلار، بۇ ھەممىمىزنىڭ ئورتاق شەرىپى، شۇنداق ئەمەسمۇ؟

— شۇنداق.

— ھە، بۇ يەردىكى كارامەت بىر موجىزە — ئۇكام قادىر،

ئانار! مەن ئىبىتسام، تۇرسۇن ئەپەندى 1956 - يىلىنىڭ "ئوقۇتۇش تەتقىقاتى نەمۇنىچىسى"، ئەمدى سىز — قادىر، 1979 - يىلىنىڭ "يېڭى ئۇزۇن سەپەر زەربىدارى"

— بۇ ئىسمى - جىسمىغا لايىق ئاتا ئىزىدىن مېڭىش بولدى - دە، — دەپ سوز قىستۇردى سادىق ئەپەندى خوشال ھالدا.

— توغرا! — دېدى ئالىم ئاكا، — بۇ ھەقىقى يوسۇندا ئاتا ئىزىدىن ماڭغانلىق ...

شۇ چاغدا ھەممەيلەننىڭ كوزى تامدىكى جازىغا تىكىلدى، جازىدا تۇرسۇن ئەپەندىنىڭ چوڭايتىلغان سۈرىتى خۇش - تەبەسسۇم قىلىپ تۇراتتى ۋە قادىرغا: "بالام، سەن مېنىڭ ئىزىمدىن مېڭىۋاتىسەن؟ بۇندىن كېيىنمۇ بۇ ئىزدىن تېيىپ كەتكۈچى بولما!" — دەۋاتقاندەك قىلاتتى. قادىرمۇ ئوز ئىچىدە: "خاتىرجەم ئىچ يېتىڭ دادا، مەڭگۈ سىزنىڭ ئىزىڭىزدىن ماڭىمەن" — دەپ قەسەم بېرىۋاتاتتى.

— مانا، مېدالنى كورۇڭلار! — ئالىم ئاكا مېدالنى قادىرغا ئۇزاتتى. قادىر مېدالغا زوق ئەيلەپ تىكىلدى، ئانارمۇ شۇنداق قىلدى. مېدال ئالتۇندەك پاقىراپ، يالىلداپ نۇر چېچىپ، ھەممىنىڭ قەلبىدە پەيدا بولغان شەرەپ ۋە ئۈمىت ھىسسىنى تېخىمۇ ئۇلغايتتى. مەشتىكى ئوت بولسا ھەيۋەت بىلەن گۈركىرىمەكتە ئىدى.

1979 - يىل 6 - ئاي، 1980 - يىل 1 - ئاي.

قەشقەر — ئاتۇش

كىتابنىڭ مۇقاۋىسىنى ۋە قىستۇرما
رەسىملەرنى نۇر مەھەممەت سىزغان

子 承 父 志

（维吾尔文）

阿不里米提·阿吉著

责任编辑：阿不里米提·吾斯满

喀什维吾尔文出版社出版

新疆新华书店发行

新疆新华印刷二厂印刷

787×1092毫米　1/32开本　印张5.625

1982年8月第一版　1983年2月第一次印刷

印数：1——10.000

统一书号：10264·21　　定价：0.27元